

פנינים לשבת

ממעייני היהדות



פרשת "נשא"

וחג השבועות

ב' בסיוון תשע"ד, (31/05/2014)



מוקדש לע.ג. בתנו היקרה

אודליה פינקלר ע"ה

בת זהבה ושמעון תורג'מן יבדלא"ו

נלב"ע ביום שלישי כ"ו סיון תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה

ליקט וערך:

שמעון תורג'מן

תשפנאים	באר-שבע	חיפה	תל אביב	ירושלים
19:18	19:16	19:11	19:19	19:03
20:23	20:20	20:24	20:23	20:20

כניסת שבת

יציאת השבת

תוכן עניינים

<u>מס'</u>	<u>הנושא</u>	<u>עמ'</u>
1 .	פרשת "נשוא" – על הפרשה	2
2 .	לקח טוב מהפרשה	8
3 .	דברי חכמה מחכמינו על הפרשה	21
4 .	מיצירתם ומורשתם של רבותינו	58
5 .	בין אדם לחבירו, מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית	65
6 .	סיפור ופתגם – עם מוסר השכל	140
7 .	החיים הבריאים	147
8 .	אירועים היסטוריים שקרו בשבוע זה	150
9 .	המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה	155
10 .	רשימת פרסומי גמ"ח תורג'מן בנושא מעגל השנה ובנושא מעגל החיים של היהודי	בכריכה האחרית

1. על הפרשה – פרשת נשוא

1.1. נתונים על הפרשה

פרשת נשוא היא פרשת השבוע השניה בספר במדבר .
 פרשת נשוא מתחילה בפרק ד' פסוק כ"א ומסתיימת בפרק ז' פסוק פ"ט.
 בפרשת נשוא יש 176 פסוקים.

נתונים סטטיסטיים – מספריים על פרשת "נשוא"

מצוות לא תעשה	מצוות עשה	סה"כ מצוות	סה"כ אותיות	סה"כ מילים	סה"כ פסוקים	סה"כ פרקים	סה"כ פרשיות (פס)	סה"כ שורות בס"ת	ומסתיימת ב-		הפרשה מתחילה ב-	
									פרק	פסוק	פרק	פסוק
11	7	18	8,632	2,264	176	4	(8)18	311	פרק	פסוק	ד'	כ"א
									פ"ט	ז'		
1	1	1	1	1	1	2		1	דירוג פרשת "נשוא" בפרשות חומש במדבר			
10	12	10	1	1	1	4		1	דירוג פרשת "נשוא" בפרשות חמישה חומשי תורה			

1.2. הנושאים בפרשה

בפרשת נשוא נמשיך לעסוק בספירת משפחות הלויים נושאי המשכן וכליו
 פרשת הנזיר, הפורש ונבדל מתענוגות העולם
 בברכת הכוהנים

ולבסוף בפירוט הקרבנות והמתנות שהביאו הנשיאים בשנים עשר הימים
 הראשונים לעמידת המשכן.

1.3 . ההפטרה

מפטירים הפטרת "ויהי איש אחד" בספר שופטים פרק י"ג

החל מפסוק ב' עד סוף הפרק (עד סוף פסוק כ"ה – "בין צרעה ובין אשתאול")

1.4 . הקשר בין פרשת "נשוא" להפטרתה

פרשת במדבר עסקה בארגון וסדר במחנה ישראל. פרשת נשא ממשיכה לעסוק בענייני הלוויים ותפקידיהם. בין חלקה הראשון של הפרשה לבין חלקה השני נמצאות ארבע פרשיות המצביעות על חריגות מן הסדר שעליו מדברות פרשות במדבר – נשא. שילוח טמאים מחוץ למחנה, הלכות מעילה – הוצאת חפץ מן הקדש לחולין. בפרשת סוטה משתמשת התורה במונח "ומעלה מעל". יש בה שבירת המסגרת של המשפחה. לעומת החריגות לכיוון השלילי, פרשת נזיר מתארת פריצה לעבר תוספת קדושה. לדעתו של רמב"ן ההנזרות הזאת היא חיובית ועל כן המפסיקה מביא חטאת. וזו לשונו: וטעם החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו, לא נתפרש. ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא נפשו במלאות הנזירות, כי הוא עתה נזור מקדושתו ועבודת השם, וראוי היה לו שיזיר לעולם ויעמוד כל ימיו נזיר וקדוש לאלהיו, כענין שאמר (עמוס ב יא) ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריהם לנזירים, השווה אותו הכתוב לנביא, וכדכתיב (לעיל פסוק ח) כל ימי נזרו קדוש הוא לה' והנה הוא צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם. לעומתו פוסק הרמב"ם בהלכות דעות פרק ג הלכה א: שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים, גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה, המהלך בדרך זו נקרא חוטא, שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש,

אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה, לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד, ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים

המותרים, כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים, ובכלל הזה אלו שמתעניין תמיד אינך בדרך טובה, ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית, ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם. על הפסוק: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר לה' אומר ראב"ע: או יעשה דבר פלא, כי רוב העולם הולכים אחר תאוותם. מביין כל העניינים בפרשה נבחר להפטרה פרק י"ג בספר שופטים המדבר בנזירותו של שמשון. ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה וירא מלאך ידוד אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן, ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא, כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. המשנה במסכת נזיר מבחינה בין סתם נזירות עליה מדברת פרשתנו – והיא לשלושים יום לבין נזירות שמשון שהיא נזירות עולם. הנזיר שבפרשתנו הופך את עצמו לנזיר. שמשון הוא נזיר אלוהים. המצוות שמטיל המלאך על אמו של שמשון. ומבאר רד"ק: ואל תשתי יין ושכר – הוי"ו מורה כי השמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורים לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמר ואל תאכלי כל טמא אחר שאמר השמרי נא פי' השמרי נא מטומאת מגע ואהל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאי' או פי' ואל תאכלי כל טמא דברי' האסורי' לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרת ענבי' כמו שפירשו רבותנו ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל י"ת כל מסאב, ולדעתו ולפירושינו בהשמרי נא שמשון לא נטמא למתים אבל מצאנו בדברי רז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי' השמרי נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברים האסורים לנזיר. הנזירות היא הנושא המשותף לפרשה ולהפטרה.

1.5 . תקציר מהנושאים בהם עוסקת פרשת נשוא

א. בסוף הפרשה הקודמת (פרשת במדבר) קראנו על התפקיד שהוטל על משפחת קהת (משבט לוי). הפרשה שלנו ממשיכה במשימות שהוטלו על שאר משפחות שבט לוי, משפחת גרשון ומשפחת מררי. משימת משפחת גרשון בעת מסע בני ישראל במדבר היתה לסחוב את היריעות המקיפות את המשכן, את היריעות המכסות את המשכן ואת החלקים המרכיבים את חצר המשכן. משימת משפחת מררי היתה לסחוב את חלקי המבנה של המשכן: קרשי המשכן, בריחיו, עמודיו וכן עמודי החצר ואדניהם (אדן: הבסיס שעליו היו מעמידים את הקרשים). משפחת מררי ומשפחת גרשון היו תחת פיקודו של איתמר בן אהרן הכהן ואילו משפחת קהת שקיבלו את התפקיד המכובד של נשיאת כלי המשכן היו תחת אחריותו של אלעזר אשר לימים החליף את אהרן והתמנה לכהן הגדול.

ב. כשבני ישראל היו חונים במדבר היו מחלקים את המחנה לשלוש תתי מחנות בשלוש רמות של קדושה. עזרת המשכן (החצר) בעלת הקדושה העליונה, מחנה הלויים בעל קדושה פחותה ומחנה כלל ישראל. ביום הקמת המשכן, מצווה הקב"ה על משה להרחיק את הטמאים מאזורי הקדושה: על המצורעים לצאת אל מחוץ לשלושת המחנות. הזבים (סוג קל יותר של טמאים) רשאים לשהות במחנה ישראל אך לא להיכנס למחנה הלויים, ואילו הטמאים בדרגה הקלה היו רשאים אף להיכנס למחנה הלויים אך לא אל חצר המשכן.

ג. אדם שגזל חפץ מחברו ונשבע בבית הדין כי אין לו קשר לכך נקרא מועל בה', שכן מלבד עבירת הגזל נשבע גם לשקר. כאשר האדם מתחרט ומחליט לשוב מדרכו הרעה עליו להשיב לנגזל את הגזל בתוספת חמישית. בנוסף עליו להביא קורבן אשם לכפרה. אם הנגזל לא חי ואין לו יורשים, יש להביא את תמורת הגזל לכהן הנמצא במשמרת באותו היום.

ד. איש או אישה הנודרים נדר שלא לשתות יין, נקראים "נזיר". הנזיר אסור בשתית יין כל ימי נזירותו. אם בזמן אמירת הנדר לא ציין תקופה אזי, הנזירות חלה עליו ל-30 יום, ובכל מקרה אינו יכול לנדוד בדין נזירות פחות מתקופת מינימום של 30 יום כמו כן אסור לו לאכול ענבים להסתפר, ולהיטמא למת. אם בכל זאת נטמא למת בשגגה, עליו לטבול כדי להיטהר, וביום השביעי לטבילתו יגלח את ראשו. למחרת, ביום השמיני, יביא שני תורים או בני יונה לקורבן וכן אשם נזיר וכעת עליו להתחיל ולספור מחדש את ימי נזירותו. בגמר התקופה יבוא הנזיר אל בית המקדש ויביא איתו קורבן ולאחר הקרבת הקורבן יגלח את שערות ראשו.

ה. הנזיר הידוע ביותר היה שמשון הגיבור שאת כוחו הרב קיבל עקב נזירות אימו וכן נזירותו. לאחר שנולד תיפקד שמשון כמנהיג ישראל והגן עליהם מפני הפלשתים. עד אשר דלילה (אשתו של שמשון) גילתה את סודו (נזירות מיינ ותספורת) לפלשתים הם גזזו את שערו ותפסו אותו. ביום מותו ביקש מהקב"ה עזרה אחרונה ובעת חגיגת הפלשתים על תפיסתו אחז שמשון בשערי העיר עזה ומוטט עליו ועל כולם את המבנה (כאן גם נאמר הציטוט הידוע "תמות נפשי עם פלשתים"). גם במאה שעברה חי בישראל הרב דוד הכהן חותנו של הרב גורן, שקיבל עליו מנהגי נזירות

ו. "ברכת כהנים". מצוה על הכהנים לברך את עם ישראל, ונוסח הברכה מפורש בתורה. "וַיְבָרֶךְ ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר, כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אָמֹר, לָהֶם. יְבָרְכֶךָ ה', וַיִּשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ, וַיַּחֲנֶךָ. יֵשָׂא ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ, וַיִּשֶׂם לָךְ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ אֶת-שְׁמִי, עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי, אֲבָרְכֶם." הברכה נאמרה בכל יום בבית המקדש, ואף בבתי כנסת הכהנים מברכים את העם בכל יום בבוקר בתפילת שחרית. בחוץ לארץ ברכת כהנים נאמרת רק בחגים, כגון בחג השבועות. יש נוהגים שאבי המשפחה מברך את בניו ובנותיו בברכה זו בימי ששי בערב לאחר החזרה מבית הכנסת. אחד מהאירועים המרכזיים בחול המועד סוכות בירושלים הוא "ברכת הכוהנים" בו מתכנסים מאות כוהנים ברחבת הכותל המערבי ומברכים קהל של עשרות אלפים בברכה זו

ז. רש"י מסביר את ברכת הכוהנים כך: "יברכך" שיתברכו כל נכסיך הרכוש והממון, "וישמרך" שלא יבואו שודדים וישדדו ממך את נכסיך. הכוונה שלא רק שהקב"ה יברך את רכושך אלא גם ישמור עליהם. "יאיר ה' פניו אליך" כמשמעו, שה' יתייחס אליך בנעימות ובפנים שוחקות. "ויחנך" יתן לך חן בעיני האנשים.

ח. לפני מספר שנים התגלו בחפירות שבוצעו בגייא בן הינום (ליד בריכת בשולטן בירושלים, מתחת לסינמטק) שתי לוחיות מתכת המתוארכות ל 600 שנה לפני הסירה וכך כתב ד"ר גבריאל ברקאי "הרגע המרגש היה כשהבנתי מה קורה פה. כל המערות האחרות בירושלים נשדדו בעבר. הבנתי שהמערה שלפנינו לא נשדדה בגלל דבר מיוחד שקרה בה....באותו רגע אחזה בי התרגשות גדולה, הדבר המרשים ביותר שנתגלה הוא שתי לוחיות כסף זעירות שנמצאו גלולות היטב. לאחר שנפתחו בזהירות, בתהליך שארך מספר שנים, נמצא כי הן מכילות שורות חרוטות בכתב עברי קדום, שהן ברכת הכוהנים בשינויים קלים: על לוחית הכסף נכתב: "יברכך ה' וישמרך; יאיר ה' פניו אליך... וישם לך שלום".

אחר קשיים הצליחו מומחים לפתח שיטה מיוחדת לפתיחת החפצים, ולבסוף נפרסו שתי לוחיות כסף. אורך הלוחית הגדולה 97 מ"מ ורוחבה 27 מ"מ. בדיקת המתכת העלתה, כי הלוחית עשויה כסף טהור (99% כסף). נתברר, כי פניהן של הלוחיות מכוסות בכתובות בכתב העברי הקדום.

ט. לכל אחד משנים עשר שבטי ישראל היה נשיא. הנשיאים של כל השבטים התארגנו יחדיו ותרמו למשכן שנבנה במדבר עגלות משא. תפקיד העגלות היה לשאת את המשכן בשעת המסעות במדבר. אמנם אף שרוב חלקי המשכן נלקחו בעגלות התורה מקפידה שחלק מהכלים המקודשים לא ינשאו באמצעות עגלות אלא ינשאו בכתף על ידי הכהנים עצמם. לדוגמא: ארון הברית והשולחן.

י. בשנים עשר הימים הראשונים למשכן, הביאו הנשיאים קרבנות מתנות למשכן. כל נשיא ביומו. הקרבנות והמתנות שנתנו הנשיאים היו קבועים והיו אחידים לכל שבט ומפורטים בתורה. למרות שהיו אחידים התורה מפרטת את שמו של כל נשיא ונשיא את הדברים שהביא, והסיבה, לתת התייחסות אישית וכבוד לכל שבט ושבט בנפרד.

יא. פירוט קורבנות הנשיאים הינו באריכות רבה, ואכן פרשת נשא היא הפרשה הארוכה ביותר בתורה – 176 פסוקים.

2. לקח טוב מהפרשה

2.1. "נקודה טובה" – רעיון מהפרשה, במבט עכשווי.

"נקודה טובה" לפרשת "נשא" – לחג השבועות / ר' משה רוט

פרשת "נשא" ממשיכה לעסוק במפקד בני שבט לוי ובתיאור מגוון תפקידיהם במשכן. אולם, אנו נעסוק הפעם בחג השבועות, אותו נחגוג השבוע.

בשנת 1956, במהלך מלחמת סיני (מבצע קדש), כבשה מדינת ישראל את חצי האי סיני.

החזרה אל המרחבים בהם צעד עם ישראל בדרכו אל הארץ המובטחת ואל הר סיני בו קיבלנו את התורה, הציתה את דמיונו של המשורר והפזמונאי יחיאל מוהר, שכתב על כך את השיר "מול הר סיני" (לחן: משה וילנסקי). שיר המתאר כיצד גדודי הבנים חוזרים אל מעמד הר סיני ברעום המנועים – מנועי הג'יפים הזחל"מים והטנקים.

לא אגדה רעי
ולא חלום עובר:
הנה מול הר סיני
הסנה, הסנה בוער.
והוא לזהב בשיר
בפי גדודי בנים,
ושערי העיר
ביד השמשונים.

הו, שלֵהֶבֶת יָהּ – עֵינֵי הַנְּעָרִים,
הו, שֵׁלֵהֶבֶת יָהּ – בְּרַעוּם הַמְּנוּעִים,
עוֹד יִסְפֹּר עַל זֶה הַיּוֹם אַחִי,
בְּשׁוֹב הָעַם אֶל מַעְמַד סִינִי.

רְעִי, זֶה לֹא חִלּוּם
וְלֹא חֲזִיוֹן הַזֶּה
מֵאִז וְעַד הַיּוֹם
בוֹעֵר, בוֹעֵר הַסֵּנָה.
לוֹהֵט בְּזִמְרָא
בְּלִבּוֹת הָאֵל (הָאֱלֹהִים)
שֶׁל נְעָרֵי צִיּוֹן
וְרֵכֵב יִשְׂרָאֵל.

המשורר מדבר על בְּשׁוֹב הָעַם אֵל מַעְמַד סִינִי, כעל חלום שהתגשם. לא חזרה אל
ההר כאל מקום פיזי (ולא נעסוק כאן בסוגיית זיהויו של הר סיני המקראי...), אלא
חזרה אל זכרונו של המַעְמַד והמאורע.

מה קרה במעמד הר סיני שהפעים כל כך את דמיונו של המשורר והפזמונאי?!

- במעמד הר סיני, התרחשה הפגישה הראשונה הישירה והבלתי אמצעית של
הקב"ה עם עמו – עם ישראל.
- במעמד זה התברר לעם באופן וודאי ומוחלט, כי משה רבנו, הוא אכן שליחו
של הקב"ה.
- במעמד זה קיבל עם ישראל את עשרת הדברות ובהמשך, את שאר מצוות
התורה ("תורה שבכתב"), עם פירושיהם ("תורה שבעל פה").
- מעמד קבלת התורה, הוא מעמד לידתו של העם, ככתוב: "...הִסְכַּת וּשְׁמַע
יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה (אחרי שאתה מקבל עליך את שבועת התורה) נְהִיִּיתָ לְעַם
לְה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כז, ט ובפירוש חזקוני).
- בהמשך למעמד זה נוצרה בין הקב"ה לעם ישראל ברית הדדית (שמות כד),
שאותה דימו חז"ל לחתונה... (תענית כו ע"ב).

מסיבה זאת, מצווה אותנו הקב"ה לזכור ולנצור את מעמד הר סיני בליבותינו ולהעביר אותו כמאורע חי אל הדורות הבאים:

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה' אלוהיך בחרב... (דברים ה, ט - י).

התורה איננה מקביץ מקרי או אוסף של מצוות וציוויים. יש כאן יעד ויעוד. מטרה ואתגר. הן חינוך ואימון אישי והן יעדים לאומיים (עם וארץ). והכל, בחבילה אחת.

האם האתגרים האישיים העומדים בפנינו עדיין רלבנטיים?

למרות השונות האדירה בין אורח החיים המודרני שלנו, לאורח החיים ה"כפרי" של אבותינו, עדיין אנחנו אותם אנשים, בעלי אותם רצונות ויצרים. והמסרים של התורה העוסקים באיפוק, בחינוך עצמי ובבניית חברת רווחה צודקת, הדואגת לחלשים ונותנת הזדמנות טובה ושווה לכולם, רלבנטית כיום, יותר מתמיד.

ומה לגבי האתגרים הלאומיים, האם גם הם עדיין רלבנטיים?

כאשר הקב"ה ברא את אדם וחוה הוא נתן להן כלים (את העולם כולו...) והציב בפניהם אתגרים אנושיים בסיסיים כאיסורי גניבה ורציחה, החובה להעמיד מערכת משפט מסודרת ועוד (שבע מצוות בני נח...).

בשלב מאוחר יותר, בחר הקב"ה באברהם ובזרעו (עם ישראל) להיות המוביל הרוחני של העולם כולו – "עם סגולה" ו"ממלכת פהנים וגוי (עם) קדוש" (שמות יט, ו). עם הנדרש לקיים בחייו ובהתנהגותו (הפרטית והלאומית) סטנדרטים גבוהים ולהיות "אור לגויים" – "לאור גוים" (ישעיהו מב, ו). תפקיד המונח לפתחנו גם כיום.

האם האתגרים הללו עדיין רלבנטיים?

תשובה לכך, נתן דוד בן גוריון, ראש ההנהגה של "המדינה שבדרך" ולימים גם ראש ממשלתה הראשון, בדברי חזונו על המדינה:

ההיסטוריה לא פינקה אותנו בכוח, בעושר, בשטחים רחבים וברוב עם, אבל היא העניקה לנו תבונה מוסרית ואינטלקטואלית בלתי מצויה, והיא מזכה ומחייבת אותנו להיות אור לגויים.

אם כן, מה עלינו לעשות ב"מתנה" הזאת?

קבלת התורה הינה קבלת מחוייבות ואחריות לקיום החזון והייעוד שלנו (הן ברמה האישית והן ברמה הלאומית). זו לא מתנת "בר מצווה", שאפשר להניח אותה בארון ולשכוח ממנה...

כדי לקיים את המחויבות הזאת, עלינו "ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים" את הדברים (מתוך ברכות קריאת שמע) וכמובן, גם להנחיל אותם לדורות הבאים.

מאז מלחמת סיני ועד היום, הספקנו לכבוש ולהחזיר פעמיים את מדבר סיני. אולם, מידי שנה, בתאריך ו' בסיוון, אנו חוגגים את חג השבועות. חג שמשמעותו היא בשוב העם אל מעמד סיני. גם אם אנו לא חוזרים פיזית אל המקום, עדיין אנו חוברים ומתחברים אל המהות ואל האיכות של מעמד הר סיני. מעמד בו פגשנו את הקב"ה, הפכנו לעם וקיבלנו לידינו את הייעוד הרוחני שלנו. שְׁלֵהֶבֶת יְהוָה, עדיין בוערת בליבנו...

עוד יספר על זה היום אחי – מידי שנה בשנה בחג השבועות...

בברכת שבת שלום וחג שבועות שמח

משה רוט

ארכיון "נקודה טובה": http://www.pirsuma.com/nekuda_tova

יש לך הערה או הארה? אשמח לקבל למייל: nekudatova.roth@gmail.com

אהבת? הפץ בין חבריך

2.2. השבוע בפרשה – מסרים אקטואליים הנלמדים מהפרשה זוגיות, אהבה ושלוש בית – כן, זה אפשרי! / ניר אביעד

פרשת "נשא" עוסקת בנושא חשוב ורלוונטי מעין כמוהו – בקשר בין איש ואישה, אשר עולה על שירטון ונתקל בקשיים של קינאה וחוסר אמון. התורה מתארת סיטואציה כאובה של אדם שחושד כי אשתו בוגדת בו והוא אינו מאמין להכחשותיה. במצב כזה על הזוג להתייצב בפני כהן, אשר כותב על קלף את "פרשת אישה סוטה", מכניס את הקלף יחד עם עפר מהמקדש אל תוך כוס מים ונותן לאישה לשתות מאותם מים מרים. אם האישה דוברת אמת המים לא משפיעים עליה לרעה, אולם אם היא אכן בגדה בבעלה ביטנה מתהפכת בקרבה. המופלא בטקס זה (אשר לרובנו היום נראה סתום ואף תמוה...) הוא שהקב"ה בכבודו ובעצמו מוכן למחול על כבודו לטובת השכנת שלום בית בין בני הזוג והשבת האמון ליחסים, ובעצם העובדה ששמו של ה' נכתב על גבי הקלף ונמחה בתוך המים, הקב"ה מצהיר כי שלום בית חשוב בעיניו אף יותר מכבודו שלו. כה מרכזי הוא נושא שלום הבית ביהדות עד כי חז"ל גרסו כי הצלחותיו הרוחניות והחומריות של האדם תלויות בקשר התקין והמוצלח עם בן/בת זוגו, ומאחר ועם היד על הלב – אין אדם שלא טרוד בנושאים אלה ביומיום, המאמר היום יעסוק כולו בסוגיית שלום הבית, ביחסים בריאים בין בני זוג בראי היהדות ובפתרון משברים וסכסוכים.

בתלמוד מיוחסת לרבי עקיבא האמירה: "איש ואישה זכו – שכינה בניהם. לא זכו – אש אוכלתם". המילים איש ואישה מורכבות מהמילים אש ואש + האותיות יה (אחד משמות השם). הרמז בדבר הוא שכדי לזכות בשכינה (אור נפלא שממלא את הבית ואת הנפש) צריך להכניס לקשר את הקב"ה, אחרת נשארים רק עם אש ואש וזה כידוע לא מביא למקומות טובים... מה הכוונה להכניס את הקב"ה לקשר? להכניס את תכונותיו – חברות, שמחה, פרגון, ויתור, נתינה, סבלנות, רחמים, חום ואהבה. כדי שזה יקרה צריך לעמול קשה! על מנת לחיות בהרמוניה ביחד יש להתאמץ ולזכך את עצמנו ('זכו' – מלשון 'זיכוד'). זה לעולם לא יבוא מאליו! הזוגיות לפי היהדות זו עבודה רוחנית וכדי לדעת כיצד לגשת אחד אל השני צריך קודם להבין מה פרוש זכר ונקבה. על פי היהדות, האיש והאישה הם שני חלקים

של אותה נשמה שהתפצלה לשניים לפני ירידתה לעולם, ובעצם בחתונה הם נהיים שוב נשמה אחת. בספרי הקודש אדם לבד מכונה "פלאגא גופא" (חצי גוף) ורבים הם כיסופיו למצוא את החצי השני שלו. זו הסיבה העמוקה מדוע אנחנו כה נמשכים אל בני המין השני. אנחנו מחפשים את החצי השני של הנשמה שלנו כדי להגיע למצב של אחדות ושלמות פנימית.

השלב השני, לאחר האיחוד, הוא לחיות חיים נכונים ביחד. כשזה קורה יורד לעולם אור אלוקי גדול שמשפיע על הזוג עצמו ועל כל סביבתו. החיבור הראשוני בחופה חזק מאוד, אולם מבלי שמשמרים ואף מגדילים ומחזקים אותו הקשר בהכרח ייסוג אחורה. הדבר משול למים, אשר חייבים להמשיך ולזרום כדי להישאר טריים ומתוקים. מים שעומדים במקום די במהרה מבאישים וכבר אינם ראויים לשתייה.

משמעות המילה "אהבה" היא לא "תשוקת בשרים" או "מילוי אינטרסים הדדיים". משמעותה היא אחדות. כשזוג חי נכון נוצר בניהם משהו חדש, שלישי, שעוצמתי הרבה יותר מצרוף שני החצאים הקודמים. אחדות זוגית אמיתית אינה מסתכמת רק כשאישה ואישה מתחתנים, גרים יחד, משלמים משכנתא ומולידים ילדים, אלא כוללת איחוד רוחני ממש. כשעושים את זה נכון רמת החיבור והקשר רק הולכת ועולה ועם הזמן הזוג נהיה ממש אחד. לצערנו היום התמונה אצל זוגות רבים הפוכה – מתחילים באופוריה גדולה, מספקים בעיקר רק את התשוקות והצרכים הגשמיים (צרכים פיזיים, חברתיים וכלכליים) אחד של השני ולאט לאט הקשר הולך ודועך עד שמגיעים לאחוזי גירושין מטורפים של 40%, או במקרה הטוב למצב של שלום קר של "אל תפריע לי" ו"אני לא אפריע לך".

כדי לפתח נכון את הזוגיות צריך להבין שאהבה זה לא דבר מקרי ואינסטינקטיבי שנוצר במקרה כתוצאה מכימיה ופיזיקה נכונה בין שני אנשים. אהבה זה דבר שנבנה ועל אהבה עובדים. לאהבה נכונה ואמיתית קוראים בפשטות "שלום בית". מי שחושב שזה יבוא באופן טבעי טועה. אם אין אהבה שהולכת ומתגברת משמע שלא עבדנו מספיק או שלא עבדנו נכון. כשעובדים בצורה האמיתית מגיעים ממש לדרגה של אחדות. זה לא קל אבל זאת ההתמודדות הכי חשובה של האדם בחייו. בספר 'הזוהר' סופר על שני לוחמים בתקופת המקרא שחזרו ממלחמה קשה בשדה הקרב. שאלו אותם בדרכם לביתם "מאיפה באתם?" והם השיבו "מהמלחמה הגדולה". אמרו להם: "חזרתם מהמלחמה הקטנה. המלחמה

הגדולה מחכה לכם בבית". להיות סבלני, קשוב ובעיקר 'נותן' ולא רק 'לוקח'
זאת מלחמה לא פשוטה בטבע הבסיסי האנוכי של האדם, אולם זאת המלחמה
הכי משתלמת וכדאית שיש!

בחברה המודרנית עולם הערכים התהפך ולכן כל כך הרבה אנשים סובלים בעצמם
וגורמים סבל ליקריהם לשווא. מאחר ורבים מאתנו שכחנו מה העיקר ומה הטפל
בחיים, אנשים רבים חושבים בטעות שאת מירב כוחותיהם ומרצם הם צריכים
להשקיע "במלחמות" שבחויץ – בעבודה, בעסקים וביחסים שמחוץ לבית, בעוד
האמת הכי פשוטה ובסיסית היא שהבית והקשר הזוגי הם העיקר.
תופעה בעייתית נוספת כיום היא זוגות שממהרים להתייאש ולפרק את הזוגיות
והבית. על פי האמונה היהודית, הקב"ה בעצמו הוא זה שמזווג זיווגים ומחליט
מהשמיים מי יתחתן עם מי כדי לסייע לכל אדם להגיע לעבר התיקון האישי והזוגי
שלו. לפיכך, כל זוג יהודי שמצא עצמו מתחת לחופה פרוש הדבר שרצון השם
שכך הדבר יהיה ולכן אין למהר ולהרים ידיים, אלא למצות את כל הדרכים כדי
להגיע לשלום בית ולמנוחה ולנחלה הנכספים. בנוסף, ידוע שבמקום בו לאדם יש
קושי משמעות הדבר שבמובנים מסוימים יש לו שם משימות ותיקונים רוחניים
שעליו לעבור, ולכן אסור להתייאש מהר מידי. אדם שבורח מהתמודדות
אמיתית עם תכונות מסוימות בעצמו ועם קשיים מסוימים בזוגיות בהכרח יתקל
באותם קשיים ובעיות גם בקשר הבא שלו. כמובן שהיהדות מכירה בגירושין ויש
מצבים שזהו הפתרון הנכון, אולם הוא צריך להיות המוצא האחרון לאחר ששני בני
הזוג ניסו באמת לעבוד ולתקן את המידות שלהם ולמצוא את הדרך לאחדות
ולשלום בית. קטונתי מלשפוט אף אדם וסיטואציה, אולם על פניו נראה שאם ניגש
אל הזוגיות מתוך הבנה שהדרך היחידה להבטיח שהקשר יצליח עוברת דרך מסע
ויתורים פנימיים על הצדדים בנו שמחפשים נוחות ופשטות ושמצפים מהשני
שישתנה במקום לנסות לחנך רק את עצמנו, אזי אותה סטטיסטיקה מצערת תלך
ותצטמצם. בעזרת עבודה אישית אמיתית ומאומצת, אמונה בבורא ששלח לנו
את הפרטנר הכי מתאים עבורנו והרבה סבלנות ורצון טוב זה אפשרי!
ננסה לדון במספר עקרונות בסיסיים המהווים את התשתית לפיתוח תקשורת
זוגית בריאה. ייתכן שחלק/רוב המונחים כבר מוכרים והאוזן עייפה מלשמוע

אותם, אולם דווקא משום כך מומלץ להתאמץ במיוחד ולחפש היכן הדברים פוגשים אותנו כמו וזו הייתה הפעם הראשונה שאנחנו נתקלים בהם. הכלל הראשון והחשוב ביותר למען שלום בית זה לחפש קודם כל את טובתו של הצד השני. תפקידינו בזוגיות הוא לתת לצד השני ולהשפיע לו טוב מבלי להתחשבן מה אני מקבל בחזרה ועד כמה זה משתלם לי. כששני בני הזוג חיים יחד בתפיסה הזו של נתינה לטובת השני הם יחוו גן עדן כבר פה בעולם הזה. במקום לחשוב "מה לי נוח?", "מה אני רוצה?" ו"מה לי נעים?" יש להפך את המחשבה ל"מה לו/לה נוח?", "מה היא/הוא רוצה?" ו"מה לה/לו נעים?". כשרק צד אחד חי ומתנהג בצורה הזו קשה הרבה יותר מאשר כששניהם חיים כך, אבל עדיין זה אפשרי ובכוח טוב ליבו הוא יצליח לסחוף גם את השני. חכמי התלמוד קבעו לנו את שביל הזהב בזוגיות בדרך לבניית קשר איתן – "אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו". כלומר, על הגבר לאהוב את האישה ממש כמו שהוא אוהב את עצמו ועליו לכבדה ולדאוג לטובתה ורווחתה הפיזית והנפשית אפילו יותר מאשר הוא מכבד ודואג לו עצמו. כמובן שהדברים נוגעים גם למידת הקשר וליחס של האישה כלפי בעלה.

איך זה בא לידי ביטוי בחיי היום-יום? בשעת מחלוקת במקום שכל אחד מבני הזוג יתבצר בשלו וייווצר קונפליקט, או שבמקרה הטוב הם יסכמו על פתרון ביניים ממנו אף אחד לא באמת יהיה מרוצה של עשיית האמצע, עליהם לנהוג אחרת. הגבר צריך לומר לעצמו: "מה שאני רוצה לא באמת כל כך קריטי. מה שבאמת חשוב זה שאשתי היקרה תהיה מרוצה. בשביל מה באתי לעולם אם לא בשביל לשמח ולרומם אותה?". במקביל, האישה תאמר לעצמה: "הדבר החשוב ביותר בעולם מבחינתי זה בעלי. אעשה את רצונו כדי לשמח אותו". במצב כזה נוצרת "מלחמה" הפוכה בה כל אחד רוצה לרצות ולשמח את השני והם "רבים" מי יקבל את הדעה של השני. חז"ל אמרו שמלחמות כאלה הקב"ה מאוד אוהב והן מסיבות לו נחת רוח. התוצאה הסופית בדרך כזו תהיה להגיע לדרך האמצע בין הרצונות של שניהם, אולם במקום להגיע לשם ממורמרים וכעוסים, כמו בדרך הרגילה, הם יגיעו לשם בשמחה ובנועם. לחיות כך זה עונג עילאי אבל זה קשה מאוד. הקושי נובע מהגאווה שלנו שאומרת לנו שאנחנו הכי חשובים, משמעותיים וצודקים ושעל הצד

השני להכיר בכך ולכבד את רצוננו. הכלל הזה נכון בזוגיות ונכון גם בכל אינטראקציה בין-אישית אחרת.

כשזוכרים שאת מצוות "ואהבת לרעך כמוך" יש לקיים קודם כל בזוגיות (מבחינת "ואהבת לרעייתך כמוך") נוצרת האחדות הנכספת. במצב זה הזוגיות מהווה "בית הגידול" הפורה ביותר להתפתחות אישית וזוגית ואיש ואישה יכולים לזכות בשכינה מבלי שאש אוכלתם.

סיפור יפה מיוחס בהקשר הזה לרבי מלובביץ. יום אחד שאל אותו אחד מחסידיו מה דעתו על הטענה שקיפול הטלית ביום שבת לאחר החזרה מבית הכנסת בהידור רב מול האישה זה סגולה לשלום בית? הרבי ענה לו: "אתה רוצה לשמוע סגולה אמיתית לשלום בית? במוצאי שבת תיקח את הסינר במטבח, בהידור רב תקשור אותו סביב המותניים ולך תשטוף את הכלים שבכיור!". כלל נוסף הוא שכשיש משהוא לא בסדר בזוגיות לעולם לא להאשים את הצד השני, אלא לבדוק את עצמינו. חז"ל לימדו אותנו כלל גדול: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" – כמו כשהאדם מסתכל על בבואתו במים ורואה את עצמו, כך גם מה שקיים בלב של הזולת כלפינו זו השתקפות של מה שיש בלב שלנו כלפיו. הבעל שם טוב נהג לומר שהעולם הוא מראה אחת גדולה והאדם רואה בכל מקום אך ורק את מה שקיים בתוכו עצמו ("אין האדם רואה אלא את נגעי עצמו"). כשאדם לא אוהב מישהו אחר אז אותו אדם לא יאהב אותו בחזרה, ולהיפך, ולכן האופן שבו אנחנו מסתכלים, חושבים ומרגישים כלפי הזולת יקבע כיצד הוא יסתכל, יחשוב וירגיש כלפינו. מה שאדם משדר כלפי הזולת זה מה שהשני יחזיר אליו. בן זוג שנותן לצד השני בלי להתחשבן כמה הוא מקבל בחזרה, מוותר על הנוחות האישית שלו, מפרגן ומעניק את כל הטוב האפשרי שביכולתו לתת יצליח לגרום גם לצד השני להרגיש ולהתנהג כך אליו. מאידך, אדם שבא לבן זוגו כעוס, בעל תביעות וטענות, מריר וחסר סבלנות – זה בדיוק היחס שהוא יקבל בחזרה. לפיכך, הדרך האמיתית והאפקטיבית ביותר לשנות התנהגות שלילית של הפרטנר היא לשנות בתוכנו את אותה תכונה או תכונה דומה שמפריעה לנו בצד השני. מי שמרגיש שבן הזוג לא טוב ומתחשב בו מספיק שיבדוק האם הוא עצמו מספיק טוב ומתחשב. די שצד אחד יחליט לחשוב על השני מחשבות חיוביות ולדבר ולהתנהג אליו אחרת כדי שלאחר זמן מה גם בן/בת זוגו ידבק

ב"וירוס" החיוביות הזו והם יחדיו יכנסו ללופ של ותרנות, פיוס, הבנה ולבסוף שלום בית ואהבה. כל אדם צריך לעשות "בדק בית" כן ונוקב עם עצמו ולתקן אך ורק את דרכיו. כמובן שחייבים לציין שאם אנחנו פועלים טוב למען השני, אולם מיד מחפשים לראות כיצד הוא מחזיר לנו טובה אזי העשייה שלנו נגועה באינטרסים והדבר לא יצלח. נקודת המוצא צריכה להיות שתפקידנו לעשות טוב בלי קשר לתגמול ובלי לרדוף אחריו.

יש לזכור שלא מגיע לנו שום דבר כמובן מאליו ושבן/בת זוגנו לא חייב לנו כלום. יש נשים שחושבות שתפקיד הגבר לשרת אותן, ומאידך יש בעלים שחושבים שהנשים שלהן היא משרתת צמודות. זאת היא כמובן תפיסה שגויה שסופה פיצוץ. אין דבר כזה "מגיע לי". כשלוקחים את הצד השני כמובן מאליו ייתכן שבהתחלה הוא ישאב אל תוך התפקיד הזה, אך לבסוף הוא ימרוד ונפסיד אותו. לגיטימי לחלוטין לבקש בנימוס מבן/בת הזוג את שאנחנו צריכים ורוצים ולהסביר אחד לשני מהם ציפיותינו הכלליות, אולם במידה והם לא מתמלאות, לעולם אין לכעוס על שרצוננו לא סופק. בנוסף, אל לנו לשכוח את מילות הקסם "תודה" ו"בבקשה". זה לא מובן מאליו שהגבר עובד שעות רבות כדי לממן את צרכי המשפחה ולא מובן מאליו שמחכה לו בשובו הביתה ארוחה חמה ומושקעת. כשהעיניים פקוחות לראות את הטוב היום-יומי, שאנחנו זוכים לו מתפתחות הערכה והכרת תודה שחיוניות לכל קשר זוגי. כאשר לא מובן מאליו שבן/בת הזוג עושה עבורי משהו אפשר באמת להכיר לו תודה אמיתית על מה שהוא כן עושה ולהרגיש מאושר שזכינו לפרטנר שכזה. מציאות הפוכה של תביעות הדדיות אינסופיות מולידה תסכולים, כעסים, האשמות ולבסוף פרוד רגשי ופיזי. כלל חשוב ובסיסי ביותר הוא להימנע מלבטא כלפי בן/בת הזוג כעס. מותר לשתף במה שקשה וחסר לנו, אבל הדרך בה אומרים את הדברים קריטית ולכן חובה עלינו להתאפק מלעשות זאת בתרעומת, קול רם וחימה בוערת. כתוב בספרי הקודש שכל עבירה/חטא שאדם עושה פוגע בו בחלק מסוים מהנשמה, בעוד הכעס פוגע בנשמה כולה. חז"ל התריעו ש"כל הכועס כל מיני גיהנום שולטים בו" ושכעס משול לעבודה זרה. אין מקום לכעס בשום תחום בחיים ובטח ובטח שלא בזוגיות שהיא "המשכן" ו"בית המקדש" הפרטי של כל זוג. כדי להתמודד עם הכעס צריך לחזור ולזכור שלא מגיע לנו כלום, שכן כעס מתעורר

כשאנחנו לא מקבלים את מה שרצינו. דוד המלך כתב בתהילים "הייתי שפל בעיניי" – כשמורידים את הגאווה, מיד רשימת התביעות הבלתי פוסקת מהעולם נעלמת ואפשר לקבל ממקום נקי כל דבר שקורה בשמחה ובהכרת תודה. רובינו ביציאה לעבודה/ לפגישה עם חברים/ למכולת עוטים מסיכה מסוימת של נחמדות וסבלנות, וזאת משום שברור לנו שלרוב הסביבה לא תקבל את החלקים הפחות נעימים שלנו (כמו הכעס והקטנוניות) ותדחה אותנו. למרבה האבסורד, דווקא בבית, היכן שאנחנו אמורים יותר מכל לשמור על אווירה נעימה, אנחנו נותנים דרור לצדדים הנמוכים שלנו, מרשים לעצמינו להוריד את המסכה ולשוב להיות פחות נעימים. דרך העבודה הנכונה היא דווקא בבית לעטות מסיכה של רוך ונועם עד ש"מתוך שלא לשמה יבוא לשמה".

אחד הכללים הקשים אך החשובים ביותר בזוגיות הוא לא להעיר לשני הערות מתוך רצון וציפייה שהוא ישתנה. כל אחד היה שמח לתקן אי אלו "פגמים" אצל בן/בת הזוג, להסיר תכונות מסוימות ולצייד באחרות שיותר נוח לנו לחיות איתן. זו טעות גדולה מאוד!! אדם שמעירים לו הערה והוא לא בנוי לשמוע אותה אוזניו נאטמות ומילותינו רק ירגיזו וירחיקו אותו יותר. בדור בו אנו חיים רוב האנשים לא בנויים לשמוע דברי תוכחה מאף אדם אחר. ע"י האשמות וביקורתיות פשוט אי אפשר לשנות אף אחד. המונח "ביקורת בונה" לא באמת קיים. כה ספורים הם המקרים ש"ביקורת בונה" מצד בן/בת הזוג באמת גרמה לצד השני להשתנות ומאידך כה רבים הם המקרים שהדבר חרף את הקושי והמשבר. הדרך היחידה "להעביר מסרים" היא להראות דוגמא אישית נכונה לאותה התנהגות או תכונה ואז אולי יהיה סיכוי שהצד השני יתרשם מדרך הפעולה שלנו וירצה מיוזמתו לחקות ולסגל אותה לעצמו. אדם כן עם עצמו יגלה שאנו מעירים לאו דווקא מתוך אהבה נטו לשני ולאחר שבאמת ישבנו וחשבנו בכובד ראש על טובתו, אלא מה שמנחה אותנו זה האינטרס הצר שהפרטנר ישתנה לפי מה שננוח ומתאים לנו. מערכות יחסים בהם אחד או שני הצדדים "נוזפים" ו"מחנכים" בדר"כ מסתיימות במפח נפש ועל כן שוב מוטב לזכור שאת האדם היחיד בעולם הזה שעלינו לתקן הוא את עצמינו.

תכונה נוספת וחשובה מאוד שאדם יכול לרכוש בעמל ועבודת מידות מאומצת זו סבלנות. סבלנות זאת היכולת לקבל בשמחה את העובדה שבן/בת הזוג שלי

שונה ממני, שיש לו/לה צרכים אחרים, מבנה רגשי ושכלי אחרים, רצונות אחרים ותחומי עניין אחרים. מי שאין לו סבלנות מעיר לבן/בת זוגו מדוע הוא שונה ממנו בכל פעם שהשוני יוצר חיכוך. אין לצפות שתהליכים יתרחשו ברגע אחד, ייתכן שבן/בת הזוג שונים מאתנו כעת ועם הזמן הדמיון ילך ויגדל וייתכן שהפער לעולם יוותר גדול. בכל מיקרה ומצב יש לאהוב אותו/אותה, לשפוט אותו/אותה תמיד לכף זכות ולחשוב עליו/עליה רק מחשבות חיוביות. לכל אדם יש את קצב ההתפתחות שלו ויש לתת לו להתקדם בדרך שלו (ולא דווקא בדרך שלי). אישה אינה בנויה כמו גבר. לכל אחד יש תדר שונה (האישה בדר"כ יותר רגשית והגבר יותר שכלי) וצריך לדעת כיצד מחברים את שני העולמות האלה בסבלנות. זה אפשרי רק בתקשורת טובה, בדיבורים של רוך, במתינות ובאהבה. במצב בריא שכזה כיף לבוא הביתה וזה לא עונש לחזור מיום עבודה במשרד אל האישה והילדים, אלא זכות ומשאלת לב. מחלוקות וריבים קורים לכל הזוגות, כאשר החוכמה הגדולה היא למצוא כמה שיותר מהר את הגשר ללב של השני. כיום קיימת הערכה מעטה מאוד ליכולת ההתמודדות. אנחנו רוצים שהכול ילך חלק ובקלות, וכשהדברים אינם מסתדרים אנחנו חושבים שהמצב פגום מראשיתו, אולם האמת היא הפוכה – הצלחה בחיים אינה פרושה ניצחונות אלא התמדה. יש אנשים שעם בוא הקשיים אומרים לעצמם "כשבחרתי את בן/ת הזוג הייתי צעיר/ה ועשיתי טעות. לא נורא. לא מאוחר לתקן". אלה דברי הבל!! בן/ת הזוג נבחרו עבורנו בהשגחה פרטית לטובתנו. החיים הם סדנה אחת ארוכה של עבודה ותיקון, ועל כן למען שלום הבית יש להתייגע. בנישואים עדיף להפסיד בוויכוח ולזכות בבן/ת הזוג. אם עוברים תקופה קשה, ואפילו אם נמצאים בעיצומו של ויכוח מתמשך, מומלץ בחום לחזור אל הבעל או אל האישה, לבקש סליחה, לחבק אותם ולומר להם כמה הם חשובים עבורנו. ייתכן שהם היו אלה שפתחו בוויכוח וייתכן שאנחנו באמת משוכנעים שהם טועים, אבל כל זה לא חשוב. עדיף לחיות באהבה, בשלום ומתוך גמישות וותרנות ולא להיות צודקים ובודדים (כדברי השיר: "כשהבית ריק – זה לא משנה אם אתה צודק..."). הנישואים אינם צד אחד של החיים, אלא הם החיים עצמם. הם אינם פרט אחד באושר, אלא המקור העיקרי והגדול ביותר שלו. יש בחיינו די כאב שאינו בשליטתנו מבלי שנוסיף עליו פצעים מיותרים כמו ידינו. השלום חשוב

הרבה יותר מכל מחלוקת. יש באפשרותנו תמיד ללבות מחדש את אש האהבה ואם היא הייתה שם בעבר פרוש הדבר שניתן להחיותה.
בספר בראשית כתוב שהקב"ה ברא את חווה "עזר כנגדו". התלמוד מפרש ומסביר שכאשר גבר אוהב את אשתו, רואה תמיד את טובתה לנגד עיניו ומוותר על הצורך להיות "צודק" – היא באה לעזרו. לעומת זאת, כאשר הוא מזניח אותה ולא נותן את המיטב שלו בקשר – היא נעשית "כנגדו". בעזרת השם ובעזרת המאמצים שלנו שנזכה כולנו לנחת ולשלוש בית אמיתיים.

שבת שלום, ניר אביעד

א. סיכום מתומצת של פרשת השבוע

השבוע נמשיך לעסוק בספירת משפחות הלויים נושאי המשכן וכליו • הנזיר, הפורש ונבדל מתענוגות העולם • ולבסוף גם – ברכת הכוהנים

פרשת נשא ממשיכה לספר על ספירת משפחות הלויים שנשאו את המשכן וכליו. בסוף הפרשה הקודמת ('במדבר') נמנו בני משפחת קהת שנשאו את הארון וכלי הקודש, ואילו בפרשתנו נמנים בני גרשון הנושאים את יריעות המשכן ומכסהו, ובני מררי שתפקידם היה נשיאת קרשי המשכן יתדותיו ואדניו. נוסף לנשיאת המשאות היו הלויים משוררים ומזמרים בעת עבודת הכוהנים במצלתיים ובכינורות.

ביום הקמת המשכן שרתה השכינה במחנה, ובני-ישראל נצטוו לשמור על קדושתו על-ידי שילוח האנשים הטמאים בימי טומאתם.

המחנה כלל שלושה חלקים; מחנה השכינה – תוך אוהל-מועד מקום עבודת הכוהנים. סביב לו – מחנה לוי, מקום הלויים, וסביב לו – מחנה ישראל. בהתאם לכך ישנם שלושה סוגי טומאות ועל פי מידת החומרה נקבעת מידת ההרחקה. צרוע – משתלח מחוץ לכל המחנות. זב – מותר לו להמצא במחנה ישראל אך הוא מורחק מיתר המחנות. טמא נפש (טמא מת) – מותר גם במחנה לוי ומורחק רק ממחנה שכינה.

(יש לזכור שבימינו, שכולנו טמאי מתים, יש איסור חמור להיכנס למקום הר הבית – מחנה שכינה – אף-על-פי שבית המקדש חרב).

גזלן צריך להשיב את גזלתו. ומה יהיה אם הגזלן הוא גר שמת לפני שהספיק להחזיר? הרי אין לו יורשים? – אלא, אנו אומרים שהקב"ה "קנה" את רכושו של הגר ונתנו לכהן העובד בבית המקדש. לכן יש להחזיר את הגזילה לכהן.

"אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות" – כך גם קרה לאותה אישה שזלזלה בערכי הצניעות ובעלה חושד שבגדה בו, לאחר שהתרה בה בפני

עדים שלא תעשה זאת. התורה מכנה אותה בשם "סופה", וזאת אחר שנחשדה כי סתתה מדרך הישר. היא נקראת אל הכהן שברשותו האמצעים לבדוק האם יש אמת בטענותיו של הבעל. בתחילה נחקרת האישה ואף משביעים אותה על גרסתה. אולם אם היא ממשיכה לדבוק בדעתה לוקח הכהן מים מקודשים, מערבם עם עפר קרקע המשכן ומשקה אותה מן המים. אם היא אכן נבעלה ונטמאה לאיש אחר גורמים לה המים לכאבי בטן איומים וייסורים גדולים ושמה שגור בפי כל העם לרעה, אך אם טהורה היא – המים לא ישפיעו עליה. אדרבה, אם עד עכשיו ילדה באופן קשה ובצער גדול – מעתה תלד בקלות וברוח.

חלקה הבא של הפרשה – פרשת נזיר – מתייחסת לאדם שהחליט לפרוש ולהבדל מתענוגות העולם ובכך להתרחק מן העבירה. אין פירוש הדבר שהנזיר חייב להרחיק את עצמו מחברת אנשים ואף לא לבטל את חיי משפחתו. כל הנדרים שהוא נוטל על עצמו מצטמצמים למספר דברים:

יין – הנודר על עצמו נזירות אסור לשתות יין ושכר. ענבים וצימוקים נכללו באיסור: "...וענבים לחים ויבשים לא יאכל", ובקיצור, כל הקשור בענבים, מהחרצנים ועד קליפת הענבים (זג).

שער – כל ימי הנזירות חל עליו איסור להתגלח או להסתפר – "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו".

טומאה – אסור לו להיטמא למתים ואפילו בלויות אביו ואמו אסור לו להשתתף. בסוף ימי הנזירות הוא מתגלח ומסתפר ומביא קרבנות לה'. ביניהם גם קרבן חטאת המזכיר לו שמטרת ההתנזרות הייתה להתרחק מן החטא שרבץ עליו. מן הנזיר שקידש את עצמו מדעתו ורצונו, אנו עוברים אל הכוהנים שהתקדשו על ידי צווי הקב"ה. ברצותו לברך את עם ישראל עושה זאת הקב"ה באמצעות הכוהנים המשרתים בקודש. ומהי הברכה?

"יברכך ה' וישמרך" – ברכה לפרנסה ושמירת הרכוש. "יאר ה' פניו אליך ויחונך" – ה' יראה לאדם פנים שמחות ויתן לו חן. "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" – ה' יכבוש את כעסו ופניו יהיו נשואות אל עם ישראל, שעל שלומו הוא ישמור.

בסיום הפרשה מתואר בהרחבה סדר הבאת קרבנות שנים-עשר הנשיאים, ראשי השבטים, לכבוד חנוכת המזבח. לאחר שמשה סיים את תהליך הקמת המשכן, היו הנשיאים הראשונים שהקריבו את קרבנותיהם.

בכל יום הקריב נשיא אחר את קרבנו וסדר ההקרבה נקבע לפי סדר המסע במדבר, הנשיא הראשון היה נחשון בן עמינדב, נשיא שבט יהודה, הוא האיש שקפץ ראשון למים בעת קריעת ים-סוף.

לאחר שנים-עשר יום בהם הקריבו הנשיאים את קרבנותיהם נכנס משה רבינו אל אוהל-מועד ואז נשמע קול ה' הקדוש יוצא מבין שני הכרובים (דמויי המלאכים) מעל ארון הקודש.

מה דיבר ה' עם משה? – על כך בשבוע הבא...

ב . פרפראות מהפרשה

1 . יברכך ה' וישמרך (ו,כד)

מעשה בבחור מבוגר, שהגיע לפירקו. ניגש אל המשגיח, הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל ואמר: "אני מבקש רשות לצאת וללמוד מקצוע". מקצוע קודש, כתיבת סת"ם: ספרי תורה, תפילין, מזוזות.

נשאל: "מדוע?". ענה הבחור: "אני מקווה להתארס בקרוב, ואנשא בשעה טובה, ואצטרך לפרנס משפחה, שתגדל במשך הזמן. מן הדין שיהיה לי מקצוע מכניס". חקר המשגיח: "ומי אומר שתתארס בקרוב. אולי תשאר רווק ותוכל להמשיך ללמוד בלי טירדה?"

נרעש הבחור: "מה פירוש! הרי: "מה' אישה לאיש", הזיווג כבר נגזר מן השמים!" "אחה", השיב המשגיח. "ומי אומר שהמשפחה תגדל ויהיו לך ילדים, אולי תהיו חלילה חשוכי בנים, ומשכורת הכולל תספיק למחייתכם?"...

נרעש הבחור, מדוע חוזה לו המשגיח שחורות? וענה: "ה' יעזור, ויהיו לנו בנים! למה לחשוב אחרת!?" והוסיף: "אני מבקש שהרב לא יפתח פה לשטן". רק זה חסר לו, שתהיה זו "שגגה היוצאת מפי השליט"...

"אכן", מיוחד המשגיח להסכים עימו. "אבל מי אומר שהמקצוע שתלמד יהיה מקצוע מבוקש ומכניס – כלום חסרים מובטלים חסרי תעסוקה?"... חשבו עיני הבחור: "למה לחשוב כך, ה' יעזור שתהיה פרנסה!" קרא במחאה.

חייך המשגיח, ואמר: "ישמעו נא אוזניך מה שפיך מדבר! אתה נזקק לעזרת ה' במציאת שידוך, בלידת בנים, ובמציאת מקום עבודה. ובבריאות, ובאושר, ובמה לא. אז דווקא בסוג הפרנסה רוצה אתה לעזור לו, וללמוד מקצוע פלוני? מוטב יהיה אם תמשיך ללמוד בהתמדה, ובכך תמשוך עליך את חסד ה', ויעזור לך בידו הרחבה!..."

מעשה שהיה הוא, ונספר אף את סופו, אותו בחור שב לספסל הלימודים, וה' עזר והתארס, וה' עזר והתחתן, וה' עזר ונולדו לו ילדים, וה' עזר והוא נושא כיום במישרה תורנית חשובה, נערץ על ידי תלמידיו ובני הקהילה!

אבל מאותו בחור – אלינו: ואף כאן נפתח בסיפור. מעשה שהיה לפני כמאתיים שנה. קבוצת חסידים התאגדה לנסוע אל הצדיק רבי מרדכי מצ'רנוביל זצ"ל ולשבות בצילו. באו בדברים עם עגלון יהודי, שיסיעם.

נרתע: והיכן ישהה בשבת?, הרגיעוהו: "נדאג לך לאכסניה!"

חקר: "והיכן אוכל?", אמרו לו: "איתנו, על שולחנינו תסעד!"

הסכים. הגיעו לצ'רנוביל, והכל היה חדש עבורו: התפילות הנלהבות, שולחן השבת של הרבי, אווירת הכיסופין של הסעודה השלישית. אבל מיד לאחר ההבדלה זרז את הנוסעים עימו: "מהרו ובואו!"

אמרו לו: "התאזר בסבלנות! עתה נכנסים אנו אחד אחד, לקבל ברכת פרידה ולהתברך מפי הרבי".

נאנח בהשלמה. הוסיפו ואמרו: "ראה! אנשים נוהרים ממרחקים כדי להתברך, ואתה כבר כאן, מדוע לא תכנס?"

באמת, מדוע לא. הדריכוהו כיצד לכתוב פיתקה, ועמד עימם בתור. לבסוף התברכו כולם, התכנסו, עלו לעגלה ויצאו לדרך. העגלון נהג בסוסים, והחסידים העלו רשמים. זה התפעל מדברי התורה, חזר עליהם בסילודין וחבריו הרחיבו את הדברים. זה נזכר בניגון החדש, וחבריו החרו והחזיקו אחריו. זה גילה מה הדריכו הרבי בשעת הפרידה, בקצרה: כל אחד ורשמיו.

לפתע נשמע קול העגלון מהוכנו: "חסידים! מה שאני קיבלתי כאן, איש מכם לא קיבל!"

תמהו לדברים. פתח וסיפר: כשהתייצבתי לפני הרבי, הצגתי עצמי: "איני חסיד. אני העגלון".

"ניחא", השיבני הרבי, וחקר: "מהו סדר יומך?"

חקרתי לכוונתו: "ביום שיש בו נסיעה, או ביום שאין בו נסיעה?". אמר: "ביום בו אין נסיעה".

השבת: "ביום בו אין נסיעה עולה אני לבית הכנסת להתפלל במניין, ונשאר לאחר התפילה לומר תהילים ומעמדות'. שהרי עיתותי בידי. לומד אני גם פרק משניות, ושב לביתי לארוחת בוקר. אחריה, הולך אני לשוק. לראות, האם תזדמן נסיעה קצרה וארוויח כמה פרוטות. הזדמנה, מוטב. ואם לאו, עולה אני לבית הכנסת למנחה וערבית ושיעור תורה, ושב הביתה לאכול ולישון. זה סדר יומי ביום בו אין נסיעה".

"וכשיש נסיעה?" חקר הרבי. "אה, כשיש נסיעה הכל משתנה! קם אני מבעוד לילה למשוח את הגלגלים בעיטרן, להכין צידה לדרך ומספוא. עם אור ראשון מתייצב אני אצל הנוסע ואנו יוצאים לדרך. כשאני עוצר להאכיל את הסוסים אני 'חוטף' תפילת שחרית, ותפילת מנחה מתפלל אני על אם הדרך, בשובי לעת ערב מתפלל אני ערבית, אוכל ושוכב לישון"...

"זה סדר יומך, במלואו?" תמה הרבי. "כן", השבתי.

"תמהני", אומר הרבי. "יהודי קם משנתו, ואינו אומר 'מודה אני'!..."

"ודאי", אישרתי. "מודה אני, ונטילת ידיים, וברכות השחר... אלו דברים שאין צורך להזכיר!"

– "ויהודי הולך לישון, בלי ברכת 'המפיל'!"... "המפיל, וקריאת שמע שעל המיטה – הן יהודי אני!" מחיתי.

"כך... ובכן, שמע ואספר לך סיפור", אמר הרבי.

מעשה בבעל מלאכה עני, מטופל במשפחה גדולה. בדוחק התפרנס מיגיעו, גילגל חובות פעוטים, חי מהיד לפה –

"כמוני, רבי!" קראתי.

הרבי התעלם, והמשיך: "הבת הגדולה בגרה, והיהודי בא בדברים עם אשתו: עוד מעט יתדפקו השדכנים על דלתנו, ישאלו כמה הכנו לנדוניה, ואין לנו פרוטה לפרוטה" – "כך אמרתי לזוגתי!" התפרצתי.

אבל הרבי ממשיך: אמרה האישה: "רבות חשבתי על כך, ולבי דווי. הבאת לזרות מלח על פצעי?" אמר לה: "חלילה וחס, אלא שחשבתי על עצה, להקדים תרופה למכה. תני לי רשות ואסובב בעיירות לצורך 'הכנסת כלה', זה יתן מטבע וזה שתיים, ופרוטה לפרוטה תצטרף..." אמרה: "בשום פנים ואופן!"

"מדוע?" תמה. אמרה: "לא די לי בצרותי, עוד אהיה עגונה? אתה תסתובב בעולם הגדול, ותשכח שיש לך אישה ומשפחה. ובינתיים תגיע הבת לפירקה, והאב איננו, נעלם!"...

הבין לחששה, והבטיח: "לא אצא אלא לסבב קצר. בתוך שנה, אהיה כאן חזרה!" שמעה, ונחה דעתה. קיבל ברכתה ויצא לדרך. נשא חן בעיני הבריות, וקבץ פרוטה לפרוטה. המיר את הפרוטות במטבעות כסף ואותם בדינרי זהב, ולאט לאט קיבץ נדוניה הגונה. עברו עשרה חודשים, וזכר הבטחתו. עשה דרכו חזרה, וצרורות הכסף בידו: דינרי זהב, מטבעות הכסף ופרוטות הנחושת.

בערב שבת קודש, יומיים לפני תום המועד, מצא עצמו בעיר הסמוכה ליישובו. מסעו עומד להגיע לקיצו. שאל היכן יוכל להתאכסן בשבת. אמרו לו כולם: "פלוני הגביר, מכניס אורחים מאין כמוהו. אגף מיוחד להם, ומקבלם בכבוד מלכים!". הלך אצלו, והתקבל בשמחה. העשיר הנחהו לחדרו, ואמר לו שירגיש כבביתו. השבת התקרבה, ועימה דאגה: מה יעשה בצרורות כספו? תמיד נושאם הוא עימו, ובשבתות החביאם במקומות סתר. אבל כאן, בבית זר הוא. משרתים מסתובבים, ואורחים נוספים. אין לבטוח באיש!

פנה לחפש את בעל הבית, ושאל האם יוכל להפקיד אצלו את כספו. "בשמחה!" ענהו העשיר. "אשים את צרורותיך בכספת שלי!"

מסר לידיו את הצרורות, וחש כי אבן נגולה מעל ליבו.

השבת נכנסה, והתלווה אל מארחו לבית הכנסת. פני המארח קרנו באור קדושת השבת. רק בתפילה הבין האורח, שתתכן סיבה נוספת לשמחה: מה עשה, באיזו שטות נתקף! שנה שלמה מכתת הוא רגליו, אוסף פרוטה לפרוטה, עתיד בתו מוטל כאן על הכף, והוא מסר את כל הכסף לאדם זר, בלא ליטול קבלה! איזו קלות

העת, נמהרות חפזיה! מי לא היה שמח, אם היה נופל לרשותו אוצר בזה בלא טירחה!

כבר לא היה יכול להתכוון בתפילה, פזור דעת היה בקידוש, והאוכל נתקע בגרונו בסעודה.

כל השבת היה מוטרד, ואך יצאה השבת מיהר אל המארח: "האוכל לקבל את כספי חזרה?"

ואשר יגור, בא! המארח דחהו בקש: "מה החיפזון? נשוב הביתה, נבדיל על היין, ניטול ידיים למלווה מלכה..."

בקושי טעם כזית. כעל קוצים ישב. לאחר ברכת המזון שב ושאל: "האוכל לקבל את כספי חזרה?"

להפתעתו, ענה המארח: "ודאי! הגיע הזמן! המתן, ואלך להביאו!" האמנם יביא? המארח חזר, ושלוש הצרורות בידו. עיני האורח אורו. אך, רגע אחד, האם לא החליף את תכולתם?

בידיים רועדות פתחן, צרור אחר צרור, ונחה דעתו: מן האחד ברקו מטבעות הזהב, מן השני הבהיקו מטבעות הכסף ובשלישי נצצו מטבעות הנחושת. הכל כשורה. ואז

הבין. אילו היה המארח מכחיש את קבלת הצרורות, איזו מהומה היה מקים! לא, אינו יכול להסתכן בכך, להכתים את שמו הטוב, ואילו היה מחליף את מטבעות

הזהב בנחושת, איזו מחאה היה משמיע! לפיכך, מה עשה? רק נטל דינה מפה, ומעה משם... חשב שמעשהו לא יתגלה אלא כעבור זמן... אבל האורח ידע בדיוק כמה

מטבעות היו בכל צרור! נטל את צרור דינרי הזהב, ושפכם על השולחן. לעיני המארח, שלא יוכל להכחיש. בלהיטות מנה – והמספר תואם. לפחות זה. שב

והכניסם לשקית. עתה הגיר את מטבעות הכסף, מנה בקדחתנות, ונחה דעתו. גם כאן לא חסר דבר. הושיט ידו לשקית השלישית – והנה חש חבטה בזרועו.

המארח הניח ידו בתקיפות, ואמר: "במחילה, ר' יהודי – עד כאן!"

נשא עיניים תמהות, והמארח אמר: "ומה, כסבור היית שאין עיני בראשי? שלא ראיתי פיזור דעתך בתפילה, לא ראיתי מועקתך בסעודות השבת, ולא חשבתי

בבהילות שבקולך כשביקשת את כספך? הרי אין לכך אלא הסבר אחד:

שחשדתני כגנב!... לא, אל תכחיש, אך לא דנתיך לכף חובה. אוצרך הוא, ואני איני מוכר לך. מדוע תתן בי אמונך? כשמסרתי לך את הכסף, פתחת את השקיות

בלהיטות, והבנתי לחששך. כשהגרת את הזהובים לשולחן ומנית בקדחתנות, לנגד עיני, לא נפגעתני. זכותך להרגיע חששך. אחר כך מנית את מטבעות הכסף, והכל כשורה. אבל בבואך למנות את מטבעות הנחושת, זו כבר פגיעה... וכי מה סבור אתה, שבמטבעות הזהב לא שלחתי יד, את מטבעות הכסף החזרתי במלואם – ובפרוטת נחושך אעשקך?!”...

– “ובכך, מה דעתך”, פנה אלי הרבי לפתע – “צודק המארח, או לא?” “ודאי שהוא צודק”, ענית. “הן כבר הוכיח שטוב ומטיב הוא, וצדיק וישר! עוול הוא לחשוב בו עתה, ופגיעה בכבודו לעשות זאת לנגד עיניו!” “ובכן”, אמר הרבי, “הבט נא וראה. בכל ערב, בקריאת שמע שעל המיטה, אומר אתה: ‘בידך אפקיד רוחי’. מפקיד אתה ביד הבורא את היקר לך מכל, את חיידך. קם בבוקר, ומודה: ‘מודה אני לפניך מלך חי וקיים, שהחזרת בי נשמתי בקירביי’. ‘דינרי הזהב’ הוחזרו בשלמותם. עתה סופר אתה את מטבעות הכסף: ‘ברוך אתה ה’, פוקח עוורים’. הראייה כתיקנה. ‘ברוך אתה ה’, מתיר אסורים. זוקף כפופים. המכין מצעדי גבר”, הכל על מכוננו. גם מ’דינרי הכסף’ לא נפקד דבר. אבל כשזה מגיע לפרנסה, ל’דינרי הנחושת’, אינך סומך עליו... לא תוכל להתפלל במניין כהוגן ולומר פרק תהלים לאחר התפילה, כי הפרנסה תברח... חייב אתה לצאת לדרך עם אור ראשון, ולהתפלל תפילה חטופה על אם הדרך... אמנם חז”ל אמרו, כי ‘מי שנותר חיים קוצב מזונות’. אבל אתה אינך רגוע: מזונות נתן, ופרנסה – מי יודע”...

“והבטחתי לרבי – סיים העגלון – שמעתה אתפלל בכל יום במניין! אימרו לי, איפוא, האם לא קיבלתי כאן יותר מכולכם?!”... וזו, למעשה, ההדגשה בברכת כוהנים – הידיעה ש”אני אברכס”: יברכך ה’, וישמרך. יאר ה’ פניו אליך ויחונך. ישא ה’ פניו אליך וישם לך שלום!” זה ההבדל שבין גוי ליהודי. בין ברכת עשיו לברכת יעקב. בעשיו נאמר: “הנה משמני הארץ יהיה מושבך, ומטל השמים מעל”. יהיה, כמעצמו. בלא איזכור שם שמים, אבל בברכת יעקב נאמר: “ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ!” לדעת שהוא הנותן. ולבטח לא יקפחנו אם נתפלל במניין בניחותא, ונוסיף עוד שיעור תורה! .

2. 'יברכך ה' וישמרך (תכד)

אין לנו הרבה כאלה

חייל טרי באחד מארגוני הטרור בעולם פתח את סליק הנשק במפקדה, מולו נצצו רימונים רבים מסודרים בשורות. הוא נטל רימון מבריק ושחרר לאיטו את הנצרה. המפקד שהבחין במעשיו צרח בהיסטריה: "אתה נורמאלי? זה יתפוצץ!".
"לא נורא המפקד", השיב החייל בשלווה, "יש לנו הרבה כאלה..."

"ברכת כהנים" המופיעה בפרשתנו הינה מתנה נשגבה שקיבלו הכהנים, לא פחות מאשר הינה ברכה נעלית עבורנו, הישראלים. מדוע קיבלו הכהנים מתנה זו בנוסף לכ"ד מתנות כהונה בהן זכו?

ובכן, לא רבים מודעים לכך, שתפקידם העיקרי של הכהנים הינו הפצת ולימוד התורה לשאר חלקי העם. מקור הדבר הינו פסוק מפורש בפרשה האחרונה בספר דברים: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", רק לאחר מכן מופיע תפקידם המשני: "ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך".

פרשים ראו בכך קשר ברור לעובדה שדווקא צאצאיו של אהרן הכהן הממונים על לימוד התורה בעם ישראל – הם המופקדים והממונים לברך את העם. התורה היא מקור השפע בעולמנו זה, ובעולמות העליונים הנסתרים מעינינו, העיסוק והלימוד בה – הם מקור הכח והיכולת לברך ולהשפיע טוב לזולתנו. זהו גם סוד כוח הברכות של גדולי ישראל המשנות את סדרי הטבע חדשות לבקרים.
בימים אלו שהשיח הציבורי גועש ורותח על לומדי התורה וחובשי ספסלי בית המדרש שכביכול אינם "נושאים בנטל", ברצוננו למקד מעט את העדשה לנשיאה האמיתית בנטל הביטחון הלאומי.

נשוב מעט אחורה בזמן, הימים היו ימי ראשית השלטון הישראלי בארץ הקודש, ראשי ומנהיגי הציונות שאפו בכל ליבם שנושאי דגל התורה יצטרפו לפעולותיהם החלוציות להגנת העם והמולדת, אך אלו האחרונים סירבו לשומעיהם לשרת במקום שבו התורה לא מקבלת ערך. ראש הממשלה דוד בן-גוריון, הפציר בעסקנים החרדים שיקבעו לו פגישה עם גדול הדור שישב בבני ברק רבי אברהם ישעיהו קרליץ – החזון איש.

החזון איש סירב בתחילה לפגישה אך לבסוף הסכים. הרבה נאמר באותה פגישה טעונה, אנו נדלג לחלק הנוגע לנו: "מדוע אינכם נושאים עמנו בנטל", כך תהה רה"מ, "הרי אם נהיה כנים לרגע, בלי צבא יהודי בארץ ישראל – לא יהיה בידכם דבר לעשות בעת התקפה ערבית רצחנית. כלום תצאו לשדה הקרב וגמרות בידכם!?"

החזון איש חייד וענה: "הרשה לי, רה"מ, לספר באוזניך סיפור שסיפרה לי אמי בילדותי. זעליג העגלון יצא בחורף הקר והמושלג עם סחורתו לכיוון היריד, הדרך התארכה וזעליג רעד על מושבו מצינת הלילה. לפנות בוקר הבין זעליג שאם לא יעשה מעשה במהירות אוזניו עלולות לקפוא מקור ובפעם הבאה שיגעו בהן – ינשרו ממקומן. קפיץ ממושבו בחזית העגלה, חפץ מעט שלג קר בכפות ידיו וכפי שלימדתו סבתו המנוחה שפשף את אוזניו בשלג עד שחזרה זרימת הדם לוורידיו. "כששב זעליג לביתו, סח לרעייתו את כל אותו מעשה ואמר לה: בר מזל שנסיעתי התקיימה בחורף, תארי לך שהייתי נוסע ליריד בקיץ – מהיכן הייתי מוצא שלג לשפשף את אוזני הקפואות???"

בן-גוריון לא יכל שלא ללעוג לתמימותו של העגלון, אך משהבין את המסר הדק והחד יצא בשתיקה רועמת מהחדר.

אנו נשים את הדברים על השולחן: מי ששואל היכן תרומתם של לומדי התורה לצה"ל – כמוהו כזעליג העגלון ששכח שבקיץ אין שלג וממילא האוזניים לא קופאות. לימוד התורה כיאות, מונע את הצורך בקיומו של צבא! וכמו שהובטחנו בתורה: "אם בחוקותי תלכו... וחרב לא תעבור בארצכם".

זוהי השקפתנו וזוהי אמונתנו. ההיסטוריה הוכיחה לא אחת ש"נצח ישראל לא ישקר" והבטחותיו של בורא העולם אינן זקוקות לראיות נוספות ממה שהוא שולח לנו ברצונו מעת לעת. גם הצבאות שהיו קיימים בעם ישראל אצל מלכי יהודה וישראל היוו רק ביטוי למאמר חז"ל: "אין סומכים על הנס", ואין צורך להרחיב שהם היו מיוסדים על קדושה וטהרה ולא עברו שם חלילה וחס על איסורים חמורים כשבת וצניעות.

ומכאן לטענתם של אותם חכמים – בעיני-עצמם שהחליטו להגביל את מכסת לומדי התורה בטהרה לכמות קטנה של עילויים בטענה ש"לא נורא, יש לנו הרבה

באלה". חוץ מהעובדה שמספרית הם לא צודקים ואנו עוד נמצאים במינוס מבחינת הלומדים שלהם אנו זקוקים על מנת שיהיה "שוויון בנטל" בין לימוד התורה לשירות בצבא, בל נשכח: כל בחור שיוצא מהישיבה ונצרתו תישלף, גורם נזק רוחני לא רק לעצמו אלא אף לכל הסובבים אותו.

3 . איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל (במדבר ה' י)
ואומר רש"י במקום: "מה כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיה אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אצלו להביא אליו את הסוטה".
בעל ה"פנים מסבירות" מסביר שכתוב במסכת מעשר שני פרק ה' משנה י"ג שבזכות המעשרות מתברכים בבנים ובנות, א"כ מי שלא מעשר הינו חשוך בנים. וכבר ידועה עצתה של חנה (אם שמואל הנביא) שהובאה במסכת ברכות דף לא: "אמר ר' אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה – מוטב (הכוונה אם תראה את צרתי ותתן לי בן מוטב), ואם לא תראה – אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי, וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה (הכוונה שמכיון שאסתתר ישקוני מי סוטה) ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר ונקתה ונזרעה זרע". ע"כ מכיון שלא יהיו לו בנים בגלל אי הבאתו את המעשרות ממילא אשתו תצטרך לבא אל הכהן לשתות מי סוטה.

ואפשר עוד לומר שחז"ל אומרים על הפסוק ואיש את קדשיו לו יהיה שמי שלא נותן מעשרותיו אל הכהן סופו שישראו לו רק עשירית מתבואתו, א"כ כשיהיה דוחק בעניני הפרנסה בביתו אז תהיה המריבה בביתו ויבוא לחשוד את אשתו ויביאה אל הכהן.

4 . אלה פקודי משפחת הקהתי וגו' על פי ה' ביד משה (ד, לז)
ולהלן (פסוק מה) גבי בני מררי ג"כ אמר קרא ביד משה, אמנם אצל בני גרשון לא נאמר ביד משה, ויש לבאר דהנה עבודת בני מררי היתה שמירת המשכן ובני גרשון היו השוערים ובני קהלת היו משוררים, ובגמ' (תמיד כו, א) איתא שמשה היה מן השומרים ועוד מצינו (ערכין יא, ב) שמשה היה ג"כ מן המשוררים, וקי"ל (ערכין שם) משורר ששיער חייב מיתה, ולפ"ז ממילא כיון דלבני קהת ומררי מצי משה להצטרף כתיב ביד משה ומשא"כ אצל בני גרשון דל"מ להצטרף.

5. ויעשו בן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר ה' אל משה בן עשו בני ישראל (ה,ד).

ויעשו בן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר ה' אל משה בן עשו בני ישראל

יש לעורר בכפילות הלשון מה שחזר ואמר בן עשו בני".

ונראה עפ"מ"כ הרמב"ן (שה"ש פ"ד פי"א) דבמצוות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה וכו' מכין אותו עד שתצא נפשו ומשא"כ במצוות ל"ת לוקין רק ארבעים, ע"ש. (וכ"כ בקצוה"ח במשובר ס"ג ע"ש. אמנם דעת הר"ן (חולין קלב, א) דגם בל"ת מה שלוקין ארבעים הוא דוקא אחר עשיה אך בשעת עשיה אם אינו פוסק מלעשות ג"כ מכין עד שתצא נפשו ע"ש). והנה בשילוח טמאים יש עשה ולא, עשה דויצא אל מחוץ למחנה ולא דלא יטמאו את מחניהם, ובמנח"ח (מצוה שס"ב) כתב דמלשון הרמב"ם משמע דהעשה קאי רק על שילוח ממחנה שכינה, אך לגבי מחנה לוייה וישראל בזה איתא רק ללא דלא יטמאו, ולפ"ז י"ל דרישא דקרא קאי אמצות עשה דשילוח וזהו ויעשו וגו' וישלחו אותם אל מחוץ למחנה והיינו שכופין על מ"ע ולכן שלחום ממחנה שכינה, וחזר ואמר בן עשו בני" שקיימו גם הלאו דלא יטמאו וגו' לצאת אל מחוץ למחנה לוייה וישראל, רק שבזה אין כופין ולכן לא נקט לשון שבנ"י שילחום כדנקט קודם גבי המ"ע.

6. והתוודו את חטאתם אשר עשו (ה,ז)

מסופר: איש פשוט אחד שגר בירושלים היה סובל לפני פטירתו יסורים רבים ולא יכול היה למות, כשבאו אליו אנשים לבקרו, לא ביקש מהם דבר, כי אם שיתפללו את ה' שיקח את נשמתו ולא יסבול יסורים נוראים כאלה, והיה גוסס ומתעורר לתחיה, ושוב גוסס, וחוזר חלילה.

בין המבקרים אותו היה אדם אחד שביקש ממנו שיספר לו את כל פרק חייו ומה שעבר עליו מימי נעוריו ועד עתה, התחיל לספר ובתוך הדברים סיפר שהיה בליזענסק, כשהזכיר האיש את העיר ליזענסק עלתה מחשבה בלב האיש המבקר ושאל אותו, אם היה על קברו של הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זיע"א, החולה השיב בתמיהה, וכי אפשר להיות בליזענסק ולא להשתטח על קברו של אותו צדיק.

אם כן אמר האיש, מובן הדבר, רבי אלימלך כתב בצוואתו, שכל מי שיפקוד את קברו מובטח לו שלא ימות בלא תשובה, ובכך זו העצה היעוצה לך, תאמר וידוי ותעשה תשובה, עשה החולה כן ומיד נפטר.

7. ואיש את קדושו לו יהיו (ה,י)

פירש"י לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבואו ויטלום בזרוע, ת"ל ואיש את קדושו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים.

תימה דהא בקרא דהכא מיירי רק במתנות כהונה, וא"כ מנא לן למדרש דין טובת הנאה אף במתנות לויה, ולומר שהדין כן דא"א ליטלן בזרוע, ובאמת שבספרי לא כתיב כי אם מתנות כהונה, ולא הוזכר כלל מתנות לויה, אך הרי האמת היא דגם במתנות לויה טובת הנאה הוי לבעלים, ודוחק הוא לומר דנילף בבמה מצינו דהא יש כמה פירכות בזה, וכגון כהא דאמרי' (ביבמות עג, ב) אדרבה תרומה לא ממעיטנא שכן מחפ"ז מיתה וחומש ואין לה פדיון ואסורה לזרים, ומה"ט א"א ללמוד מתרומה למעשר לחומר. וכמו"כ ישנם חומרות שיש במעשרות שאינם בתרומה, וצ"ע.

וביותר יל"ד דהא כל במה מצינו שלא נדרש בחז"ל אין אנו יכולים לדרשו מדנפשינן, וכמו שמפורסם משמיה דהגר"ח (בקדושין י, ב) דשלח לו בן עזאי מוחזקני בכך שבקי אתה בחדרי תורה, ולדרוש ק"ו אין אתה יודע, ולכאורה מה צריך להקדים דהוא בקי בחדרי תורה, הא אדם דן ק"ו מעצמו, אלא דאף שכאו"א יכול לדון ק"ו, ומ"מ לידע שאין פירכא צריך להיות בקי בחדרי תורה.

8. דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל (ה,יב)

דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל יש לדייק מהו שאמר ב' פעמים איש, ובגמ' (סוטה כז, א) מרבי' מינה לרבות אשת חרש, ובתוס' שם כת' דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע"י קינוי זה, אבל משום לפוסלה מכתובתה לא צריך קרא דהא אפילו רשב"ג דאמר בכתובות דכתובת אשה דאורייתא לאו ממש דאורייתא וכו', אלא תנא דנקט כתובה מילתא אגב אורחיה קמ"ל דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה.

וקשה דהא משכחת לה היבא דחייב מן התורה, וכגון בנתחייב בפירוש כתובה דהוי כשאר חיובים שאין צרכים לכך למקרא, וא"כ נוקי בכה"ג ונימא דדברי הגמ' יהיו כפשטותן.

ונראה, דהנה קיי"ל (כתובות קא, א) דנשים שאמרו חכמים שאין להן כתובה יש להן תוספת דמתנה בעלמא יהב לה בחיבת ביאה, ובחלקת מחוקק (סקט"ז א) כתב לדון דאפילו חייבי כריתות שאין קידושין תופסים בהן מ"מ תוספת כתובה יש להן משום חיבת ביאה.

עוד איתא התם דעוברת על דת וחברותיה אין להם כתובה ואף לא תוספת, ויש להבין חילוק הדבר, מדוע עוברת על ד"ת אין לה אף תוספת, ואילו אלו שאין להם כתובה יש להן תוספת.

ויסוד החילוק בין הדברים י"ל, דבמקום שלא נתחייב מלכתחילה אמרינן דמ"מ נתחייב תוספת משום חיבת ביאה, אבל במקום שהיתה התחייבות מלכתחילה גם על כתובה, וכגון בעוברת על ד"ת דרק לבסוף נשתנה דינה ונפקע חיובו בזה אמרינן דהכל נפקע, דהרי גם כתובה הוה חייב ונפטר, ה"נ דינא אתוספת דתנאי כתובה ככתובה, (עיין בר"ן כתובות שילהי פרק אלמנה).

וא"כ נראה דזה נאמר לאחר שתיקנו דין כתובה ודיניו שהחיוב יפקע בעוברת על ד"ת וכו', א"כ ה"נ דחיוב תוספת נפקע, אבל כשאנו באים לדון בעיקר חיוב התורה שלעולם אין חיוב כתובה מה"ת, ורק הוא נתחייב מעצמו, א"כ חיוב זה הוה כהתחייבות תוספת שהוא מחמת ביאה, וא"כ היאך קאמר דקאתי קרא להפסידה כתובתה, דמה טעם תפסיד הרי היה כאן חיבת ביאה, ושפיר ביארו התוס' דאזלי על איסור בעל ובוהל.

9 . ואמרה האשה אמן אמן (ה,כב)

יל"ד בכפילות תיבת אמן.

ונראה דהנה קודם כתיב (לעיל פסוק כא) בתת ה' את ירכך נפלת וגו' ומשמע נופלת מעט מעט ואח"כ אמר ובאו המים וגו' ולנפיל ירך שיש במשמע נופלת בבת אחת

והביאור עפ"מ דאמרו ז"ל (סוטה כב, ב) דאף דפעמים וזכות תולה לה ואין נופלת ירכה תיכף בביאת מים, אך אפ"ה לבסוף מתנוונה ומתה באותה מיתה ע"ש, וזהו

הכתיב קודם נפלת שיש במשמע מעט מעט והיינו כשאינה מתה תיכף באותה מיתה, ואח"כ אמר ובאו המים וגו' לנפיל, תיכף בביאת מים לאשר אין זכות תולה לה. ואפשר דלכן אמרה אמן אמן ב' פעמים גם לקבל הקללה באופן שאין זכות היינו תיכף וגם אם זכות תולה, לקבל לבסוף ע"י הבאת מים השתא.

10 . והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים למרים (ה,כד)

ובגמ' (סוטה ז, א) מבואר דההשקאה היתה בשער נקנור, ובס' מנחה חריבה הק' מדוע לא נכנסה האשה אל תוך העזרה, ואין לומר דחיישי' שמא תמות מחמת המים, שהרי בשעה שהיתה מתחלת לשתות את המים והמים היו מתחילים לפעול בה היו מוציאים אותה מיד כדי שלא תפרוס נדה ותטמא את העזרה (כמבואר לקמן כ, ב).

ובאמת נחלקו רש"י ותוס' (קידושין נב, ב) דרש"י כתב שנשים אין נכנסות בעזרה, והתוס' חולקים וסוברים שנשים מותרות להכנס, וכתבו התוס' שם שהסוטה והנזירה נכנסות בעזרה להניף, ולא מצינו בשום מקום שהסוטה נכנסה להניף, ולהכי לא נכנסה האשה משום שהיה מגלה את ליבה וסותר את שיערה אינו כדאי לעמוד בעזרה.

ויש להביא בזה דברי הגמ' (בנזיר מה, א) שאף שבנזיר נאמר וגילח פתח אהל מועד, אין הפירוש שמגלחו בעזרה, כיון שגילוח בעזרה דרך בזיון הוא, ועל כרחק יש לפרש את הפסוק וגילח פתח אהל מועד שהוא מגלח על השלמים שנאמר בהם פתח אהל מועד.

ולפ"ז יש לומר שהסוטה שלא נאמר בה פתח אהל מועד פשיטא שאין לעשות את מעשה הסוטה בתוך העזרה משום שדרך בזיון הוא.

11 . והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים למרים (ה,כד)

והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים למרים ובגמ' (סוטה ז, א) מבואר דההשקאה היתה בשער נקנור, ובס' מנחה חריבה הק' מדוע לא נכנסה האשה אל תוך העזרה, ואין לומר דחיישי' שמא תמות מחמת

המים, שהרי בשעה שהיתה מתחלת לשתות את המים והמים היו מתחילים לפעול
בה היו מוציאים אותה מיד כדי שלא תפרוס נדה ותטמא את העזרה (כמבואר
לקמן כ, ב).

ובאמת נחלקו רש"י ותוס' (קידושין נב, ב) דרש"י כתב שנשים אין נכנסות בעזרה,
והתוס' חולקים וסוברים שנשים מותרות להכנס, וכתבו התוס' שם שהסוטה והנזירה
נכנסות בעזרה להניף, ולא מצינו בשום מקום שהסוטה נכנסה להניף, ולהכי לא
נכנסה האשה משום שהיה מגלה את ליבה וסותר את שעה אינו כדאי לעמוד
בעזרה.

ויש להביא בזה דברי הגמ' (בנזיר מה, א) שאף שבנזיר נאמר וגילח פתח אהל
מועד, אין הפירוש שמגלחו בעזרה, כיון שגילוח בעזרה דרך בזיון הוא, ועל כרחק
יש לפרש את הפסוק וגילח פתח אהל מועד שהוא מגלח על השלמים שנאמר בהם
פתח אהל מועד.

ולפ"ז יש לומר שהסוטה שלא נאמר בה פתח אהל מועד פשיטא שאין לעשות את
מעשה הסוטה בתוך העזרה משום שדרך בזיון הוא.

12 . ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע (ה,כח)

דתניא ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת, דברי רבי עקיבא, אמר לו
רבי ישמעאל אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו, וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה, אם
כן מה תלמוד לומר ונקתה ונזרעה זרע, שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח,
נקבה יולדת זכרים, קצרים יולדת ארוכים, שחורים יולדת לבנים (סוטה כו, א).
הקשו שם התוס' (בד"ה אמר) 'תימה ור' ישמעאל לימה ליה לנפשיה, יסתרו כל
יולדות בצער וילדו בריוח, וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה'.

והנה יש להקשות בגוף המאמר, דאטו ברשיע עסקינן על אשה שתסתר בכוונה
ותגרום למחיקת השם, והנראה בזה, דהנה איתא בגמ' דדוד ביקש להשקיט את מי
התהום שעלו ואיימו להציף את כל העולם ע"י שיטיל את שם המפורש לתוכם,
ולא ידע אי דבר זה שרי, ופשט לו זאת אחיתופל מק"ו, ומה לעשות שלום בין איש
לאשתו מותר למחוק אם השם, הכא לא כ"ש. ופירש"י דהאי להטיל שלום היינו
בכדי שתהיה מותרת לבעלה ולא יצטרך לגרשה.

והנה קיי"ל, דאשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה צריך לגרשה. מעתה
י"ל, דבוודאי לא ס"ד דכל אשה שאין לה ילדים תסתר בכוונה, אלא איירי בכה"ג
שעומדת להתגרש מבעלה, דהשתא תסתר ואף שתגרום למחוק את השם. יהיה
שרי כדי לעשות שלום בין איש לאשתו ושלא יצטרך לגרשה.
השתא אתיא שפיר, דרבי ישמעאל הקשה לר"ע דלדבריך דשרי לאשה שאין לה
ילדים יש להקשות דא"כ כל אשה תעשה כן, אך לדברי רבי ישמעאל איירי
באשה שיש לה כבר ילדים אלא שילדה בצער דהשתא תלד בריות, והשתא אין
להקשות דכל אשה שיוולדת בצער תעשה כן, כי לכך לא היה שום ס"ד דיהיה
מותר להסתר ולמחוק את השם כדי ללדת בריות. ורק בדיעבד לאחר שהינא לה
ונסתרה זוכה ללדת בריות, אך לכתחילה לא היה צד בעולם שיהיה מותר לעשות
כן, ולכן לא קשה השתא על דברי רבי ישמעאל מידי.

13 . מיינ ושכר יזיר (ו,ג)

ובגמ' נזיר [ג,ב] מיינ ושכר יזיד ההוא מיבעי לי' לאסור יין מצוה כיינ הרשות, מאי
היא קידושא ואבדלתא, ומק' הרי מושבע ועומד מהר סיני, אלא כי הא דאמר רבא
וכו'.

וברש"י ביאר קושית הגמ' דהלא בשבועה אין אפשר לבטל את המצוה. וכן פירשו
התוס' הקו' דקידושא ואבדלתא דאורייתא ואיך תחול עליו הנזירות. אולם התוס'
הקשו על פי' זה. ובסו"ד כתבו וז"ל לכן נראה לר"ת דגרסינן בתמיה וכי מושבע
ועומד מהר סיני כלומר למה לי קרא מיותר דנהי דקידוש היום דאורייתא על היין
לאו דאורייתא, דזכרהו על היין אסמכתא [הוא], והשתא משני כגון שנשבע וכו'.
ויעוין בתוס' בפסחים [קו,א ד"ה זכרהו] דכתבו שם בסוף דבריהם וז"ל ועוד מצינו
למימר דקידוש על היין דבר תורה, אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום זהו רק
מדרבנן. ומצוין כאן בהגהות על התוס' [נזיר] לעוד תי' כעין דברי הר"ת עיי"ש.
והנה זקני הגרב"ד זיע"א כשבא לישיבת וולאזין צעיר בימים התעוררה שאלה
בישיבה בדברי התוס' בפסחים שנקטו שלא צריך טעימה מדאורייתא, האם הוא
אפי' בגווני שאינו ראוי לשתייה מצד המקדש, והוא משום דשתיית היין לא הוי חלק
מדין הקידוש כלל, או דמ"מ ודאי ראוי לשתייה בעינן דבאינו ראוי לשתות מחסר

כלפי המקדש בעצם הכוס המונח לפניו, ורק דבפועל השתיה אינו עיכובא בקיום הקידוש.

ורצה אחד מבני הישיבה להביא רא"י כהצד הראשון מדברי התוס' בנוזר, דבהגהות מציין שאם בקידוש לא צריך טעימה, אין כאן חסרון דמושבע ועומד, ולכאורה הרי ראוי לשתות בעי ובלא זה הוי חיסרון בכוס, וא"כ שוב מגרע בשבועתו ומושבע ועומד הוא ואמאי חל השבועה. אלא ע"כ דמה שלא צריך טעימה מדאורייתא הפשט הוא דלא צריך כלל ראוי לשתות, וחפצא דהקידוש הוא על מציאות כוס של יין ולא תלוי בשתיה כלל, והלכך שפיר בשבועתו אינו מבטל מצוה וחל השבועה.

ואמר בזה הגר"ד זיע"א להפריך את ההוכחה, דהנה מבואר שחלוק נדרים משבועות כשבא לבטל את המצוה, דבנדרים חלה ובשבועה לא חלה, והוא משום דבשבועה חלות איסורו הוא על הגברא, וכיון דגברא מושבע ועומד לקיים את המצוה, נמצא דחלות שבועתו בדבר שמושבע ועומד ואינו חלה, משא"כ נדרים חלות איסורו הוה איסור חפצא, וא"כ איסורו מחיל על החפצא, ואלא דממילא הגברא נאסר בחפצא, ולכן בגוף חלות נדרו שהוא על החפצא אין כאן שום ביטול של מצוה בדבר שמושבע ועומד, ורק בתוצאה כיון דהחפצא נאסרו נמצא שמתבטל המצוה, במה שאין לו עתה לגברא היכי תמצי לקיים את המצוה, אבל כיון שהוא עצמו לא נאסר בעצם גוף קיום המצוה, לא חשיב שבנדרו מבטל את המצוה גופיה, וכמו בשבועה דשם שמחיל על עצמו האיסור א"כ הוא עצמו נאסר בקיום המצוה והרי מושבע ועומד שאין יכול לחול עליו.

ומעתה אמר הגר"ד זיע"א דכאן בכוס תלוי בזה אם הטעימה הוי חלק מהמצוה אם לאו, דאם גוף הטעימה הוי חלק מהמצוה נמצא כשאוסר בשבועה על עצמו בטעימה, אוסר על עצמו דבר שהוא מצווה ומושבע ועומד ולא חלה שבועתו. אכן אם הטעימה אינו לעיכובא ואינו חלק מגוף קיום המצוה, א"כ אף דבעינן ראוי לשתיה ובאינו ראוי מחסר בכוס, מ"מ כאן כבר החיסרון הוי רק בכוס שלפניו והיינו בחפצא של הכוס, ולא בעצם המצוה כמו אם בעי טעימה דשם אוסר עצמו בשתיה שהוא קיום מצוה, ונמצא דכאן האיסור נה"י רק בהחפצא של הכוס דמחסר כוס לקידוש, וא"כ הוי מבטל רק בהיכי תמצי של הכוס, והוה דומה לנדר באם הי' אוסר עליו הכוס שלא מחשב דמבטל מצוה, אלא רק גורם שלא יהי' לו היכי תמצי

לקיום המצוה, וזה לא חשיב שמחיל על עצמו בדבר שהוא מושבע, וה"נ אף שהוא בשבועה שהוא מחיל על הגברא, מ"מ החיסרון שיוצא בכך הוא רק בחפצא שמחסר בכוס ולא בעצם גוף המצוה, ולכך השבועה חלה כמו בנדר. ונשאל רבינו ראש הישיבה שליט"א [והק' כן בשו"ת יהודה יעלה חלק א' יו"ד סי' ש"ז] על קושית הגמ' בנזיר דמושבע ועומד כו' לפירושו של רש"י, דלכאורה למ"ד חצי שיעור מותר מן התורה לא קשיא, דלגבי האיסור נזיר בעינן שתית יין רביעית ולגבי קידוש מהני טעימה מלא לוגמיו, וא"כ אפי' על היין דאורייתא וצריך טעימה מ"מ אף דאוסר עצמו ביין בנזירתו, לא מבטל בזה קידושא שיכול לטעום מלא לוגמיו, ועדיין לא עבר על איסור נזירותו. והיי צריך לומר כצדדא דלעיל דאף דלא צריך שתי רביעית מ"מ ראוי לשתי בעי שיוכל לשתות את כל הרביעית, דבל"ה מחסר בעצם כוס היין וככוס בלא יין דמיא. אולם לדברי הגר"ד זיע"א הדרא קושיא דמכיון למעשה לא צריך לשתות את כל הרביעית, א"כ אף דראוי לשתיי בעינן, אמנם זה לא חשיבי שמבטל את המצוה, וכדבריו דראוי הוי רק בהחפצא של הכוס ולא על גוף הגברא, דממילא לא חשיבי שמבטל על עצמו בדבר שהוא מושבע ועומד, והדרא קושי' לדוכתא.

14 . דבר אל אהרן ואל בניו לאמור כה תברכו את בני ישראל אמור להם (ו,כג)

וילפינן בכ"ד דברכת כהנים בעמידה אפילו בגבולין, דמה משרת בעמידה אף מברך בעמידה. ויושב פסול אפי' בגבולין. והקשה הקרן אורה דמאי גרע נשיאות כפים בגבולין מהקרבה בבמה דקמ"ל דדוקא לפני ה' בעינן לעמוד ולשרת ולא בבמה, וא"כ נדמה ברכת כהנים בגבולין לבמה ויהא מותר לברך שם בישיבה. ואין לומר דלמקדש לא איצטריך קרא, דבלא"ה אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, וא"כ ע"כ דקרא קאתי לגבולים דבעינן בעמידה, דא"כ ה"נ בלשרת לפני ה' דילפינן דהוי בעמידה ומינה ילפינן לברכת כהנים, נמי לא בעי קרא דמקדש, דתיפו"ל דאין ישיבה בעזרה. ונראה, דכיון דברכת כהנים אינו עבודה דהרי מבואר (במגילה כד, א) דבע"מ וטמא נושאים כפיהן, הרי שהוא הוקש רק לעמידה, א"כ יש כאן היקש בעצם ברכת

כהנים בעמידה, ולא שברכת כהנים עבודה היא שנבוא ונאמר דתליא במקדש או בגדולים כמו עבודה דתליא במקדש או בבמה, אלא ברכת כהנים עצמה הוקשה לגבי עבודה ולא משום עבודה, וכן מבואר בפירוש בתוס' שלהי (מנחות קט, א ד"ה לא ישמשו) בשם תשובת רש"י שהיתה לו גירסא בגמ' אי מה משרת בע"מ לא אף מברך בע"מ לא, ת"ל לעמוד ולשרת לעמידה הקשתיו ולא לדבר אחר, והיינו דזה דין מיוחד בעמידה ולא שייכא זה לגדר עבודה, ומשו"ה אין לחלק בין מקדש לגבולין דבעינן שיברכו בעמידה.

ומה שהקשה הקרן אורה, דקרא דלעמוד ולשרת למאי אתי תיפול"ל דאין ישיבה בעזרה, יש שתירצו דנפק"מ הוא בעבר וישב דמצד אין ישיבה בעזרה לא פסל עבודתו וברכתו, משא"כ מצד דין עמידה בשעת עבודתו, הרי ברכתו ועבודתו פסולה. (ע' מל"מ פ"ו מביה"ב ה"ו).

ונראה עוד לתרץ דמצד ישיבה בעזרה הרי דוקא ישיבה אסורה, אבל סמיכה מותרת דסמיכה אינה לא כעמידה ולא כשישיבה, וא"כ ליכא איסור סמיכה, וקאתי ריבויא מקרא דבעינן עמידה בשעת עבודה וברכה, היינו שיש דין עמידה וסמיכה שהיא לא כעמידה הפוסלת בה.

15 . כה תברכו את בני ישראל (ו,כג)

רבנו אלעזר אזקרי (תלמיד האריז"ל) כתב בספר חרדים (פ"ד אות יח) שמצוה לברך כהן את ישראל שנאמר 'כה תברכו' וגו'. וישראל העומדים פנים כנגד פנים הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', הם נמי בכלל המצוה. עכ"ד.

הנה חידש לנו שאע"פ שברכת כהנים לכהנים נאמרה כמפורש בכתוב, מ"מ הישראל ג"כ יש לו חלק במצוה, ומשמע ממש שותף במצות עשה. ויש להבין הלא הכהנים המה המברכים ועליהם מוטל המצוה.

אולם באמת גם הגאון ר' פנחס הלוי בעל ספר ההפלאה על כתובות (דף כד:) כתב תחילה מסברתו כן, שהישראלים ג"כ מצוה להם להתברך מן הכהנים, כשם שמצוה לכהנים לברך, וכן מצינו בכל מקום אע"ג דבתורה אינו מפורש הצווי אלא על העושה, מ"מ המצוה על שניהם כגון ב"בוס" שהמצוה על היבם, כמ"ש 'יבמה יבא עליה', והמצות עשה גם על היבמה. ושוב כתב שמצא כן בספר חרדים כנזכר.

ועפ"י מיישב מה שכתבו התוספות (שבת קיח: ד"ה אילו): לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה. ותמהו כולם הא איכא איסור בודאי, כמ"ש בכתובות (כד:). אבל להאמור ניחא, דכיון שישראל ג"כ מקיים עשה בברכתם של הכהנים, א"כ כשהוא עולה לדוכן, אינו עושה שום איסור, רק מפסיד מצוה "פנים כנגד פנים" (אבל ברכה לבטלה אין כי הכהן יברך). עכ"ד.

ועפ"י ד החרדים וההפלאה הנ"ל עורר הגרע"י נר"ו בשו"ת יחיה דעת (ח"ה סימן טו) שכשם שהכהנים מברכים ב"עמידה" כמ"ש בסוטה (דף לח.). כן השומעים צריכים לעמוד, לפי שגם המה בכלל המצוה עשה. עכ"ד. ע"ש.

והנה יש מנהג נפוץ מדורי דורות שהאבות מניחים ידיהם בשעת ברכת כהנים על גבי ראש ילדיהם. ובאמת לשם מה צריך. והלא הכהנים הם המברכים ודי שיעמדו שם גדולים וקטנים ויאזינו. ונראה לי בס"ד כי הנה כיון שיש מצוה גם על הישראלים כמו הכהנים וצריכים להקשיב כנוזר, א"כ זה שייך בגדול שיכול להקשיב וחייב במצוות (ובכלל זה ברכת כהנים), אבל לא בקטן שאינו יכול ליתן כל כך לב ופטור מן המצוות. לכן נהגו שהאב מניח ידו עליו וכביכול עי"ז מעביר לו את הברכה, כדרך שאדם מברך את בנו.

ומעתה נלמד, שזה דווקא בגלל שהוא עדיין קטן, אבל כשגדל כבר והוא בר מצוה א"כ משתייך הוא במצוה כשם ששאר הציבור משתייכים ונכללים בברכה. ולפי"ז די לנהוג כן עד הבר מצוה ואין זה שייך אחר כך. וכך נהגתי עם בניי הי"ו. ושוב כשדיברתי אודות זה עם הגאון ר' יחייא טובול שליט"א, אב"ד ליאון – צרפת, שש לקראתי שגם הוא נהג כן, ונומיתיו לו נימוקים והסכים עד לחדא.

ברם צריך להודיע, כי רבותינו הדגישו שכאשר מתברכים צריך פנים כנגד פני הכהנים. ולכן גם האב יפנה את פני הבן מול פני הכהנים. וה' יתברך יקיים בנו כל הברכות, ובפרט 'וישם לך שלום', אמן.

16 . כה תברכו (ו, כג)

בעניין ברכת כהנים:

אקדמות מילין –

דע, שכהנים או כהני דת היו מקדמא דנא עוד שנים רבות לפני הופעתו של עם ישראל על במותי ההיסטוריה. אנו מוצאים בפרשת 'לך – לך' בספר בראשית, את

מלכי צדק מלך שלם שהתורה מכנה אותו "והוא כהן לאל עליון". ועוד אנו מוצאים בפרשת שמות את יתרו חותן משה שהתורה מעידה עליו שהוא "כהן מדין".

הנה ידוע שהכהן הינו משרת בקודש ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו למעשה כל ימיו חייו. ומכיוון שכך, דרושה למשימה זו קדושה מיוחדת והתייחסות ראויה, ולמרות שב'כח' יש אפשרות כזו, אך למעשה, בפועל לא כל אחד מסוגל לבצע משימה זו, דרושה לכך רמת מתח רוחני גבוהה במיוחד.

על כן, הקב"ה החליט לברר מתוך עמו את אותם אלה שיש להם את התכונות המתאימות ואת היכולות הנפשיים לביצוע משימה זו. הוא בחר מתוך שנים עשר בניו של יעקב אבינו, את שבט הלוי, ומתוך בני לוי, בירר את הבן קהת, ומתוך בני קהת את בנו עמרם ומעמרם, את אהרון וממנו יצא גזע חוטר משובח הוא גזע הכהונה.

בפרשת פינחס מצאנו שהקב"ה נותן לו לפינחס ברית כהונת עולם בעקבות קנאותו לה', וברית כהונת עולם זו, תהיה לו ולזרעו אחריו כל ימי עולם. נאמר בתורה כך: "וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל אהרון ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם יברכך ה' וישמרך:

יאר ה' פניו אליך ויחנך:

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם,

הנה במאמר זה נביא את דרשות חז"ל על פסוקים אלו ואת הפירושים על המקום. מה זה "יברכך"? הברכה המפורשת כדוגמת "ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה".

"וישמרך" – "ושמר ה' אלוהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע

לאבותיך". "יאר ה'" – יתן לך את מאור התורה. "ויחנך" – בשם הספרי יתן לך חן.

ועוד, יתן ה' את חנך, בעיני הבריות. "ישא ה'" – הגמרא בברכות כ' שואלת – אמר

רבי עזריא – אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, כתוב בתורתך (פרשת עקב) "אשר

לא ישא פנים ולא יקח שוחד", וכתוב אצלנו, "ישא ה' פניו אליך". איך יתכן גם

ישא וגם לא ישא? אלא, אמר להם, ואיך לא ישא פנים לישראל, שהרי כתבתי

בתורה "ואכלת ושבעת" והם מדקדקים עד כזית ועד כביצה. ועוד במסכת נידה דף ע' מצאנו, כאן קודם גזר דין, כאן לאחר גזר דין.

צריכים אנו להבין איך 'מעביר' הכהן למעשה את הברכה מאת ה' דהיינו מן הקודש פנימה אל העם, ואיך מתעצמת לה ומתרחבת לה הברכה הזו, מן המרכז אל המרחב כולו. ונחוש איך שם ה', הטמון בברכת הכוהנים מוצף בעולם דרך משרתיו הכוהנים ומתקדש שמו יתברך על ידי כך, בבריותיו.

נשים לב שההתרחבות וההתפשטות של הברכה הזו באה לידי ביטוי בכך ברמת הפשט קודם כל, בכך שהפסוק הראשון יש בו שלוש תיבות, בפסוק השני חמש תיבות ובפסוק השלישי שבע תיבות, וברמת העומק נביט ונשאל האם זה מזכיר לנו גם את מנורת שבעת הקנים הדולקת במקדש? כן. ולכן ברכת כוהנים כמוה כמנורה הדולקת:

המנורה, שלה כידוע שלושה קנים מצדה הימיני ושלושה קנים מצדה השמאלי, ואם נשים כביכול את מילות ברכת הכוהנים על קני המנורה אזי נמצא שבקנה המרכזי רשום מלמעלה למטה "ה' פניו אליך", שלוש תיבות אלו מאוד משמעותיות בברכת הכוהנים.

האור של המנורה בעומק העניין בוקע מבפנים. וכך הברכה הזו ברכת הכוהנים נובעת מהקודש פנימה אל העם. האור האלוקי באמת בוקע ויוצא אל המרחב מבית קודשי הקודשים. ומשם, מבית קודשי הקודשים אל עבר הנר האמצעי של המנורה שהוא מכונה הנר המערבי, ומהנר המערבי עוד בוקע האור ומתפשט אל עבר ששת הקנים. ששת הקנים של המנורה הם המסמלים את ששת הצדדים ביקום. כך גם ברכת הכוהנים עוברת בהדרגה משלוש תיבות לחמש תיבות ולשבע תיבות. ומשם מתפשטת לה הברכה אפילו עד העם שבשדות העוסק שם ביישובו של עולם.

נמצא שמתרחבת לה ברכת הכוהנים ומתפשטת, עד כדי כך שישנה מציאות שבבית הכנסת בו נמצאים רק מנין של עשרה כוהנים, הם אכן עולים לדוכן ומברכים, אבל את מי הם למעשה מברכים? את הנשים ואת הטף ואת העם שבשדות. את אותם אלה העוסקים ביישובו של עולם, ואותם ה' מברך ושומר "יברך ה' וישמרך" וישם לך שלום וכל זה כדי לומר לך עד כמה מתרחבת לה ומתעצמת לה ברכתם של הכוהנים, המברכים את עמו ישראל באהבה.

ולמה למעשה יש חובה לכוהנים לברך את עמו ישראל באהבה?
יתכן ואהבה ברמה גבוהה של קדושה אלוקית, יש בה אלמנט של ענווה
והתבטלות כלפי העם. כי הם הכוהנים הם שליחי העם לפני האלוקים ושליח טוב
חייב שתהיה בו אהבה מושלמת בקדושה הראויה ובענווה עצומה כדי שיוכל
להעביר את הברכה הזו לעם ישראל באופן היותר ראוי.
דע שהקב"ה הודיע לנו בתחילה שכשיצאנו ממצרים, כך: "ואתם תהיו לי ממלכת
כהנים וגוי קדוש". למעשה האידיאל הגדול הזה כנראה שיבוא לידי ביטוי
במציאות שלנו רק על ידי הכוהנים.
כמו שעם ישראל הם ככוהנים לעומת אומות העולם, כך הכוהנים הם שומרי
משמרת עבודת הקודש במקדש לעומת כלל ישראל. בפועל, בחר ה' מתוך שנים
עשר השבטים, את שבט לוי. שבט לוי אם כן הוא זה שיהיה המשרת בקודש
ומתוכו עוד הוציא ענף וגזע משובח אף יותר ורומם אותם מעל כל שאר העם ועשה
אותם כוהנים.

הראשון שבהם הוא כמובן אהרון הכהן, אחיו של משה רבינו. וגם כמובן ארבעת
בניו של אהרון שהם: נדב, ואביהוא, אלעזר, ואיתמר, ומהם תימשך שושלת
הכהונה עד כל ימי עולם. בפועל, נדב ואביהוא מתו לפני ה' בהקריבם אש זרה
אשר לא ציווה אותם, ומכאן שאלעזר ואיתמר שהם כעת 50% מהם תיצא שושלת
הכהונה ולמעשה מאלעזר הכהן היו רוב הכוהנים גדולים במקדש, ומיעוטם
במהלך הדורות, מאיתמר אחיו

17. יברכך ה' (ו,כד)

בי-ה שמו:

ברכת כוהנים משתרעת על פני 15 מילים. ובכל פסוק המילה השניה היא ה'.
ושלושת שמות ה' הם בדיוק במילה ה' 2 ובמילה ה' 5 ובמילה ה' 10 האם זה לא הקוד
של "בי-ה שמו"???

ברכת כוהנים בשם המפורש רק במקדש:

"ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" תנו רבנן 'כה תברכו' בשם המפורש.
וכן רש"י שם בשם הספרי" – יברכום בשם המפורש. הרמב"ם בפרק יד' בהלכות
נשיאת כפים הלכה י' כותב – ואומר את השם ככתבו, והוא השם הנהגה באותיות

הויה'. וזה הוא השם המפורש בכל מקום. ובמדינה אומרים אותו בכינוי, איך?
באדנות. שאין מזכירים את השם ככתבו אלא במקדש.

ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש, אפילו במקדש. ולמה?
כדי שלא ילמוד אדם שאינו חשוב ואינו הגון. ולא היו החכמים הראשונים מלמדים
שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים אלא פעם אחת לשבע שנים, כל זה גדולה
לשמו הנכבד והנורא. מי המברך? "ושמו את שמי" תניא – אמר רבי שמעון בן לוי
מניין שהקב"ה מתאווה לברכת כהנים? תלמוד לומר "ושמו את שמי על בני
ישראל ואני אברכם".

ועוד למה נסמכה ברכת 'שים שלום' לאחר ברכת כוהנים? לפי שנאמר "ואני
אברכם" ברכה של הקב"ה היא השלום, שנאמר "ה' יברך את עמו בשלום", לכן
סמוכה היא לברכת הכהנים שגם היא מסתיימת בשלום. בפועל לאוזנינו הכוהנים
מברכים, אך הברכה נובעת ויוצאת מהקודש פנימה מאת ה'. למה נבחר דווקא
שבט לוי להיות משרת ה' בקודש?

כי שכשיעקב אבינו מתעורר מחלומו בבית אל מבקש כך: "וכל אשר תתן לי עשה
אעשרנו לך" ואם נחשב ונספור את בניו של יעקב לפי סדר לידתם מאחרון בניו
בנימין שנולד אחרון אל עבר אחיו שגדולים ממנו, או אז נמצא שהעשירי יהיה
שבט לוי, ואותו הוא שמקדיש כ'מעשר' לעבודת הקודש.

אגב, ברכת כוהנים נאמרת בעוד מפגשים. למשל בערב שבת שם לפני הסעודה
מברכים ההורים את ילדיהם בברכת כוהנים.
וכן לאחר ברית מילה ופדיון הבן, נהוג שהכוהנים מברכים את הרך (הנימול)
בברכת כוהנים.

שנזכה שעוד בימינו תחזור העבודה לבית המקדש ונשמע משם את ברכת הכוהנים
לכלל בית ישראל, בשם המפורש ושברכה זו עוד תלך ותתעצם בכמות ובאיכות,
וה' יברך את עמו ישראל בשלום, בשלמות היותר ראויה. אמן ואמן!

18 . ואם לא נטמאה האשה וטהרה היא ונקתה ונזרעה זרע (ו,כח)
הנה פירש רש"י ממסכת ברכות ל"א ב' ובעוד כמה מקורות שאם לא נטמאה
בסתירה זו, אחר כך כעדות שלא נטמאה אם ילדה קצרים יולדת ארוכים אם ילדה
שחורים יולדת לבנים.

וכתב הרבי מלובביץ בליקוטי שיחות פרשת נשא תשי"ז וזה לשונו "איש ואשה על כל פרטיהם הם דוגמה לשושם ממנו הם באים עד לשורשם הראשון הקדוש ברוך הוא כביכול וכנסת ישראל הנקראים בשם איש ואשה" עכ"ל.

אם כן שכך הוא הדבר בשורש כשנתבעה כנסת ישראל שעברה על התורה ולכאורה נסתרה הושקתה מי סוטה אך נסתבר שלא נטמאה כי כך שנינו במשנה מסכת נגעים פרק ב' "בני ישראל אני כפרתן הרי הן כאשכרוע לא שחורים ולא לבנים אלא בינוניים" וכלומר אשכרוע צבע ממוצע של עור בין כל הצבעים ומאז שיצאנו לגלות הארוך הזה אחרי ימי התנאים והאמוראים נשתנוצבעי העור והשער והעיניים של בניהשל כנסת ישראל והקדוש ברוך הוא לכל שלל צבעי הקשת וזח עדות שלא נטמאה כנסת ישראל אף אחרי השקיית אותם מי סוטה.

19 . ושמו את שמי על בני ישראל (ז,כז)

הנה "ישראל" גימטרייה 541 ועם 5 האותיות והכולל 547, שהוא המספר הראשוני ה-101 (מספרים שלא מתחלקים שום חלוקה שלמה חוץ מבעצמם ובאחד) ו-101 הוא גימטרייה מיכאל שהוא כמו שאומרים הכוהן הגדול של המלאכים ולכן שייך בברכת כוהנים, והמספר 101 הוא המספר הראשוני ה-26 כגימטרייה השם של השם המפורש.

וכך על ידי הכוהנים נעשה "ושמו את שמי על בני ישראל" אותו שם שעולה 26.

20 . כפות זהב שתיים עשרה מלאות קטורת (ז,פו)

יל"ע אמאי בכפות כתיב שהיו מלאות קטורת ומשא"כ אצל הקערות לא קתני שהיו מלאות סולת וצ"ב.

ורבי אליעזר משה מפינסק זללה"ה אמר לבאר, מה דכתיב (פסוק פד) זאת חנוכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל וגו', הרי שכולם הביאו את מנחתם ביום המשיחה אלא שאח"כ הקריב בכל אחד ביומו את קרבנו ומנחתו, והנה קי"ל (שבועות יא, א) סולת משקדש בכלי נפסלת בלינה, וא"כ לא מצו להביא הסולת עם הקערה ביום המשח, שהרי כל אחד המתין ליומו להקריב והיה נפסל בלינה, ולכן הביאו הקערות ללא סולת, אך קטורת שאינה נפסלת בלינה שפיר מצי להביאו מתחילה עם הכפות יחדיו, עכ"ד.

אמנם יעויין מש"כ תוס' (שם ד"ה הואיל) דגם קטורת משקדשה בכלי אפשר
דמיפסלא מדאורייתא ע"ש, (ודלא כמש"כ רש"י שם שהוא מדרבנן). ולפ"ז שוב
ל"מ להביא קטורת עם הכפות דמתקדש בכלי עי"ז ונפסל בלינה.
אלא דבעצם הקושיא י"ל עפמש"כ רש"י (מנחות ת, ב ד"ה שניהם מלאים) דסלת
זו היתה מנחת נסכים (אמנם הכא פ"ז פי"ג פרש"י דאיירי במנחת נדבה וצ"ע).
ולקמן (פסוק פז) כתיב כל הבקר לעלה וגו' שנים עשר ומנחתם, ואי איירי במנחת
נסכים הרי להדיא כאן שמנה גם את הסולת.

21. כפות זהב שתיים עשרה מלאות קטורת (ז, פז)

יל"ע אמאי בכפות כתיב שהיו מלאות קטורת ומשא"כ אצל הקערות לא קתני
שהיו מלאות סולת וצ"ב.
ונראה לומר, דהנה לעיל כתב רש"י (י"ד והוא מגמ' מנחות נ, א) מלאה קטורת,
לא מצינו קטורת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה
ע"כ, ועי' בתוס' ישנים (יומא נג, א ד"ה אע"פ) שכתבו דהוראת שעה היתה
והקטירוה במחתה כיון שהיתה על מזבח החיצון ע"כ.
ויש להבין אמאי צריכים היו להקטיר במחתה כיון שהם במזבח החיצון ולא במזבח
הזהב, ונראה מבואר דדין הוא דהקטורת קרבה רק בכלי שרת, והיינו טעמא דאין
קטורת נקטרת אלא על מזבח הפנימי, דלמזבח הפנימי דין כלי שרת אשר לא כן
מזבח החיצון שהיה ממולא בעפר המשכן, ולהכי צריכים היו הנשיאים להקטירו
במחתה שהיא כלי שרת, ומעתה יבואר הא דגבי הכפות כתיב מלבד מנינים גם
שהיו מלאות קטורת, כיון שגם ההקטרה היתה ע"ג הכפות א"כ כל הזמן היתה
הקטורת בכפות, ומשא"כ הסולת שהיתה בהקערות והמזרקים רק עד ההקטרה
והכא דאיירי קרא בסיכום חנוכת המזבח שכבר הוצא הסולת והוקטרה ע"ג מזבח
ושפיר נקט מנינים בלבד.

22. כל הבקר לעולה (ז, פז)

וצ"ב ממה דכתיב (לקמן פסוק פח) וכל בקר זבח השלמים, ויש לדקדק דגבי עולה
הקדים בקר לעולה כלומר בקר המיועד לעולה ואפשר דאינו קדוש עדיין אך
בשלמים משמע דקדוש הוא מכבר דכתיב בקר זבח השלמים,

ויש לבאר עפ"מ דאיתא (נדריס ט, ב) אמרו על הלל הזקן שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו, מביאה כשהיא חולין לעזרה ומקדישה וסומך עליה ושוחטה, ע"כ. ואפשר דהכא נמי בעולה וחטאת דאית ביה מעילה הביאום חולין והקדישום קודם סמיכה, אך שלמים דלית בהו מעילה הקדישום קודם הבאה וזהו דאמר הבקר לעולה היינו חולין המיוחד לעולה ובשלמים כתיב בקר זבח השלמים דקדשו כבר קודם הבאה. והנה לרבי ישמעאל דס"ל (חולין טז, ב) דבמדבר נאסר להם בשר תאוה ורק באופן שהביאו שלמים הותר לאכול בשר, בלא"ה אתי שפיר, דכיון ורוב הבהמות עומדים לשלמים שזהו צורך קבוע בכדי לאכול בשר לכך נקט בקר זבח השלמים דרוב הבקר עומד לשלמים וע"ש סופו נקראו בשר שלמים, אולם בעולה וחטאת שאין הם צורך קבוע שבאות על חטא נקט בקר לעולה שעתה יחדוהו לעולה.

23. "דִּבֶּר אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם" (ו', כ"ג)

אומר רש"י: בכוונה ובלב שלם". אמור להם שהברכות מכוונות רק לישראל ולא לכהנים, ובשעה שהם מברכים את ישראל שלא תעלה במחשבתם כל נגיעה אישית וטובת הנאה שתצמח להם מן הברכות. הרי, כאשר תתקיימנה הברכות לישראל, ויתברך פרי בטנם ואדמתם, עשתרות צאנם ובקדם, ממונם ונכסיהם, תצמח מכך טובת הנאה גם לכהנים, שיזכו במתנות כהונה לרוב, לכן הזהירם הכתוב: "אמור להם" – להם ולא לכם..

24. "וּלְזִבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֲתוּדִים חֲמִשָּׁה כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחֲשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב" (ז', י"ז)
 מפני מה חתם הכתוב אצל כל נשיא ונשיא "זֶה קָרְבַּן..?". אלא ביקשה התורה להדגיש שכל נשיא שהקריב את קרבנו לא עשה זאת מפני שבקש לנהוג כחברו שהקריב את קרבנו אתמול, אלא, "זֶה קָרְבַּן" – דהיינו: שהקרבת קרבנו של כל נשיא היתה מחמת רצונו שלו עצמו (רש"ב מפרשיסחא)

25. ולבני קהת לא נתן / הרב שמעון קליין

מבוא

"וַיְהִי בַּיּוֹם כָּלֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ וְאֵת כָּל כְּלָיו וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת כָּל כְּלָיו וַיִּמְשָׁחם וַיִּקְדֹּשׁ אֹתָם: וַיִּקְרִיבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל רְאִשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂאֵי הַמִּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל הַפְּקָדִים: וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה' שֵׁשׁ עֶגְלֹת צֶבַע וּשְׁנֵי עֶשְׂרֵי בָקָר עֶגְלָה עַל שְׁנֵי הַנְּשָׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיִּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן" (במדבר ז', א'-ג').

פסוקים אלו מתארים את שאירע ביום כלות משה להקים את המשכן. מתוארת משיחה, הקדשה ולאחריהן התנדבות הנשיאים. בתחילה הם מביאים עגלות ובקר לשאת בהם את כלי המשכן, ומאוחר יותר – קרבנות לחנוכת המזבח.

תחילת עיוננו יתמקד בעגלות. לאחר הבאתן מורה א-להים למשה: "קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלויים איש כפי עבדתו" (שם, ה'). ייעודן הכללי יהיה – עבודת אוהל מועד, ולמעשה הן תימסרנה ללוויים – איש כפי עבודתו. באיזה אופן הן תחולקנה? שאלה זו נשארת פתוחה, והתשובה אליה עוברת לתחומו של משה. משה אכן מחליט:

"וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הָעֶגְלֹת וְאֵת הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל הַלְוִיִּם: אֵת שְׁתֵּי הָעֶגְלֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לְבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם: וְאֵת אַרְבַּע הָעֶגְלֹת וְאֵת שְׁמֹנֶת הַבָּקָר נָתַן לְבְנֵי מֵרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בֵּינָם אֶתְמַר בֵּן אֶהְרֹן הַכֹּהֵן" (שם, ו'-ט').

שליש ניתן לבני גרשון הנושאים את המחיצות הפרוכות והמסכים, ושני שלישי ניתן למררי, הנושאים את שלד המשכן, הקרשים והאדנים. ומה בדבר קהת? הוא אינו מקבל דבר – "ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו". בני קהת מופקדים על כלי המשכן, ומכיוון שאלו נישאים בכתף, מונע מהם משה את העגלות.

מהו ההיגיון להעדיף את נשיאת כלי הקדש בכתפיים, לא על גבי עגלה? דומה שכך הוא ההיגיון – נשיאה בכתף מבטאת סוג של התבטלות כלפי הכלי הנישא, כשנושאים משמשים לו מעין מרכבה. מנגד – העגלה היא פרי יצירת הנשיאים –

שלוחי העם ובחיריו, והיא משמשת כעת בתפקיד חשוב, כמארכת לכלי המקדש.
בניגוד להתמסרות הגמורה הנתבעת בנשיאה על הכתף, ממקמת העגלה את
המופקדים עליה בעמדת הדריות ואף מנהיגות ביחס לכלי הנישא בה.

מעניינת היא העובדה שעד כה אין כל התייחסות לשאלה – 'היאך נישא המשכן.
פרקים ג' וד' מתארים במשך פסוקים ארוכים את הלוויים – קהת גרשון ומררי
הנושאים את המשכן, ובפירוט רב – אלו חלקים נישאו על ידי כל אחד מהם.
משום מה עובדה בסיסית כל כך אינה מתוארת בו. הזכרתה בהקשר ליוזמת
הנשיאים, ולא כסעיף בתפקידי הלוויים אומרת 'דרשני'.

עגלה חדשה למשא הארון

השאלה – הועמדה לפתחו של משה, ולימים היא מתגלגלת לפתחו של דוד:

”וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבְּעַלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
לְהֵימָן אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שָׁם ה' צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרִבִּים עָלָיו: וַיִּרְכְּבוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
אֶל עֵגְלָה חֲדָשָׁה” (שמואל ב' ו', ב'–ג').

דוד מעלה את הארון מקרית יערים לירושלים, ובוחר להעלותו – בעגלה חדשה.
והנה, בעיצומו של האירוע מתחוללת טרגדיה: ”וַיִּשְׁלַח עֲזָה אֶל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים –
וַיֵּאָחֲזוּ בוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר: וַיַּחַר אָפָּה ה' בְּעֲזָה וַיַּכְהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשָּׁל וַיָּמַת שָׁם
עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים” (שם, ו'–ז). עוזה שולח את ידו אל הארון, ומשלם על כך
בחיייו. בתגובה – עוצר דוד, ומנתב את הארון למקום אחר: ”וַיִּרְא דָּוִד אֶת ה' בַּיּוֹם
הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבֹא אֵלַי אֲרוֹן ה': וְלֹא אָבָה דָּוִד לְהַסִּיר אֵלָיו אֶת אֲרוֹן ה' עַל עֵיר
דָּוִד וַיִּטְהֹר דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא עִבְדָּה אֱדוֹם הַגִּתִּי” (שם, ט'–י). הארון מתעכב, ובמקביל מקיים
דוד חשיבה מחדש, בעקבותיה הוא משנה את השיטה.

כה עולה מן התיאור בספר דברי הימים:

”וַיִּקְרָא דָּוִד לְצִדּוֹק וְלְאַבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם... וַיֹּאמֶר לָהֶם אַתֶּם רְאִשֵׁי הָאָבוֹת
לַלְוִיִּם הַתְּקַדְּשׁוּ אֶתְּם וְאַחֲיֵכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת אֲרוֹן ה' אֶל-יִשְׂרָאֵל אֶל הַכִּינּוֹתַי לוֹ:
כִּי לְמִבְּרָאשׁוֹנָה לֹא אַתֶּם פָּרַץ ה' אֶל-לְהִינּוּ בָּנוּ כִּי לֹא דָרְשָׁנָהוּ כַּמִּשְׁפָּט: וַיִּתְקַדְּשׁוּ

הכהנים והלויים להעלות את ארון ה' א- להי ישראל: וישאו בני הלויים את ארון
הא- להים כאשר צוה משה בדבר ה' בכתפם במטות עליהם" (דברי הימים א' ט"ז, י"א-ט"ו).

דוד מבין שטעה - "כי לא דרשנהו פמשפט", ומפיק שני לקחים. הראשון נוגע
לעצם מעורבות הלויים בתהלוכה, השני מתייחס לנשיאה על הכתפיים. בשניהם
מצטרף דוד אל מחשבת משה בפרשתנו, אלא שבניגוד למשה, דוד מגיע אליה
בדרך הקשה.

ביטוי יפה ל'התכתבות' בין הפרשיות נמצא במדרש הבא:

"ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. ר' נתן אומר: מיכן
שנתעלם מעיני דוד, שלא נשאו לויים את הארון אלא בעגלה, שנאמר: זירכיבו
את ארון הא- להים אל עגלה חדשה וגו'" (שמ"ב ו', ג'). ויחר אף ה' בעוזא... אמר
לו אחיתופל לדוד 'לא היה לך ללמוד ממשה רבך, שלא נשאו הלויים את הארון
אלא בכתף? שנאמר "ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו הרי
דוד משלחו ומעלו בכתף. שנאמר "ויקרא דוד לצדוק ולאביתר הכהנים וללויים".
והיכן צוהו? "ולבני קהת לא נתן". הא לא חדשו הלויים כלום אלא הכל מפי משה
ומשה מפי הגבורה" (ספרי נשא מ"ו).

השאלה - מתבקשת: דוד ראה את פסוקי התורה, ידע שאת כלי המשכן נשאו
קהת בכתפיהם, ובכל אופן הוא הולך למקום אחר?

בין הממלכה לבין השוכן

'עגלה חדשה' מכריע דוד, והכרעתו מהווה חוליה בתוך תפישת עולם רחבה.
בבסיסה שאלות יסוד העומדות לפתחו של מלך. 'מהו היחס בין הממלכה לבין
מערכת הקודש?' באיזו עמדה ניצבים כלי החיים נוכח א- להים העומד לבחור
ולשום את שמו בהם?

ירושלים נבנית, בית המלך נבנה בה, דוד נושא נשים רבות בירושלים, ורק לאחר
הרחבת כלי הממלכה, הוא הולך לקראת הצעד המיוחל - מעלה את הארון
לירושלים. יתירה מכך - פסוקי המבוא לפנייתו אל נתן הנביא בבקשה לבנות בית
לה' פותחים בתיאור הבא: "וַיְהִי כִּי יָשָׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְה' הִנִּיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל

אִיבִיו" (שמואל ב' ז', א'). בית המלך כבר נבנה, שקט לדוד מסביב מכל אויביו, הממלכה מיוצבת מבית ומחוץ, ורק כעת, מבין דוד, הגיע הזמן לבנות בית לה'. דומה שהלך רוח זה הוא שהביאו לחשוב שמה שהיה נכון בתחילת הדרך – בדורו של משה, אינו נכון בדור שכבר נחל את הארץ, בנה ממלכה, והוא בשל לעמידה אחרת נוכח הא-להים. הבשלה זו שני ערוצים לה. כלי הממלכה כבר חשובים דיים בכדי לשמש כמארחים לשוכן העשוי לעטרם במשמעות. מכיוון נוסף – לא הרי הארון הארעי, הנודד במדבר ומוביל בעקבותיו את המחנה, כהרי הארון העולה לירושלים, בה הוא עשוי להתמקם, להיות חלק ממערכת חיים מובנית, בה קודש וחול משמשים זה לצד זה.

והנה – פורץ א-להים בעוזה. אומר 'לא' לדוד, הנתבע לעצור ולחשוב מחדש. 'לא' היה לך ללמוד ממשה רבך, שלא נשאו הלויים את הארון אלא בכתף? יאמר המדרש, ודוד יפנים: 'לא דַרְשָׁנָהוּ בַּמִּשְׁפָּט ויחזור אל הישן ואל המוכר – אל הלויים אשר 'בכתף יישאו'.

במה טעה דוד? קריאה קשובה בפרק מראה שסיפור העגלה הוא קצה קרחון לשורה של התנהגויות שנלוו אליו. במוקדן – העצמת הממלכה שגררה בעקבותיה דחיקה של הארון.

"וַיֵּרָא דָוִד אֶת ה' בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבֹוא אֵלַי אָרוֹן ה'" (שם, ט') – יראה שלא הייתה קודם לכן. שוב ושוב ידגיש הכתוב את גודל הפער במעמד הנוסף של העלאת הארון לירושלים. דוד יפוז, יכרכר ויצביע עוד ועוד – עד כמה נבדל הוא א-להי ישראל 'שוכן הכרובים'.

מיוחד הוא ניסוחם של החכמים המפנים שאלה אל עוזה הנרתם להציל את הארון – "אמר הקדוש ברוך הוא – 'ארון נושא את נושאי, עצמו לא כל שכנ?'!" (ילקוט שמעוני, שמואל ב', ה' קמ"ב). וכי סבור אתה שהארון תלוי בך? נשען עליך? במובן הפיזי אכן 'נושאי' נושאים אותו, אך במובן המהותי – התמונה היא הפוכה. הארון הוא מקום משכנו של א-להים בעולם, ובמובן זה הוא אינו נושא, אלא נושא אותך ואת הממלכה כולה.

בין דוד למשה

כעת ניתן לשוב אל ספר במדבר, אל השאלה עליה נתבע משה להשיב – 'בעגלה או בכתף'? ולהבין מהו הקונטקסט ומהו הנושא. 'שכנות' חדשה נוצרה כעת בקרב המחנה – בין העם לבין א-להיו, והשאלה 'איך לשאת את המשכן' היא סניף לשאלה גדולה יותר – מהו טיבה של השכנות החדשה המתקיימת במחנה? מה בין העם לבין 'שוכן הכרובים'?

נשיאי ישראל, שלוחי העם והשבטים, מנדבים עגלות לשאת בהם את המשכן, וכמו אומרים את האמירה המהותית בדבר חלקו של 'מחנה ישראל' בנשיאת המשכן. משה – מעמיד דברים על דיוקם. שני שלישי מן העגלות יינתן למררי, שלישי יינתן לגרשון, ובכך תגולם העמדה הבסיסית של העם הבונה את המשכן נושא ומארח את השוכן בקרבו. לצד זאת – "וּלְבְנֵי קָהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבַדְתָּ הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בְּפִתְף יִשְׂאוּ". אפס עגלות יינתנו לקהת, ובכך יודגש הפער, הנבדלות של הקודש ביחס לכלי המקדש. באלו ישמשו בני קהת כסוג של מרכב וישיאו את הקודש אל מקום רם ונישא.

בשונה מתקופת דוד, בה הדינאמיקה במערכת החיים בוגרת ובשלה, מונעת במידה רבה מן התהליכים הפנימיים המתחוללים בקרבה, ההתרחשות במדבר היא בתחילת דרכו של העם, בעודו נטול ארץ, נטול ממלכה ונטול חיים מפותחים. כיוון שכך, המשוואה תכיל 'נוכחות מועצמת' של הקודש, מעין 'נוכחות הורית' מוגברת בשנות הילדות.

בפרקים הבאים תוצגנה נקודות ציון המעמידות את השכנות על כנה, מייצרות את האיזונים המתבקשים במתח הבסיסי הקיים בין שני הערכים: מחנה ישראל חשוב הנמצא בתהליך של התפתחות, ובקוטב האחר – שוכן המגלם את הא-להות, את האינסוף, גבוה ובלתי תלוי.

מקום השוכן בספר שמות

היכן מוצב המשכן בתיאורי ספר שמות? שתיקה גמורה היא בפסוקים, שוב ושוב:

וַתְּכַל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בֶּן עֶשְׂרִים וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה אֶת הָאֹהֶל וְאֶת כָּל פְּלִי קַרְסָיו קַרְשָׁיו בְּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וְאֹדְנָיו" (שמות ל"ט, ל"ב).

בצלאל ובעלי המלאכה מסיימים את בניית חלקי המשכן, 'בני ישראל' מביאים אותם אל משה, אך לא ברור להיכן בדיוק הם הובאו? בהמשך, מצטווה משה להקים את המשכן (שם מ', ב'), ובתיאור מפורט מספר הכתוב היאך הקים כל חלק וחלק: "וַיִּקַּם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֹדְנָיו וַיִּשֶׂם אֶת קַרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת בְּרִיחָיו וַיִּקַּם אֶת עַמֻּדָיו וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת מְכֹסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שם מ', י"ח-ל"ג). שוב מתבקשת השאלה – מהו ההקשר? באיזה מקום מתחולל האירוע?

התעלמות שיטתית זו מספרת דבר על טיב הקשר השורר בין העם לבין השוכן בפריזמה של חומש זה. הסיפור בו הוא על היווצרותו של המשכן, ממילא המיקוד הוא בעצם קיומו, לא בפיתוחיו. מתוארת נדבת העם, מתוארת הבנייה, יחד עם זאת אין עדיין עבודה, וכעת ניתן להבחין בחסרונו של ההקשר – המקום בו הוצב המשכן. דומה כי שתיקה זו מקפלת בתוכה את סיפור הנגטיב לארגון מחדש של המחנה המתואר בפתחו של ספר במדבר. בהיפוך – בספר שמות טרם אורגן המחנה לשבטיו ולמשפחותיו, אוסף אנשים חנו ונעו זה לצד זה, וממילא המרחב בו היו נתונים והאינטראקציה שהתחוללה ביניהם עדיין לא היו משמעותיים.

אם בכל אופן נתבקש לענות על השאלה – היכן נבנה המשכן בספר שמות? דומה שהדרך לתשובה עשויה לעבור במסלול הבא: אין בכל ספר שמות תיאור של השוכן הבא אל תוך המחנה. לאורך כל הדרך, עמוד האש ועמוד הענן – נציגיו, נוכחים מחוץ למחנה. בהתאמה – כאשר משה מפנה את תשומת לב העם אל גילוי כבוד ה', הוא מפנה אותם אל מחוץ למחנה – אל המדבר: "וַיְהִי כַּדְּבַר אֲהָרֹן אֶל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל הַמִּדְבָּר וְהָיָה כְּבוֹד ה' נִרְאָה בְּעֵנָן" (שמות ט"ז, י). עם הגיעם אל הר חורב מתייצב

א-להים ונראה על ההר, ולאחר חטא העגל אוהל מועד מורחק אל מחוץ למחנה, ושם מתייחד הדיבור עם משה.

כל אלה הן נקודות ציון שלהן מכנה משותף –

א– להים נמצא 'שם'. הוא גדול מן החיים, נבדל מהם, זמחנה ישראל עדיין לא הוכן כדי לקלוט לתוכו את השוכן.

מי בא אל מי?

איך התרחשה החבירה בין המחנה לבין המשכן הנפרדים עדיין זה מזה? שתי אפשרויות תיתכנה. לאחר שנפקד העם וסודר לשבטיו, יבואו המשכן והשוכן אל תוך המחנה. אפשרות שנייה – המשכן יישאר במקומו, והעם יעתיק מקומו ויתמקם סביבו. דומה שתשובה מקראית לשאלה זו נוכחת בפסוקים הבאים:

"וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: אַךְ אֵת מִטֵּה לְוִי לֹא תִפְקֹד וְאֵת רֵאשֵׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאֵתָהּ הִפְקֹד אֵת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת וְעַל כָּל כְּלָיו וְעַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ הִמָּה יִשְׂאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת כָּל כְּלָיו וְהֵם יִשְׁרְתֶהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחְנוּ... וַיַּחְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל דְּגְלוֹ לְצַבְאֹתָם: וְהַלְוִיִּם יַחְנוּ סָבִיב לַמִּשְׁכָּן הָעֵדוּת וְלֹא יִהְיֶה קֶצֶף עַל עֵדוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת מִשְׁמַרְת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" (במדבר א', מ"ח – מ"ט, נ"ב–נ"ג).

"וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר: אִישׁ עַל דְּגְלוֹ בְּאֵתָת לְבֵית אָבֹתָם יַחְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנְּגִיד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחְנוּ" (במדבר ב', א'–ב').

הלוויים אינם נפקדים בתוך בני ישראל, ותחת זאת הם מופקדים על המשכן – "וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחְנוּ". בשלב שני מתואר מקום חניית בני ישראל, וגם הם – סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחְנוּ. משמעות בסיסית לפסוקים אלו מקפלת בתוכה הוראה על מבנה המחנה. לצידה אמירה ערכית: לא המשכן הוא המוצב בתוך המחנה, כי אם העם הוא החונה סביבו. אם נקבל את ההנחה שבשלב זה המשכן מוצב עדיין מחוץ למחנה, אזי תיאור זה מקפל בתוכו משמעות נוספת – סוג של מעמד בו הלוויים עוזבים את המחנה, הולכים אל עבר המשכן ומתייצבים סביבו. בשלב שני מעתיק העם את מקומו, מצטרף אל הלוויים וחונה גם הוא סביב למשכן.

המחנה אומר 'כן' לשוכן

כעת, לאחר ארגון המחנה, לאחר שכבר נסוב העם סביב המשכן, אך מתבקש הוא מעמד שיציף את דבר ההתחדשות הגדולה העומדת לפתחם, את העמדה החדשה – הכל כך לא מובנת מאליה בה נתון העם נתון גם השוכן.

מילוויו של מבוקש זה יהיה בלבוש – חנוכת המשכן והמזבח.

וַיְהִי בַיּוֹם כָּלֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדָּשׁ אֹתוֹ וְאֵת כָּל כְּלָיו וְאֵת
הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת כָּל כְּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיִּקְדָּשׁ אֹתָם: וַיִּקְרִיבוּ נְשֵׂי־יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם
הֵם נְשֵׂי־אֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל הַפְּקָדִים: וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה' שֵׁשׁ עֶגְלֹת עֹב
וּשְׁנַיִ עֶשֶׂר בָּקָר עֶגְלָה עַל שְׁנֵי הַנְּשָׂאִים וְשׁוֹר לְאַחַד וַיִּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן.
וַיִּקְרִיבוּ הַנְּשָׂאִים אֶת חֲנֻפֹת הַמִּזְבֵּחַ בַּיּוֹם הַמִּשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְרִיבוּ הַנְּשֵׂאִים אֶת קָרְבָּנָם
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ" (במדבר ז', א – ג, י).

יום כלות משה להקים את המשכן, דומה, אינו א' בניסן לשנה השנייה בו הוקם
המשכן (שמות מ', י"ז), גם לא היום הראשון או השמיני המתואר בספר ויקרא
(פרק ז'). יום זה מוצב אי שם בין א' אייר (במדבר א', א'), לכ' אייר – יום בו יצא
המחנה לדרך במתכונתו החדשה (שם י', י"א). מהותו: מחנה ישראל אומר 'כן'
למשכן ולשוכן שבתוכו. תפקיד חדש בא לאוויר העולם עם ארגונו של המחנה –
נשיאי ישראל', והם מביאים כעת את קרבנם בלבוש – כלים. כלים לשאת את
המשכן, כלים למזבח, ובמעגלים נוספים מנחה וקרבנות לחנוכת המזבח. בניגוד
לחוסר ההקשר המתואר בסיפור הקמת המשכן בסוף ספר שמות, כעת ההקשר
הוא הנושא – נשיאי העם ושלוחיו באים וחונכים את המשכן סביבו הם חונים.
בניגוד לתיאור בספר ויקרא, בו המוקד הוא ההתרחשות הגדולה בתוך המשכן –
אש היוצאת מלפני ה' ואוכלת על המזבח את העולה ואת החלבים, כעת העם אינו
נוכח, והסיפור הוא – נשיאי ישראל – נציגי מחנה ישראל האומרים 'כן' למשכן. אי
אזכורו של מעמד, מזמין למוקד אחר, פנימי יותר – של הבעת שייכות. אם נבוא
להגדיר את הזירה בה מתרחשים האירועים, הרי שהאירוע המתואר בספר ויקרא
מתרחש במשכן, לעיני כל העם, לפני ה' ומעל למזבח, כשהוא מושתת על
קרבנות חובה. בספר במדבר לעומת זאת העם נמצאים במקומם, הנשיאים
משמשים להם כשליחים, וההתרחשות היא מצטמצמת במעגל פנימי שבו הנשיאים
ומשה נוכחים 'לפני ה'". במובן זה קבלת ה' את נדבתם כמוה כמשוב על מערכת
היחסים החדשה הנרקמת בתוך המחנה בין העם לבין א-להיו.
לא במקרה נחתמת פרשיית הנשיאים בפסוק הבא: "וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד
לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהִים מֵעַל הַפְּתָח אֲשֶׁר עַל אֲרֹץ הָעֵדוּת מִבֵּין
שְׁנֵי הַפְּרָבִים וַיְדַבֵּר אֲלֵיוֹ" (במדבר ז', פ"ט). שיאה של הפרשייה הוא במה

שהתאפשר בעקבותיה – דיבור וקשר בין א–להים לבין משה, אות וסימן לקשר החדש שנוצר במחנה, בין העם לבין א–להיו.

דין והשראה בתוך המחנה

”וּשְׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מְלֹאָךְ וְגֵרְשָׁתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרָזִי הַחַוִּי וְהַיְבוּסִי: אֵל אֲרִץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ כִּי לֹא אֶעְלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עָרַף אֶתְהָ פֶן אֶכְלֶךָ בַּדָּרֶךְ” (שמות ל”ג, ב’–ג’). במילים אלו מזהיר א–להים את משה בעקבות חטא העגל. לא

פשוטה היא נוכחות א–להים בקרב העם, ודומה שהפירעון לאזהרה זו מצוי יותר מבכל מקום אחר באירועי ספר במדבר. משברים רבים מתחוללים בו, ומרכיב מרכזי באופיים קשור לנוכחות הקרובה של השוכן – בתוך המחנה. בנקודת

הראשית – ”וַיְהִי הָעֵם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה’ וַיִּשְׁמַע ה’ וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה’ וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה: וַיִּצְעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה’ וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ” (במדבר י”א, א’–ב’). העם כמתאוננים, ומיד נשמעים דבריהם ‘בְּאָזְנֵי ה’’, הנמצא

מעתה בשכנותם. התגובה הקשה אינה מאחרת לבוא בדמות ‘אֵשׁ ה’ האוכלת

בקצה המחנה. ושוב משבר, העם מתאווים – ”מִי יֶאֱכַלְנוּ בָּשָׂר?” (שם ד’) ותגובה לצידו – ”וַיַּחַר אַף ה’ מְאֹד” (שם, י’). בהמשך – ”הַבָּשָׂר עֹודְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרִם

יִכְרַת” (שם ל”ג), ושוב תגובה של א–להים ”וְאַף ה’ חָרָה בְּעַם וַיֵּךְ ה’ בְּעַם מִכָּה רַבָּה

מְאֹד” (שם, ל”ג). לצד אלו קיימת גם השראה ”וַיִּרַד ה’ בְּעֵנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שְׁבָעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנוּחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסְפוּ” (שם כ”ה), בנוכחותו מאציל משה מן הרוח אשר עליו על שבעים איש מזקני

ישראל (שם י”א, כ”ד–כ”ה). שוב ושוב מעורב א–להים במה שמתחולל בתוך

המחנה, ובהתאם פונה משה שוב ושוב, מגביר את מעורבותו במתרחש בקרב

המחנה (נוכחותו – בעקבות דיבור מרים במשה (שם י”ב, ד’–ט’); בעקבות חטא

המרגלים (שם י”ד, י’–י”ב); במעשה קרח ועדתו (שם ט”ז, י”ט–כ”א), בעקבותיו

(שם י”ז, ו’–י’), ועד מי מריבה (שם כ’, ו’–ח’).

בכל אלו ‘מתהלך’ א–להים בקרב המחנה, בסוג של קרבה יתירה בינו לבין בני

עמו. קרבה מיוחדת זו מקפלת בתוכה הזמנה ללומד, להבין – מה היה שם, מהו

טיבו של הקשר בכל שלב ושלב? בעליותיו ובירידותיו גם יחד.

4. מיצירתם וממורשתם הרוחנית של רבותינו הרב פרופ' משה עמאר שליט"א יו"ר מכון "אורות יהדות המגרב"

על הרבנות במרוקו במאה העשרים

מאת: ע"ה משה עמאר

עד להחלת משטר החסות הצרפתי (הפרוטקטוראט) על מרוקו, תפקידי הרבנים במרוקו לא היו מוגדרים, ומספרם של הרבנים בכל עיר לא היה קבוע. כל רב שהגיע להוראה ונחשב כתלמיד חכם רשום בעיר, וגם הוסמך לרבנות, היה מקבל פניות בשאלות הלכה, בדיני אישות ובדיני ממונות.

אולם, בשנת 1918 התקינו שלטונות הפרוטקטוראט הצרפתיים, סדרים חדשים במבנה בתי-הדין, בסמכויותיהם ובמינוי הדיינים. בכל עיר ועיר, הם מינו דיינים המקבלים שכר מהממשלה. שאר הרבנים שלא קיבלו מינוי רשמי, נאלצו להפסיק לדון. הוראה זו פגעה בהרבה תלמידי חכמים ומורי הוראה, שהתחרות לבחירה הציקה להם. נראה שרובם, מרוב צניעותם, קיבלו עליהם את הדין או שמרו את הפגיעה בהם בליבם. להלן אחת מהשאלות שנשאל רבי דוד צבאח, המבטאת מצוקה זו:1

שאלה שני חכמים במחז"ק [=במחננו זה קדוש] נתקשרו ביניהם בקשר אמיץ ובחיו"ג בקושח"ך כאן למ"ש זל"ז וזל"ז עזה"א2, דהיינו שכשיהיה לשו"א [=לשום אחד] מהם איזה פרס [=שכר] מהממשלה הצרפתית יר"ה [=ירום הודה] כנהוג לצורך הדיליגי [מפקח-דיין יחיד] לכל חדש, אזי כ"ז [=כל זמן] היותו דיליגי חיובא

1 התשובה בכתב ידו של רבי דוד, נמצאת בעזבונו הנמצא בארכיון לתולדות העם היהודי, בירושלים, **om' 99.p**. משום מה התשובה לא נכללה בקובץ תשובותיו שושנים לדוד, קזבלנקה תרצ"ה.

2 ובחיוב גמור בקנין ושבועה חמורה כנאמר כאן למה שהתחייבו זה לזה וזה על זה על זה האופן.

רמ"א עליה מו"מ בקוש"ח לתו"ל³ לחבירו מחצית באותו הפרס. ובשולי השטר נמ"ך והוד' בהו"ג⁴ שהשבועה הנ' אינ' לה שום התרה כ"א עפ"י הרה"ג סב"ד⁵ כמוהר"ר המלך שלמה אבן דנאן הי"ו. ונכתבו שני שטרות א' [=אחד] לזכות ר' אבא וא' לזכות ר' שמעון, ונמסר כל שטר ביד בעליו. ואחר שנתמנה ר"א ה' [=רבי אבא הנזכר] דיליגי היה פורע מחצית הפרס מד"ח בח' [=מדי חודש בחודשו] זה כמו ג' שנים. והן היום התחיל להתעקש ולאשתמוטי אנה ואנה, באומרו כי לא יוכל לתת כל המחצית כ"א [=כי אם] דוקא רביע או שלישי וכו' ואנוס היה בהחיוב הנז', ומצד השבועה יעשה לה התרה וכו' יורנו מורינו עטרות ראשינו מהו הדין.

אף-על-פי שהדברים סתומים, ולא מפורשים שמות החכמים ומקומם, מכל מקום רמזי שמות החכמים רבי אבא ורבי שמעון, וכן ההיתלות בר"ש אבן דנאן, שכיהן בתור רב ראשי בפאס, מובילים למסקנה שמדובר בחכמים מעיר צפרו הסמוכה לפאס. בעיר זו – עד פרסום הצו בדבר מינוי דיינים – כיהנו ארבעה דיינים: רבי שלום אזולאי, רבי רפאל עמרם מאמאן, רבי אבא אלבאז ורבי ישועה שמעון חיים עובדיה. בצו נקבע כי בעיירות קטנות יכהן דין יחיד, והתעוררה השאלה מי יוותר בצפרו הקטנה? רבי וידאל הצרפתי, רבה הראשי של פאס והמחוז, שבאזור שיפוטו נמצאת העיר צפרו, פעל רבות להשכין שלום בעיר. בהשתדלותו, בחודש שבט תרע"ט (1919), נבחר רבי שלום אזולאי, שהיה זקן החבורה וגם כיהן כאב"ד⁶.

בט"ו בשבט תרפ"ב (1922), נפטר רבי שלום, ואז התעוררה השאלה מחדש בחריפות יתר, מי ייבחר? רבי אבא אלבאז או רבי

3 מעתה ומעכשיו בקנין ושבועה חמורה לתת ולפרוע.

4 נמצא כתוב והודו בהודאה גמורה.

5 כי אם על-פי הרב הגאון סבא דמשפטים.

6 ראה ר"ד עובדיה, קהלת צפרו, ירושלים תשמ"ה, תולדות רבני עיר צפרו, עמ' נג.

שמעון עובדיה. העיר התפלגה לשניים ומהיעדר ותרנות, הוחלט לערוך בחירות שבהן ישתתפו כל הגברים בעיר. התוצאה היתה שרבי אבא נבחר. דומה כי הצדדים העריכו שהקולות הם שקולים, וכל צד חשש לאבד את הכל על חודו של קול, לכן הגיעו ביניהם לידי ההסכם הנזכר, שהבטיח בכל מקרה לפחות מחצית שכר הרבנות.⁷

החכמים הנזכרים

הרה"ג ר' שלום ב"ר משה אזולאי נולד בעיר צפרו, גדל על ברכי התורה ונתמנה לדיין בסוף ימיו של ר' רפאל משה אלבאז זצ"ל. היה בעל כשרונות נפלאים, שקדן וחרף ומשנתו קב ונקי. עם גדולי תלמידיו נמנו רבי ישמ"ח עובדיה ורבי רפאל עמרם מאמאן. היתה לו ספריה חשובה תורנית וכללית בדפוס ובכתבי-יד.

לימוד התנ"ך היה חביב עליו. כמו כן, היה משורר ושירתו הושפעה מהמליצה המקראית. ראוי לציון שירו על התורה ילי אמרה נעימה הראיני מראיך, כבודה בת מלך פנימה, אשר חיבר בצחות לשונו ובאהבת התורה המפעמת בלבו. ר' שלום חיבר שירים רבים על מאורעות החיים שהתרחשו בימיו.⁸

7 ר' ישמ"ח עובדיה, באוטוביוגרפיה 'צבא ימי', שנדפסה כמבוא לחיבורו 'תורת חיים', ירושלים תשל"ב, התעלם מפרשה זו של ההתמודדות; קהלת צפרו, שם, תולדות רבני עיר צפרו, עמ' קכא, תיאור המחלוקת. הסכם זה לא הוזכר אפילו ברמז. שם, עמ' נד, נאמר שרבי אבא נבחר בשנת תרע"ט, וזו טעות. רבי אבא נפטר בכ"ו באלול תרח"ץ (1938). לאחר פטירת רבי אבא, התעוררה מחלוקת בעיר סביב בחירת רב, כי היו שרצו להכתיר את בנו של רבי אבא. בסופו של דבר נבחר רבי שמעון עובדיה. על החכמים הנזכרים, ראה להלן בהמשך. על המחלוקת סביב הרבנות בצפרו, ראה גם ר"י מאמאן, עמק יהושע, ירושלים תשמ"ח, בקונטרס 'תפארת בני אבותם', עמ' 65-64. שם הזכיר את ההסכם הנ"ל, כהצעה שהועלתה על-ידי רבי אבא, לאביו ר' רפאל עמרם מאמאן ולר' ישמ"ח עובדיה, והרב ישמ"ח התנגד, לכן לא יצא לפועל. כן נראה מדבריו שההתמודדות היתה בין שלשת הרבנים: ר' אבא, ר' רפאל עמרם ול' ישמ"ח. אם אכן שלושתם התמודדו, הרי מתשובת ר' דוד כאן נראה, כי ההסכם נעשה מאחורי גבו של ר' ר"ע מאמאן.

8 השירים הללו נדפסו בספר 'צילי שמע' שבסוף ספר 'עת לכל חפץ', נא אמון תרנ"א. וראה בספר 'קהלת צפרו', ב, עמ' 206.

בסוף ימיו, אחרי פטירתו של רבי חיים אברהם אליהו בן שטרית ז"ל, שמשו עימו בדיינות הרבנים: רבי אבא אלבאז, רבי רחמים אלישע אפריאט, ר' ישמ"ח עובדיה ורבי רפאל עמרם מאמאן, זצ"ל.

בחודש שבט התרע"ט (1919) נתמנה מטעם הממשלה לרב העיר. הוא נפטר בט"ו בשבט התרפ"ב (1922). הניח אחריו מספר פסקי-דין ותשובות, שחלקם נדפסו בחיבוריהם של חכמי דורו.

הרה"ג ר' אבא בה"ר עמרם אלבאז נולד בי"ד בתשרי תרי"א (1851). מעודו לא מש מאוהלה של תורה. שימש בדיינות שנים רבות, ובסוף ימיו, בקיץ התרפ"ב, נתמנה לדיין מטעם הממשלה במקומו של ר' שלום אזולאי. נפטר בכ"ו באלול התרח"ץ (1938). היתה להם ספריה עשירה בספרי דפוס ובכתבי-יד. מעזבונו הרוחני נדפס 'מילי דאבא' (ירושלים תש"ס), ובו חידושים ומכתבים.

הרה"ג ר' שלמה בה"ר משה אבן דנאן נולד בט' בסיון התר"ח ונפטר בכ"ח בחשוון התרפ"ט (1848 - 1929). בשנת התרי"ז, בהיותו ילד התייתם מאביו וגדל בבית סבו רבי שמואל ובבית דודו רבי יצחק. מילדותו התגלו בו כשרונות נעלים ובגיל שמונה-עשרה נבחר ללמד תלמוד בישיבה. בשנת התרל"ו, עלה לארץ-ישראל להשתטח על קברי הצדיקים, עם דודו רבי יצחק אבן דנאן. בדרכם, הכירו הרבה גדולי תורה ואף באו איתם במשא-ומתן. עם שובו נבחר להיות גזבר הקהילה. בשנת התרל"ט התמנה לדיין. בתפקידו הציבוריים דאג לשפר את התנאים הכלכליים והמדיניים של בני הקהילה, ולשם כך פנה למוסדות יהודיים באירופה. ולנציגים הדיפלומטיים של ארצות אירופה. בדרך כלל נענו לבקשותיו. בשנת התרע"ט (1919) נבחר על-ידי השלטונות הצרפתיים לכהן כדיין בבית-הדין הגדול בעיר הבירה ארבאט.

9 על רבי שלמה, ראה מה שכתבתי בחוברת 'והיו עיניך רואות את מוריק', הוצאת האגף לחינוך דתי, משרד-החינוך, ירושלים תש"ם.

מאחר שקשתה עליו הפרידה ממשפחתו ומעיר מולדתו פאס, ביקש מהשלטונות לשחררו מתפקידו זה ולהחזירו לפאס. השלטונות שהעריכו אותו מאוד, היו מפנים אליו לפעמים בעיות שהוגשו לבירור בפניהם בענייני יהודים כדי שיפסוק הוא בדבר.

למרות טרדותיו בענייני ציבור, הקדיש זמן רב להפצת התורה בין חלקי העם בדרושיו ובקביעת עתים לתורה. לבד מגדולתו בתורה היה גם בקי בחכמת המוסר. מחיבוריו נדפסו שו"ת 'אשר לשלמה' ו'בקש שלמה'. הוא השאיר אחריו שלשה בנים ששניים מהם התפרסמו כתלמידי חכמים גדולים, והם רבי משה ורבי שאול. הראשון כיהן כד"ר בפאס והשני כרב ראשי ליהדות מרוקו, זצ"ל.

הרה"ג ר' רפאל עמרם ב"ר יוסף מאמאן נולד בכ' בניסן תרל"א (1871). רבי רפאל היה ספרא רבה, גדול בתורה ובמדות ששנו חכמים, ובפרט במידת השתיקה והענוה. שימש בגזברות למעלה מעשרים שנה, והיה מוהל ושו"ב מהשוחטים המומחים והמובהקים שבעיר. נלב"ע בו' בתמוז התש"ז (1947).

הרה"ג ר' ישועה שמעון חיים בה"ר מסעוד עובדיה, נולד בכ"ז באייר תרל"ב (1872) בעיר צפרו. עם רבותיו נמנה הרה"ג ר' שלום אזולאי. בשנת תר"ן (1890) נשא אשה ונתמך על-ידי אביו עד שנת תרנ"ט. בשנה זו חלק רשות לעצמו, והתפרנס מקיצבה שניתנה לאברכים על-ידי הרב משה מרציאנו מחכמי דבדו. בשנת תרס"א (1901) נפטר מר אביו, והוא התמנה לשמש כשליח ציבור בבית-הכנסת במקומו. בשנת תרס"א הוסמך לרבנות על-ידי רבו הנזכר, אולם הוא סירב לשמש בהוראה עד שנת תרס"ד, עת הוסמך שנית על-ידי הרה"ג ר' וידאל הצרפתי. כמו כן, שימש כגזבר העניים בעיר עד שנת תרע"א (1901). בשנת תרצ"ט (1939) נתמנה לרב העיר על-ידי הממשלה. אולם, בשנת תש"ב (1942) נפל למשכב, ונבצר ממנו למלא את תפקידו. בנו רבי דוד מילא את מקומו. הוא נפטר בו' באלול תשי"ב (1952). מחיבוריו פורסמו

שו"ת 'ישמח לבב' (ג'רבה תשי"ב); 'תורת חיים', על התורה; 'צבא ימי', אוטוביוגרפיה שלו. חיבוריו זכו לשתי מהדורות בהשתדלות בנו רבי דוד שליט"א.

הרה"ג ר' דוד בה"ר מסעוד צבאח 10 נולד ברבאט בי"ח מנחם אב תרכ"ט (1869). עם רבותיו נמנו הרה"ג רבי יוסף בירדוגו ורבי רפאל אנקאוואה זצ"ל.

רבי דוד היטלטל ממוקם למוקם בגלל קשיי הפרנסה. הוא שימש בעיר כסופר שטרות וגטין, וכנשיא החברא קדישא. בשנת תרפ"ט (1929) התמנה מטעם הממשלה כדיין בעיר מאזאגאן. בתקופת כהונתו הרביץ תורה בעיר ותיקן בה תקנות. בשנת תרצ"ט (1939), על-פי בקשתו, עבר לכהן בעיר קניטרה הסמוכה לעיר הולדתו. בשנת תש"א (1941) עבר לכהן בעיר **ארבאט/רבאט**, עד לפרישתו לגימלאות. מימי חורפו, נהג לעיין בכל שאלה שבאה לפניו בספרות ההלכה, ולהעלות בכתב את מסקנותיו. כל ימי חיי רבי רפאל אנקאוואה, השתדל רבי דוד להראות לו כל פסק ותשובה שכתב וביקש את חוות דעתו.

את התשובות והפסקים שכתב עד לשנת תרצ"ד (1935) הדפיס בחיבורו 'שושנים לדוד' (קזבלנקה תרצ"ה).

אהבתו לארץ היתה גדולה והוא רשם בפנקסו ידיעות שהגיעו מארץ-ישראל על פעולות ומלחמת השחרור. בשנת תש"ט (1949) עלה לארץ, התיישב בירושלים וקבע את עצמו על התורה ועל העבודה בבית-מדרש 'שערי ציון' שייסד הראשל"צ הרה"ג ר' בן ציון עוזיאל זצ"ל. רבי דוד נשא ונתן בהלכה עם הרב"צ עוזיאל, היה מבאי ביתו ומקורב אליו. הוא נפטר בי"ח בשבט תשט"ז (1956) בהיותו כבן שמונים ושבע. הוא הותיר אחריו משפחה ברוכה, כתבים תשובות וחידושים, ונראה שלא כולם השתמרו.

הרה"ג ר' וידאל בה"ר אבנר ישראל הצרפתי, נולד בי"ז בניסן
התרכ"ב (1862). נתמנה לדיין בחודש תשרי התרנ"ב. בחודש
חשוון התר"ף נתמנה לראב"ד. היה מקורב למלכות ומבאי חצר
בית המלך. הוא עמד כמליץ יושר לפני המלך בעד כל צרה שבאה
על יהודי מרוקו. הוא השתדל לפני המלך על יהודי דבדו בפרט,
בתקופת מרד בוחמארא. כמו כן, פנה בענייני הקהילות ל'חברת כל
ישראל חברים' בפריז ובקש עזרה חומרית ומדינית עבורם. הוא
נפטר בכ"ג בטבת התרפ"א (1921). כבוד גדול נעשה לו בפטירתו.
מבניו, התפרסם רבי אבנר ישראל. הוא השאיר אחריו תשובות
ופסקי דין שעודם בכתבי-יד.

כעתרת המתאבק בעפר רגלי רבותינו הנשוא ובתורתם
ע"ה משה עמאר הי"ו
בלא"א שלמה ומ"א רחל נ"ע

5. בין אדם לחבירו, מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית

5.1. בין אדם לחבירו

שמירת הלשון – נשוא תשע"ד / הרב שמעון בוחניק שליט"א
התורה מצווה עלינו "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא י"ט, ט"ז). מהמלה
"בעמך" לומדים חז"ל שאסור לדבר לשון הרע על יהודי רק כאשר הוא עושה
מעשה עמך – כשהוא הולך בדרכי עם ישראל. על פי זה אין האיסור חל על
עיסוק במגרעותיו של רשע שהוא אכזר ורע. אולם, מי שחוטא מחמת חוסר
ידיעה או בגלל אי יכולתו לעמוד נגד פיתוי אזי הוא נכלל בגדר "עמך"
ואסור לדבר עליו לשון הרע, אלא אם כן המטרה היא לשם תועלת כפי
שיובא בעתיד. (על פי ההגדרה שהגדיר החזון איש, כמעט שאין במציאות
כיום יהודי אשר "יצא מכלל עמך" לעניין זה)
מן התורה אסור לדבר לשון הרע על אנשים חיים. אבל חכמינו מוסיפים גם
את האיסור לבזות ולחרף את המתים, וכתבו הפסוקים שיש תקנה וחרם
קדמונים שלא להוציא לעז ושם רע על המתים.
אסור גם כן להוציא שם רע על ארץ הקודש – 'ארץ ישראל'. והרי מובא
בתורה שדור יוצאי מצרים נענשו בארבעים שנה במדבר, ושם גם מתו, על
שום שהוציאו דיבת הארץ רעה (במדבר פרקים י"ג-י"ד).
לאמיתו של דבר על מנת שאדם ירגיל את עצמו לא לדבר לשון הרע עדיף
להימנע מלדבר סרה שלא לצורך, אפילו בחפצים בלתי מקודשים. לדוגמא:
נאמר על אחד מן החסידים, שעבר על יד נבלת – כלב מסריחה מאד ואמרו
לו תלמידיו: כמה מסרחת נבלה זאת! אמר להם: כמה לבנות שיניה! ונתחרטו
על מה שספרו בגנותה. וכיוון שהוא גנאי לספר בגנות כלב מת, כל שכן אדם
חי.
דבר שנכלל בגדר לשון הרע, אסור לספרו לכל אדם שהוא. אסור לאדם
לספר לחבריו לשון הרע ששמע על זולתו, וגם לא לבני משפחתו, כולל
אשתו. ויש להדגיש שסיפור לשון הרע לבן או בת הזוג אינו נופל בחומרתו
מסיפור הדברים למישהו אחר.

אין זה יאה ואין זה טוב להתמקד במגרעותיו של זולתנו. סיפור לשון הרע על הזולת משמעותו פגיעה במעמדו כנכרא בצלם אלוקים מי שנכשל בחטא לשון הרע יעשה תשובה כמתחייב בכל העבירות שבין אדם למקום: חרטה, וידוי, וקבלה לעתיד ששוב לא יחזור לדבר לשון הרע לעולם. אדם העושה תשובה על לשון הרע אינו מצווה לדבר על כך עם האדם שעליו דיבר לשון הרע ולבקש את מחילתו, אלא אם כן בדיבור עליו גרם לו נזק של ממש.

אחד הסוגים של לשון הרע הוא כאשר מספרים על אדם דבר שאם יתפרסם עלול לגרום לו היזק בגופו, או בממונו או להצר לו או להפחידו. הגמרא אומרת שגרמא בנזיקין אסור – לכן אסור לספר על אדם דבר שאם יתפרסם יכול לסבב רעה לחברו, גם באופן עקיף. לכן, כל דיבור שהוא, ואפילו אין הוא דיבור של גנאי, שעלול לגרום נזק למישהו, הריהו בגדר לשון הרע ואסור לספרו.

כל המספר דברים לאחרים, אין לו שליטה על הנאמר ואינו יכול לדעת באילו נסיבות יסופרו שוב הדברים. מה שאדם אומר על חברו עלול להגיע לאוזני החבר ואף יתכן שיסופר בפניו. לפיכך אסור לספר כל דבר על הזולת שעלול לביישו או לצערו אם יסופר בפניו, אף אם אין בדברים הללו כל גנאי. אסור לספר על פלוני שהוא בעל תשובה אם אותו אדם רגיש לכך, או לפני ציבור שבו זוכים בעלי תשובה אינם זוכים להערכה רבה. אולם, מותר לספר שפלוני בעל תשובה אם המדבר והשומע אינם רואים בכך גנאי, וגם בעל התשובה עצמו מדבר בגלוי על עברו ואם עובדה זו תאמר בנוכחותו הוא לא ייפגע מכך.

דיבור בגנות מוצר שבעקבותיו נמנעים אנשים מלרכשו נחשב כדיבור לשון הרע, כי הוא עלול לפגוע בפרנסתו של היצרן או של מוכר המוצר. (אולם יש מקרים שיהיה הדבר מותר, כפי שיוסבר בגיליונות הבאים). בדומה לכך אסור להתבטא בלגלוג על דרשן פלוני באופן שירחיק ממנו את קהל השומעים או שיחליש את השפעת דבריו על הציבור.

5.2. מניין המצוות בתורה ומהותן לפי ספר החינוך

תרי"ג מצוות הוא הנושא בו אנו עוסקים השנה – תשע"ד ב"הפנינים לשבת"

תרי"ג (613) המצוות מפוזרות בפרשיות התורה אך לא בפריסה שווה, ישנם

פרשיות בתורה המשופעות במצוות רבות (בפרשת כי תצא יש 76 מצוות) ולעומתן

ישנן פרשיות רבות שאפילו מצווה אחת אין בהן.

אנו מסיבות פרקטיות החלטנו לחלק את כל המצוות שווה בשווה בין כל גליונות

"הפנינים לשבת" של שנה זו (12 מצוות כל גליון) וכך נעסוק ונלמד את מצוות

התורה במהלך כל שבועות ושבטות השנה.

רשימת המצוות לסקירה בגליון זה לפרשת "נשוא"

פרשת אמור – המשך

שיב. מצות קרבן מוסף ביום ראש השנה.

שיג. מצות תענית ביום עשירי בתשרי.

שיד. מצות קרבן מוסף של יום הכפורים.

שטו. שלא לעשות מלאכה בעשרה בתשרי.

שטז. שלא לאכל ולשתות ביום הכפורים.

שיז. מצות שביתה ממלאכה ביום הכפורים.

שית. מצות שביתה ממלאכה ביום ראשון של חג הסוכות.

שיט. שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של חג הסוכות.

שכ. מצות קרבן מוסף בכל יום משבעת ימי הסוכות.

שכא. מצות שביתה ממלאכה ביום שמיני של סכות.

שכב. מצות קרבן מוסף ביום שמיני של סכות שהוא נקרא שמיני עצרת.

שכג. שלא לעשות מלאכה ביום שמיני עצרת.

סקירת המצוות שיב – שכג

שיב. מצות קרבן מוסף ביום ראש השנה.

להקריב קרבן מוסף ביום ראש השנה, שנאמר (ויקרא כג כד כה) ובחדש השביעי

באחד לחדש וגו' והקרבתם אשה ליי וגו' ובסדר פנחס (במדבר כט ב ה) מזכיר

הקרוב בארצה. וכל ענינה כמו שכתבתי במוסף הפסח במצות קרבן מוסף של כל
שבעת ימי הפסח שבסדר זה (מצוה רצ"ט).

שיג. מצות תענית ביום עשירי בתשרי.

לצום ביום העשירי בתשרי, והוא הנקרא יום הכפורים, שנאמר (ויקרא כג כז) אך
בעשור לחדש וגו' ועניתם את נפשותיכם. ובא הפרוש בספרא (אחרי מות ז ג) עינוי
שהוא אבוד נפש, ואיזהו? זה אכילה ושתיה, וכמו כן פרשוהו זכרונם לברכה בגמרא
(יומא עד, ב). ועוד באה הקבלה עליו, שהוא אסור ברחיצה, ובסיכה, ובנעילת
הסנדל, ובתשמיש המטה, ולשון ספרא (שם ח ג) מנין שיום הכפורים אסור ברחיצה
ובסיכה [ובנעילת הסנדל] ובתשמיש המטה? תלמוד לומר שבת שבתון. כלומר, כי
כפל השביתה, יורה על שביתה מהעסקים אלו ושביתה ממזון הגוף.

משרשי המצוה. שהיה מחסדי השם על כל בריותיו לקבע להם יום אחד בנה לפי
על החטאים עם התשובה, וכמו שכתבתי בארצה בסדר אחרי מות (מצוה קפה)
במצות עבודת יום הכפורים, ולכן נצטוינו להתענות בו, לפי שהמאכל והמשתה
ויתר הנאות חוש המשוש, יעוררו החמר להמשך אחר התאוה והחטא, ויבטלו צורת
הנפש החכמה מחפש אחר האמת שהוא עבודת האל ומוסרו הטוב והמתוק לכל
בני הדעת. ואין ראוי לעשות ביום בואו לדין לפני אדוניו לבוא בנפש חשוכה
ומערבבת מתוך המאכל והמשתה במחשבות החמר אשר היא בתוכו, שאין דנין
את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה, על כן טוב לו להגביר נפשו החכמה
ולהכניע החמר לפניו באותו היום הנכבד, למען תהיה ראויה ונכונה לקבל
כפרתה, ולא ימנענה מסך התאוות.

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (יומא פ, א), ששעור האכילה ביום
הכפורים לחיב עליה דאוריתא מאכלין הראויין הוא ככותבת הגסה. והטעם
שנשתנה שעור האכילה דיום הכפורים משעור שאר אכילת אסורין שבתורה שהן
בכזית, מפני שהתורה אסרה האכילה באותו היום בלשון ענוי, ולא נאמר עליה לא
תאכלו כמו בשאר אסורין, ופרשו חכמים, שקבלו הדברים מאשר קדמו להם,
שאכילה נקראת בכזית, אבל ענוי הוא באדם, כל זמן שלא אכל עד ככותבת,
שאינ דעת בן אדם מתישב [ת] בפחות.

ושעור כותבת הוא יותר מגרוגרת ופחות מכביצה, ופחות משלשה (נ"א משני)
זיתים גם כן, ששלשה (נ"א ששני) זיתים הן כביצה. כלל הענין כבר דקדק מי שהוא
בקי ושקל בפלס, שאין במשקל י"ב ארגינ"ץ ועוד שעור ככותבת, ודינו כחצי
שעור. וכן מה שאמרו (יומא עג א פ ב) ששיעור השתיה הוא מלא לגמיו של אדם
שהוא כביצה שכבר שערו כי ביצה מחזיקה מלא לגמיו של אדם ובפחות מכן אין

בו אסור כרת אלא דינו כחצי שעור, ולפיכך מי שהוא חולה אף על פי שאין בו סכנה גמורה, אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מעט מכשעור שאמרנו, ונותנין רוח בין אכילה ושתייה של פעם אחת לפעם אחרת כדי שעור אכילת פרס, שהן שלש ביצים כדעת רב המפרשים, כדי שלא יצטרפו האכילות ותהיה נחשבת כאכילה אחת ושעור אחד, אבל בין האכילה והשתייה אין צריך להפסיק, שאין מצטרפין אכילה ושתייה לענין זה. ושעור שבין שתייה לשתייה כדי שתית רביעית. ומתיר לשקל ולשער דברים אלו ביום הכפורים לעת הצורך, ומוטב נחוש ונרחיק שלא לאכל שעור, ולא נחוש לאסור המשקל שהוא מדרבנן. וכן מענין המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה (שם עז ב) כי אלו הענוין שהן דרבנן, כגון רחיצה וסיכה, לא גזרו בהן רק שלא לעשותן שלא לצורך, אבל כל שעושה אותן לצורך לא גזרו, כגון מי שיש לו חטטין בראשו שסך כדרכו ואינו חושש, ואפילו לנטורי פירי אמרו זכרונם לברכה (שם), שמתיר לעבר במים עד הצואה, וכל שכן לדבר מצוה, בין בהליכה בין בחזרה.

ובענין הסנדל פרשו לנו מורינו ישמרם אל, שסנדל הוא בכל מקום של עור, וזהו שאסור ביום הכפורים, אבל לא של מין אחר, וכללא דמלתא לפי קצת הפרושים דכל שהוא ראוי לענין חליצה, כלומר שהוא של עור הוא אסור ביום הכפורים ומתיר לצאת בו בשבת לרשות הרבים, וכל שאינו ראוי לחליצה, כגון של שעם וגמי והוצי (ע"י יומא עח ב דהוא סנדל של עשבים) ושאר מיני עשבים מתירין ביום הכפורים, ובלבד שלא יצא בהם למקום שאינו מערב דמשאוי חשבינן להו. ומן המפרשים דבים ונכבדים, מתירין לצאת בכלן ברשות הרבים.

ודין חולה (יומא פג, א) שיש בו סכנה שמאכילין אותו על פי רופא בקי, או על פי עצמו ואפילו רופא אומר אינו צריך ודין עברה (שם פב א פג א) שהדיחה, ודין מי שאחזו בולמוס, ודין קטנים בין תינוק בין תינוקת מאיזה זמן מענין אותן כל היום מדרבנן, וכן מאיזה זמן מחנכין אותן לשעות, וכללא דמלתא לפי קצת מן המפרשים, דשתי שנים קדם גדלות בבריא משלימין מדרבנן, ושתי שנים קדם לכך מחנכין אותם לשעות. ויש שפרשו שנה אחת קדם גדלות משלימין מדרבנן בין תינוק בין תינוקת, ויש שפרשו שאין משלימין מדרבנן רק בתינוקת לבד שנה אחת קדם גדלות, אבל תינוק אינו משלים כלל מדרבנן, וגדלות הוא בתינוק, שלש עשרה שנה ויום אחד, ובתינוקת שתים עשרה שנה ויום אחד. והמלך והכלה ברחיצה ביום זה מה דינן (יומא עג ב).

ועוד אזכיר לך כאן מה שאמרו זכרונם לברכה גם כן בענין תענית תשעה באב הידוע שהוא מדרבנן, ואף על פי שרחוקים מאד שני הימים אלה בטעמן ובכל ענינם, לפי ששם תענית כוללם נדבר בו מעט. ואודיעך שהחמירו בו חכמים בכל

ענינו כמו ביום הכפורים להפסיק מבעוד יום, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ועברות ומניקות שמתענות בו כשאר העם, מה שאין עושות כן בכל שאר תעניות, חוץ משלש תעניות אמצעיות של עצירת מטר, כמו שנזכר במסכת תענית בסוף פרק ראשון (יד, א), דאסיק רב אשי התם, נקוט מציעתא בידך. ויתר פרטי מצוה זו, מבארים במסכת יומא [א"ח סי' תריב].

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר על זה ואכל ביום הכפורים כשעור הכותבת בטל עשה, ועבר על לאו שיש בו כרת, שנאמר כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה אכל או שתה כשעור זה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה.

שיד. מצות קרבן מוסף של יום הכפורים.

להקריב קרבן מוסף ביום הכפורים שנאמר (ויקרא כג כז) אך בעשור לחדש וגו' והקרבתם אשה ליי. ובסדר פנחס פרש הקדבן כמו שכתוב שם (במדבר כט ח) והקרבתם עלה ליי ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה וגו'. וזה הכתוב שבפנחס, הביא הרמב"ם זכרונו לברכה במנינו (סהמ"צ עשין מח), ואני כתבתי הקודם בתורה, והכל עולה לענין אחד.

משרשי מצות קרבן המוסף וקצת דיניו, כבר כתבתי מה שידעתי במוסף הפסח שבסדר זה (מצוה רצט), וקשר אחד לכלם הדומה.

שטו. שלא לעשות מלאכה בעשרה בתשרי.

שלא לעשות שום מלאכה ביום הכפורים, והוא יום עשירי לחדש תשרי, שנאמר בעשור לחדש השביעי וגו' וכתוב בתריה וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם. ומלת כי, הוא נתינת טעם לבטול המלאכה, וכענין שאכתב לקמן בסדר זה במצות עשה דשביתה דכפורים (מצוה שיז), וגם כל ענין מצוה זו שם תמצאנו, ולא אכתב לך תוספת בדבר שאינו צריך.

שטז. שלא לאכל ולשתות ביום הכפורים.

שלא לאכל ולשתות ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא כג כט) כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה. כל ענין מצוה זו כתבתי למעלה בסדר זה במצוה שי"ג, עין שם כי קרוב הוא.

שיז. מצות שביתה ממלאכה ביום הכפורים.

לשבת מכל מלאכה ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא כג לב) שבת שבתון הוא לכם. וכבר כתבתי (מצוה רצז) מה שאמרו זכרונם לברכה (שבת כה, א) האי שבתון עשה הוא, כלומר, שפרושו כאלו יאמר שבתו ביום זה.

משרשי המצוה. על צד הפשט, כדי שלא נהיה טרודים בשום דבר ונשים כל מחשבותינו וכל כונתנו לבקש מחילה וסליחה מאת אדון הכל ביום זה, שהוא נכון לסליחת העונות מיום שנברא העולם, וכמו שכתבתי ב"אחרי מות" במצות עבודת יום הכפורים (מצוה קפה).

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (מגילה ז, ב) שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אף על פי שאינו מלאכה גמורה אסור לעשותו ביום הכפורים. כללו של דבר אין בין שבת ליום הכפורים, אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה, וביום הכפורים בכרת. ומכל מקום התירו זכרונם לברכה (שבת קטו, א) לקנב הירק ביום הכפורים מן המנחה ולמעלה, כדי שנמצא אותו מוכן לערב מיד, מה שאינו מתר בשבת. ונהגו העם להחמיר בדבר ולנהג בו אסור כשבת לכל דבר. ויתר פרטיה, מבארים במסכת יומא.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה ועשה מלאכה בטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו, וכמו שנכתב בעזרת השם (מצוה רטו).

שיח. מצות שביתה ממלאכה ביום ראשון של חג הסוכות.

לשבת ממלאכה שאינה צרך אכל נפש ביום ראשון של חג הסוכות. שנאמר (ויקרא כג לה) ביום הראשון מקרא קודש.

משרשי מצות השביתה בשבת ובימים טובים, כתבתי בהן כבר מה שידעתי, וטעם אחד לכלן. וקצת דיניה, כתבתי (מצוה רחצ) בלאו דאסור מלאכה שבסדר זה בעזרת השם.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה בטל עשה מלבד שעבר על לאו.

שיט. שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של חג הסוכות.

שלא לעשות מלאכה שלא לצרך אכל נפש ביום ראשון של חג הסוכות, שהוא יום חמשה עשר בתשרי, שנאמר (ויקרא כג לד לה) דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי וגו' ביום הראשון מקרא קודש כל מלאכת עבדה לא תעשו. ענין אסור מלאכה ביום טוב כתבתי למעלה בפסח בסדר זה (מצוה רחצ), וענינה שוה בכל דבר.

שכ. מצות קרבן מוסף בכל יום משבעת ימי הסכות.

להקריב קרבן בחג הסכות, שנאמר (ויקרא כג לו) שבעת ימים תקריבו אשה. וזהו מוסף החג, ובסדר פנחס (במדבו כט יג לה) מאריך בו יותר ומפרש במוסף של כל יום ויום כמה בהמות היו מקריבין, כי כל יום ויום חלוק מחברו, שחשבון הפרים מתמעטים בכל יום. ואמרו זכרונם לברכה (עי' רש"י עה"ת במדבר כט יח) שבזכות מצוה זו יתמעטו שונאיהם של ישראל, כמו שפרים מתמעטין בכל יום. וכבר כתבתי פקרבן מוסף הפסח (מצוה רצט) שרש מספיק לכל המוספין לפי דעתי על צד הפשט. והרמב"ם זכרונם לברכה (סהמ"צ מ"ע נ) הביא במנינו הכתוב שבסדר פנחס, ואני הבאתי הבא ראשון בתורה, והכל עולה לטעם אחד.

שכא. מצות שביתה ממלאכה ביום שמיני של סכות.

לשבת ממלאכה שאינה צרך אכל נפש ביום השמיני של חג הסכות, שנאמר (ויקרא כג לו) ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם, והוא יום שנים ועשרים בתשרי. משרשי מצות שביתה הרגל, כתבנו למעלה (מצוה רצז) ועוד נכתב בענין בעזרת השם, באסור מלאכה שביום זה בסדר זה (מצוה שכג), ושם נבאר שיום טוב זה, הוא יום טוב בפני עצמו.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואף על פי ששביתה הרגל ממצות שהזמן גרמא הוא, אף על פי כן מכיון שבעשית המלאכה יש בה גם כן אסור לאו, הנשים חיבות בה, מן הכלל שבידינו (קידושין לה א) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם (במדבר ה ו) השוה הכתוב אשה לאיש לכל ענשים שבתורה. והעובר על זה ועשה מלאכה ביום זה בטל עשה, מלבד שעבר על לאו, כמו שנכתב בסדר זה בעזרת השם.

שכב. מצות קרבן מוסף ביום שמיני של סכות שהוא נקרא שמיני עצרת.

להקריב קרבן מוסף ביום השמיני מחג הסכות, וזהו מוסף שמיני עצרת, שנאמר (ויקרא כג לו) והקרבתם אשה ליי עצרת היא וגו', ובסדר פנחס (במדבר כט לג לח) מפרש אותו בארכה. ובבאור אמרו זכרונם לברכה (יומא ב, ב), שהוא רגל בפני עצמו וקרבן בפני עצמו, ועל כן, יש לנו למנות מוסף זה, מצוה בפני עצמה. משרשי מצות מוסף ומכל ענינה, כתבתי הרבה פעמים למעלה, מה שהשיגה ידי.

שכג. שלא לעשות מלאכה ביום שמיני עצרת.

שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג, והוא יום שנים ועשרים בתשרי, שנאמר (ויקרא כג לו) ביום השמיני מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו, וזה נקרא חג העצרת. ואמרו זכרונם לברכה (רש"י עה"ת שם), שהוא נקרא כן, לפי שהוא סוף המועדים, ועל דרך משל הוא, כאלו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרידתכם.

כבר אמרנו הרבה פעמים, שאסור מלאכה בכל המועדים שוה, אמנם יש לי להרחיב המאמר בכאן ולהודיעך בני בענין יום טוב זה מה שהודיעונו בו חכמים זכרונם לברכה (יומא ב ב), שהוא יום טוב בפני עצמו, כלומר, שאינו מכלל חג הסכות, ואף על פי שאתה רואה כל ישראל יושבים בסכותיהם יום אחד משני ימים טובים של חג העצרת זה, אין הדבר מפני שיהיה מכלל החג, שהרי בפרוש אנו אומרים בברכותיו את יום שמיני חג העצרת, ואין זכר לחג הסכות בו כלל, אבל מפני תקנת שני ימים טובים של גליות אנו צריכין לישב בסכה שמנה ימים ולא יספיקו לנו שבעה כדין התורה ועל כן אנו יושבים בסכה ביום השמיני של חג הסכות, ואמרו זכרונם לברכה (סוכה מז, א) מיתב יתבינן בסכה, כדי לצאת ידי חובה. אחר שחיבנו זכרונם לברכה להוסיף יום אחד בכל מועד ומועד הוספנו גם כן בסכות ועשינו ימי סכה שמנה ימים, אבל מכל מקום, ברוכי לא מברכינן על הסכה ביום זה, אחר שהוא באמת יום מועד אחר, שהשתא בקיאינן אנו בקבועא דירחא. ויותר ראוי שנברך על יום טוב העצרת שהוא האמת, ולא על האחר שהוא מפני התקנה. ושמא תאמר, למה לא תקנו לברך על שניהם, ונאמר ביום חג הסכות וחג העצרת הזה, כמו בשבת ומועד שאנו זוכרים את שניהם? הא ליתא, דאילו שבח ומועד שניהם כיום אחד הן, אבל שני מועדים אי אפשר שיהיו ביחד, ועל כן אין ראוי לנו לברך כן, אבל לישב בסכה ראוי לנו, שישבת הסכה לא גרעא מידי בחג העצרת, ויש) בדבר מצות התקנה של שני ימים טובים של גליות שתקנו זכרונם לברכה בכל מועד, כמו שפרשנו למעלה (מצוה שא).

ועוד אודיעך בני מעט במה שאמרו זכרונם לברכה בענין חלו של מועד, והם הימים האמצעיים שבפסח וסכות שאסרו זכרונם לברכה בעשית מלאכה מן התורה, ואולם לא בא מפרש בתורה איזו מלאכה אסורה בהם או מתרת, אבל מכל מקום התורה אסרה בהם מלאכה, כמו שלמדו חכמים הדבר מן הכתוב בפרק שני ממסכת חגיגה (יח, א). יש מהם שלמדו הדבר ממקרא (שמות כג טו) דאת חג המצות תשמר, והוא רבי יאשיה. דמשמע ליה, כל ימי חג המצות תשמר מעשית

מלאכה, אבל לא שיהיו כלן שויין במלאכות. ורבי יונתן אתיא ליה בקל וחמר התם מראשון ושביעי, שאין קדשה לפנייהם ולא אחרייהם וכו'.

ואיתא התם דיליף לה (ויקרא כג ז) מכל מלאכת עבודה לא תעשו, והוא רבי יוסי הגלילי, והכי פרישנא ליה לקרא אלביה. כלומר, ביום הראשון הוא אסור כל מלאכת עבודה, חוץ מצרך אכל נפש, אבל בחלו של מועד, לא כל מלאכות של עבודה אסורות בו, אבל יש אסורות ויש מתרות ומסרן הכתוב לחכמים. ורבי עקיבא יליף לה מאלה מועדי יי מקראי קדש (שם ד) דמוקים לה אחלו של מועד ומדכתיב ביה מקראי קדש מלמד שאסור בעשית מלאכה, ואפשר דאלביה המלאכות המתרות בו נפקי ליה מעצרת היא, כלומר שיום שמיני הוא עצור מכל מלאכה ולא שאר הימים. אי נמי נפיק ליה מה' השביעי הכתוב בפסח בסדר ראה אנכי. ששת ימים תאכל מצות, שאמרו זכרונם לברכה וביום השביעי עצרת השביעי עצור בכל מלאכה ולא הששי. ואי זו מלאכה אסורה או מתרת? מסרן הכתוב לחכמים, ואחר שהדבר מסור בידם שלא אסרה התורה אלא במה שיאמרו הם חלקו המלאכות כפי רצונם ודעתם, ונמצא שכל מלאכה שאסרו הם זכרונם לברכה אסורה לנו מדאוריתא, ואשר התירו גם כן מתרת מן התורה, כי בידם נמסר אסור זה לפי משמעות הנדרש בכתוב.

והם אמרו דרך כלל, שכל מלאכה שאם לא יעשה אותה במועד ימצא בה הפסד הרבה מתר לעשותה, וזהו אמרם (מו"ק ב, א) משקיין בית השלחין במועד, כלומר, גן ירק או כיוצא בו שמשקיין אותו תמיד, ואם לא ישקוהו יפסד. לשון שלחין כמו שלהין, מלשון משלהי, שהוא צמא למים. ואמרו זכרונם לברכה, דכשהוא משקה אותו, לא ישקהו מן הברכה ומימי הגשמים שיש בדבר טרח הרבה, אבל משקיין אותו מן המעין, כלומר שממשיכו ומשקה בו, הרי שהחמירו בזה קצת שלא לטרח בדבר טרח רב, מפני שזה אינו נעשה אלא כדי שתהיה גנתו רעננה, דשמא תיבש כלה או מקצתה, אבל בכל מלאכה האבדה או ודאי קרובה להפסד אם לא יעשנה במועד, כגון מי שיש לו זיתים וירא שלא יפסד אם לא יוציאו מהן שמנן מיד או ענבים אם לא ידרך אותם מיד, או כל דבר כיוצא בהן, לא החמירו בזה, ולא חשו לטרח רב, אלא עושה בהם כל צרכיו בלא שום, שנוי כדרך שהוא עושה בחול. וכן התירו זכרונם לברכה (שם יב, ב) לבצור במועד כרם שהגיע זמנו להבצר. ועוד אמרו דרך כלל (שם ח, ב) בענין זה, שההדיוט תופר כדרכו, והאמן מכליב, ובודאי לא בתפירה לבד אמרו כן, אלא הוא הדין לכל המלאכות לפי הדומה. ושאלתי פי מורי אם נאמר כן בכתובה, שיכתב ההדיוט כדרכו? ולא התירו לי, אולי מפני שמצאנו בפרוש, שאסרו זכרונם לברכה (שם יח, ב) להגיה אפילו אות אחת בספר תורה נחמיר בכתובה.

ואסרו לכל אדם (שם יב, ב) שלא יכוין מלאכתו במועד, כלומר שיניח מלאכתו לדעת קדם המועד בענין שיעשה אותה במועד מפני שהוא פנוי, כי לא לעסק במלאכה הקבעו ימי חלו של מועד, כי אם לשמוח לפני השם, רוצה לומר, להתקבץ במדרשות ולשמע נעם אמרי ספר הלכות הפסח בפסח, והלכות עצרת בעצרת, והלכות החג בחג, וכל המכון מלאכתו במועד ועשה אותה בית דין מאבדין אותה ומפקירין אותה לכל. ואם מת אותו שכון אותה מלאכה במועד אין קונסין בנו אחריו, וגם אין מונעין הבן מלעשות אותה מלאכה במועד כדי שלא תאבד. וקורא אני על בן זה יכין וצדיק ילבש (איוב כז יז). ודרך כלל התירו זכרונם לברכה (שם יג, א) כל מי שיש לו צרך, כלומר שאין לו מה יאכל לעשות כל מלאכה, וכן לבעל הבית התירו לעשות כל מלאכה לצרך מי שאין לו מה יאכל, ופרוש, אין לו מה יאכל לפי הדומה הוא, מי שאין לו מעות במה שיקנה צרכיו ואף על פי שיש לו בית וכלי תשמיש, שאין מחיבין לו לאדם למכר כליו. ויתר פרטי חלוקי מלאכות המועד, רבו עד מאד, וכלן יתבארו יפה במסכת מועד קטן. וכלל זה יהיה בידך, שהלכות מועד כהלכות שבותי שבת, שאין לך לדמות ולהוציא בהן דבר מדבר, כי פעמים תמצא לרבותינו זכרונם לברכה מתירין מלאכה כבדה בענין אחד, ופעמים יחמירו על הקלה בענין אחר, ואל תתמה על הדבר עם ההקדמה שהקדמתי, כי התורה לא אסרה ולא התירה בחלו של מועד אלא במה שיסכימו הם, וכן בענין שבותי שבת ויום טוב נמצא בגמרא מקומות שהעמידו דבריהם זכרונם לברכה אפילו במקום תורה, ופעמים מקילין בהן במקום שראו טוב להקל, ולא דבר רק בכל דבריהם. וזכר בני כלל זה, שהלכות מועד כהלכות שבותי שבת, שאין דנין בהן דבר מדבר, ואל תטעה בו, כי גדולי עולם אמרוהו. ודעת הרמב"ם זכרונם לברכה (יום טוב ז ב) שכל אסור מלאכה בחלו של מועד אינה אלא מדברי סופרים, וכל אותן הכתובים שאמרנו למעלה שהן בריש מסכת משקין ירצה הרב לומר דאסמכתא בעלמא נינהו. והרמב"ם זכרונם לברכה (בפי' למוע"ק שם ובפי' עה"ת כאן) ורבים עמו אמרו, שעקר אסור מלאכה בו מן התורה, כמו שכתבנו. ופרטי המלאכות וחלוקיהן, נמסרו לחכמים זכרונם לברכה.

5.3 . פרקי אבות

מסכת אבות הנקראת גם פרקי אבות היא המסכת התשיעית בסדר נזיקין, שהוא הסדר הרביעי מבין ששת סדרי המשנה..

מסכת אבות נאמרת בשבתות מפסח ועד סוכות לאחר תפילת מנחה.

יש בה חמישה פרקים, ובסופה נספחה ברייתא 'קנין תורה', העוסקת בשבח התורה, והיא הפרק השישי של פרקי אבות. המשנה עוסקת בענייני מוסר, דעות, דרך ארץ ומדות טובות שמסרו לנו ה"אבות", ולכן היא נקראת מסכת אבות. בגמרא אמר רבא: האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות (ב"ק ל').

המנהג לומר פרקי אבות בשבתות הקיץ

מפני ערכם הרב של פרקי אבות בענייני מוסר ומדות, נהגו בתפוצות ישראל לומר פרקים אלה בשבתות שבין פסח לסוכות, כדי לצרף בהן את הבריות. זאת במקום ברכי נפשי שאומרים בשבתות החורף. מנהג זה קדום, ונזכר בזמן הגאונים.

רב עמרם גאון מביא "מנהג בית רבנו בבבל שאחר תפלת מנחה בשבת שונין אבות וקנין תורה וכו' ואח"כ ממסכת דרך ארץ זוטא (סדור רע"ג דף ל').

והכי אמר רב שר שלום גאון, בשבת במנחה מותר להתעסק בתלמוד (לא כמו הסוברים שאסור מפני אבלות של משה שנפטר אז). ולא עוד אלא שמנהג בבית רבנו בבבל, שאחר תפלת המנחה בשבת שונין אבות, וברייתא קנין תורה (סדור רש"י סי' תקט"ז).

מתחילים לומר פרקי אבות במנחה בשבת ראשונה שאחר הפסח. בכל שבת אומרים פרק אחד, ולאחר שסיימו חוזרים שוב ושוב עד סוף הקיץ.

מהרי"ל הנהיג שלא לומר פרק בשבת שבועות, ואומר בשבת שלאחריו ג' פרקים (מנהגי מהרי"ל ברכת העומר בהגה).

מנהג בכל ארץ אשכנז לומר פרקי אבות בקיץ ובחורף.

מנהג הספרדים שאומרים אותו משבת ז'ישמע יתרו' עד שבת 'מסעי', וסימן: משה קבל תורה עד משנה תורה. והכל לפי המנהג, וכל פעם ופעם אומרים קודם הפרק 'כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב' כדי לפייס דעת עמי הארץ.

מנהג אלג'יר, שאחר הפסח, בסוף חזרת הש"ץ במנחה של שבת, עומד הש"ץ על התיבה וקורא פרק אחד מפרקי אבות, וכך הוא עושה בכל שבת עד חג השבועות. אחר הפרק יאמרו הקהל אין כאלהינו בקול נעים וקדיש דרבנן (מנהגי ק"ק אלג'יר עמוד קל"ב).

מנהגנו לומר הפרקים משבת של אחר הפסח עד ראש השנה, בכל שבת פרק אחד בשבת שובה אין אומרים פרקים, שעיקר התיקון היה שיתעמקו בתורה, וישמעו דברי מוסר ותוכחה ביום הפנוי, ובשבת זו דורש הרב דרשת שבת תשובה (לבוש סי' תר"ג). אומרים בתחילה 'כל ישראל', ואחר לימוד הפרק 'ר' חנניה בן עקשיה מסוף מסכת מכות, כי יש בזה סיום טוב, ומפני שהוא דבר אגדה ויכולים לומר אחריו קדיש דרבנן.

כאשר פסח חל ביום שבת, מסתיים הפסח בארץ ישראל ביום שישי, ושבת בארץ היא אסרו חג, ואילו בחו"ל שבת היא יום טוב אחרון של פסח. במקרה כזה יש כמה אפשרויות לגבי אמירת פרקי אבות:

א. להתחיל את קריאת פרקי אבות בשבת השניה שאחר הפסח בארץ ישראל, כדי להשוות את הקריאה בארץ ישראל לחו"ל. אם לא כן, במשך כל השנה יהיה הפרש של פרק אחד בין ארץ ישראל לחו"ל. [זהו מנהג חב"ד, שניתן לקרוא עליו במקור זה:

[[http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req"15836"pgnum"357](http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req)

ב. מתחילים לקרוא פרקי אבות בשבת אסרו חג בארץ ישראל, ובשבת השביעית, הנוספת לבני ארץ ישראל, אין קוראים פרקי אבות אלא פרק ממסכת דרך ארץ

זוטא, ובכך משווים את קריאת פרקי אבות בארץ ובחו"ל. [מנהגות המוסתערבים, מובאים בספר התודעה]

ג. גם בחו"ל יאמרו את הפרק הראשון של פרקי אבות בשבת כ"ב ניסן, ובשבת השביעית שבין פסח לעצרת ייאמרו פרק ממסכת דרך ארץ זוטא. [שם].
השבת אנו קוראים את הברייתא 'קנין תורה', העוסקת בשבח התורה, ברייתא זו אינה חלק מפרקי אבות הכוללים 5 פרקים בלבד. וברייתא זו סופחה כפרק שישי המסיים את המסכת והוא מובא להלן בשלמותו ואחריו הבאנו את הביאור.

מסכת אבות – משניות פרק ו'

לפני לימוד המשניות נוהגים לומר את משנה א' ממסכת סנהדרין פרק י':
כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמְּךָ כָּלֵם צְדִיקִים לְעוֹלָם
יִירָשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מְטָעֵי מַעֲשֵׂה יָדֵי לְהַתְּפָאֵר. (סנהדרין י, א')

מסכת אבות – משניות פרק ו'

שְׁנֵי חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בְּרוּךְ שֶׁבָחָר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם.

(א) רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְשִׁמְהָ, זוֹכֵה לְדַבְרֵי הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד
אֵלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ כְּדָאֵי הוּא לוֹ, נִקְרָא רַע, אָהוּב, אֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אֹהֵב אֶת
הַבְּרִיּוֹת, מְשַׁמַּח אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׁמַּח אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמְלַבֵּשְׁתוּ עֵנֹה וִירָאָה, וּמְכַשְׂרֵתוּ
לְהִיּוֹת צְדִיק חֲסִיד יֵשֶׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֲקֵתוּ מִן הַחֲטָא, וּמְקַרְבֵּתוּ לְיַדֵּי זְכוּת, וְנִהְיִין
מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוֹשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח יד): "לִי עֵצָה וְתוֹשִׁיָּה אֲנִי בִּינָה לִי
גְבוּרָה", וְנוֹתֵנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמְמַשְׁלָה וְחַקוֹר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רְזֵי תּוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעֲיָן
הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנֹהֵר שְׂאִינוּ פּוֹסֵק, וְהוּא צָנוּעַ וְאַרְךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֲלֻבוֹנוֹ, וּמְגַדְּלֵתוּ
וּמְרוֹמְמֵתוּ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

(ב) אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, בְּכָל יוֹם וְיוֹם בֵּית קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמְכַרְזֵת
וְאוֹמֵרֶת אוֹי לָהֶם לְבְרִיּוֹת מְעַלְבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁכָּל מִי שְׂאִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא
נְזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר "נָזַם זָהָב בְּאֵף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרֶת טָעַם", וְאוֹמֵר "וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה

אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת", אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה, שנאמר "וממתנה נחליאל ומנחליאל במות":

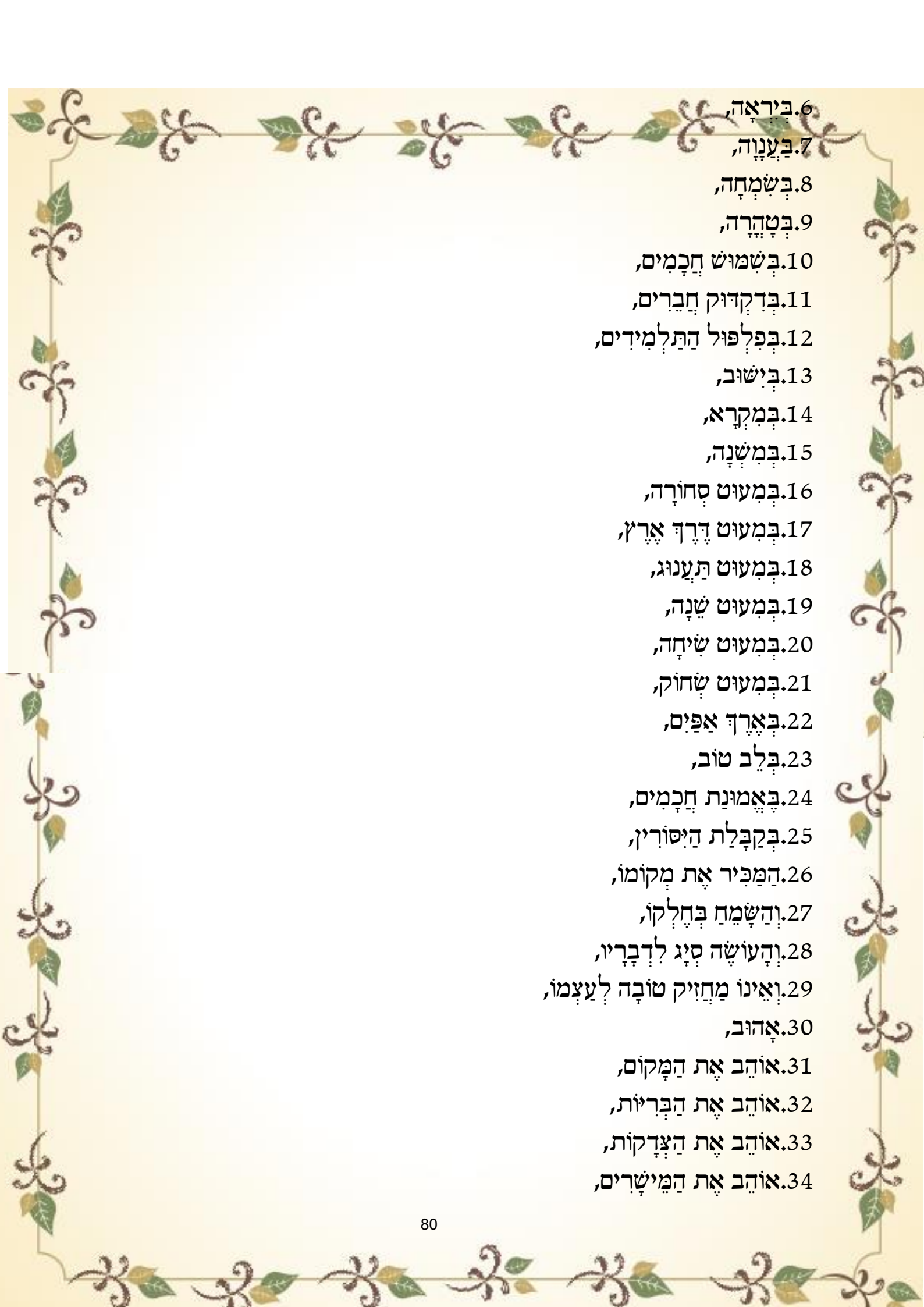
(ג) הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת, צריך לנהג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר "ואתה אנוש בערפי אלופי ומידעי", והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד, ואין כבוד אלא תורה, שנאמר "כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב", ואין טוב אלא תורה שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזבו":

(ד) כד היא דרבה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עשה בן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

(ה) אל תבקש גדלה לעצמך, ואל תחמוד כבוד, יותר מלמודך עשה, ואל תתאוה לשלחנם של שרים, ששלחנה גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

(ו) גדולה תורה יותר מן הבהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והבהנה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן:

1. בתלמוד,
2. בשמיעת האזן,
3. בעריכת שפתיים,
4. בבנינת הלב,
5. באימה,

- 
6. בִּירָאָה,
 7. בְּעֵנֹוה,
 8. בְּשִׁמְחָה,
 9. בְּטָהֳרָה,
 10. בְּשִׁמוּשׁ חֲכָמִים,
 11. בְּדִקְדּוּק חֵבְרִים,
 12. בְּפִלְפּוּל הַתְּלַמִּידִים,
 13. בְּיָשׁוּב,
 14. בְּמִקְרָא,
 15. בְּמִשְׁנָה,
 16. בְּמַעוֹט סְחוּרָה,
 17. בְּמַעוֹט דֶּרֶךְ אֶרֶץ,
 18. בְּמַעוֹט תַּעֲנוּג,
 19. בְּמַעוֹט שְׁנָה,
 20. בְּמַעוֹט שִׁיחָה,
 21. בְּמַעוֹט שְׁחוּק,
 22. בְּאַרְךְ אַפִּים,
 23. בְּלֵב טוֹב,
 24. בְּאַמוּנַת חֲכָמִים,
 25. בְּקִבְלַת הַיִּסּוּרִין,
 26. הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ,
 27. וְהַשְּׂמַח בְּחֶלְקוֹ,
 28. וְהַעוֹשֶׂה סִיג לְדַבְּרוֹ,
 29. וְאֵינוֹ מַחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ,
 30. אֱהוּב,
 31. אֱהוּב אֶת הַמְּקוֹם,
 32. אֱהוּב אֶת הַבְּרִיּוֹת,
 33. אֱהוּב אֶת הַצְּדָקוֹת,
 34. אֱהוּב אֶת הַמִּישְׁרִים,

35. אוהב את התוכחות,
 36. ומתרחק מן הכבוד,
 37. ולא מגיס לבו בתלמודו,
 38. ואינו שמח בהוראה,
 39. נושא בעל עם חברו,
 40. ומכריעו לכף זכות,
 41. ומעמידו על האמת,
 42. ומעמידו על השלום,
 43. ומתיישב לבו בתלמודו,
 44. שואל ומשיב שומע ומוסיף,
 45. הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות,
 46. המחכים את רבו,
 47. והמכונן את שמועתו,
 48. והאומר דבר בשם אומרו,

הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

(ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעשיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר "כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא", ואומר, "רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך", ואומר, "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר", ואומר, "כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרתיך", ואומר, "תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנתך", ואומר, "כי בי ירבו ימיה ויסיפו לך שנות חיים", ואומר, "ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד", ואומר "כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יסיפו לך" ואומר, "דרכיה דרכי נועם וכל נתבותיה שלום":

(ח) רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, 1. הנוי

2. והכח

3. והעושר

4. וְהַכְבוֹד

5. וְהַחֲכָמָה

6. וְהַזְקֵנָה

7. וְהַשִּׁיבָה

8. וְהַבְּנִים

נָאָה לְצַדִּיקִים וְנָאָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "עֲטַרְתַּת תְּפָאֶרֶת שִׁיבָה בְּדַרְךְ צְדָקָה תִּמְצֵא" וְאוֹמֵר, "עֲטַרְתַּת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם", וְאוֹמֵר "תְּפָאֶרֶת בַּחֲוָרִים כּוֹחֵם וְהַדָּר זְקֵנִים שִׁיבָה", וְאוֹמֵר, "וְחִפְרָה הִלְבְּנָה וּבוֹשָׁה הַחֲמָה, כִּי מֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם, וְנִגְדַד זְקֵנָיו כְּבוֹד":

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מִנְסֵיָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שִׁמְנוּ חֲכָמִים לְצַדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקִימוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו:

(ט) אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶּן קֶסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהִלֵּךְ בְּדַרְךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, וְנָתַן לִי שָׁלוֹם, וְהִחֲזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם, אָמַר לִי, רַבִּי מֵאִיזָה מְקוֹם אָתָּה, אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי, אָמַר לִי, רַבִּי רְצוֹנָךְ שֶׁתִּדְוֹר עִמָּנוּ בְּמִקְוֵמָנוּ וְאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֶלְפִים דִּנָּרֵי זָהָב וְאַבְנֵים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אָמַרְתִּי לוֹ אִם אָתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וְאַבְנֵים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, אֵינִי דֹר אֶלָּא בְּמִקְוֵם תּוֹרָה, וְכֵן כְּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, "טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאֶלְפֵי זָהָב וְכֶסֶף", וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִשְׁעַת פְּטִירְתוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשֵׂים טוֹבִים בְּלִבָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר, "בְּהִתְהַלֵּכְךָ תִּנְחָה אוֹתְךָ, בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ, וְהִקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָךְ", בְּהִתְהַלֵּכְךָ תִּנְחָה אֶתְךָ, בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ, בְּקִבְרְךָ, וְהִקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָךְ, לְעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹמֵר, לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נֹאֵם יְהוָה צְבָאוֹת:

(י) חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיִן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיִן אֶחָד, אֲבָרָהֶם קִנְיִן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיִן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיִן אֶחָד. תּוֹרָה מְנִינִי, דְּכַתִּיב, "יְהוָה קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרֶכְפוֹ, קֶדֶם מִפְּעֻלָּיו מֵאֲזוֹ". שָׁמַיִם

וְאָרֶץ מִנִּין דְּכִתִּיב "כֹּה אָמַר יְהוָה, הַשָּׁמַיִם כְּסֵאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּם רִגְלֵי, אִי זֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאִי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי", וְאוֹמֵר, "מִדָּה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ יְהוָה, כָּל־ס בְּחִבְּמָה עָשִׂיתָ, מִלְּאָה הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ". אֲבָרְהֶם מִנִּין, דְּכִתִּיב וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרְס לְאֵל עֲלִיּוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל מִנִּין, דְּכִתִּיב, "עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ יְהוָה, עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיַתְךָ", וְאוֹמֵר "לְקַדוּשֵׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הַמָּה, וְאֲדִירִי כָּל חִפְצֵי כֶּסֶם". בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנִּין, דְּכִתִּיב, "מְכוּן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת יְהוָה, מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כוֹנֵנוּ יְדִידְךָ", וְאוֹמֵר "וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קְדֻשׁוֹ, הִר זֶה קִנְיַתָּה יְמִינוֹ":

(יֵא) כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בָּרָאוּ אֱלֹהִים לְכַבּוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלְכַבּוֹדִי בְּרֵאתִי וַיִּצְרַתִּי אִפֶּי עָשִׂיתִיו", וְאוֹמֵר "יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד":

מסיימים את לימוד המשניות במשנה ט"ז ממסכת מכות פרק ג'

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקֻשְׁיָא אוֹמֵר:

רָצָה הַקֶּב"ה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר; (ישעיהו פרק מ"ב פסוק כ"א) ה' חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר: (מכות ג', ט"ז)

בִּיאור מִשְׁנֵי מַסְכַּת אֲבוֹת פֶּרֶק ו'

(פתיחת הפרק) שני חכמים וכו' – ביאור הפתיחה

שְׁנֵי חַכְמִים בַּלְשׁוֹן הַמְּשֻׁנָה – זוהי פתיחה לפרק, שבאה לומר שכל מה שייאמר להלן בפרק אינו חלק ממסכת אבות ואינו משה סדרי משנה, ולמרות זאת הפרק שנוי "בלשון המשנה", כלומר בצורה ובסגנון דומים למשנה.

ובלשון רש"י "ברייתא היא (ברייתא = דברי תנאים שאינם כלולים בששה סדרי משנה), ובלשון המשנה היא שנויה (סגנונה ולשונה דומה ללשון המשנה), אבל אינה משנה... לפי שעד עכשיו כל הפרקים משנה, לפיכך הוצרך להודיע שמכאן ואילך ברייתא היא. ומתוך שהללו דברי הגדה הן ומספרות בעסק תלמוד תורה, נהגו לאומרן בבית הכנסת עם שאר פרקים הללו של מסכת אבות". וכך כותב המהר"ם שיק "הנה הפרק הזה אינו מלשון המשנה אלא מלשון הברייתות שחיברו

אחר כך, ומשום שבפרק הזה איירי (=מדובר) בקניין תורה ובמעלתה, וגם הפרק הנ"ל איירי בענייני התורה, לכך חברו פרק זה לכאן.

המאירי¹¹ מפרש, "ובלשון המשנה היא שנויה – רוצה לומר, בקצרה. בלי דרשות מן המקראות".

ברוך שבחר בהם ובמשנתם – הואיל ואמר התנא "שנו חכמים בלשון המשנה", הוסיף התנא שבח לקב"ה – ברוך שבחר בהם ובמשנתם" (הקב"ה "בחר" בחכמים באמצעות ציוויו (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" וגו'). ויש אומרים שאין התנא משבח כאן את הקב"ה אלא את האדם הבוחר ללכת בדרך חכמים ובמשנתם (שני הפירושים במאירי).

(משנה א) כל העוסק בתורה לשמה וכו' – ביאור המשנה

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה – מי שעוסק בתורה לשמה ולא לשם תכלית צדדית (שיכבדוהו וכו'). ובלשון המאירי "בלי שום פניות, וכוונתו רק לשם עצמה של תורת ה', לעמוד על שורשה ולידע כל דבר על בוריו".

זוכה לדברים הרבה – כלומר זוכה לדברים שיפורטו להלן (רש"י). ויש מפרשים, "אריכות ימים וברכות והצלחות, עושר וכבוד" (תפארת ישראל, וכן עיין מאירי).

ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו – "כלומר שנברא בשבילו" (רש"י). דהיינו, אדם כזה מצדיק את תכלית הבריאה.

נקרא רע – "כיוון שכל העולם מתקיים בשבילו, אם כן הוא רע ושותף לקב"ה במעשי בראשית. ומצינו שהצדיקים נקראים "רעי ה'", כדכתיב (תהלים קלט, יז) "ולי מה יקרו רעידך, א-ל" (מאירי).

אהוב – "ונקרא ג"כ אהוב מאתו יתברך, כדכתיב (משלי ח) 'אני אוהבי אוהב'. וגם הוא אהוב על הבריות מפני מידותיו הטובות" (מאירי).

11 למעשה אין למאירי עצמו פירוש על פרק ו', אך בחלק ממהדורות ספרי המאירי הוסיפו פירוש, שמורכב מליקוטים שונים וכאמור אינו מהמאירי עצמו. מכאן ולהלן כשנפנה ל"מאירי", הכוונה היא לפירוש זה.

לפי אחד הפירושים במדרש שמואל (בשם "החסיד"), "רע אהוב" הוא תואר אחד מחובר: לא כל "רע" הוא גם "אהוב", כי יש לעתים שאנשים מתרועעים זה לזה מכוח דרך משותפת, עסקים משותפים וכו', ואם כך הוא, ייתכן אמנם שיאהבו זה את זה אך אין הדבר הכרחי. לעומת זאת "רע אהוב" מציין מצב שבו ההתרועעות נובעת מאהבה, והעוסק בתורה לשמה הוא "רע אהוב". ובלשונו: "רע אהוב, הכל דבר אחד, וזה, כי הרעים שני מינים: האחד, רע אינו אהוב, אלא שפגע באחד ונתלוו קצת זמן ונעשו רעים זה לזה ולסוף אפשר יבואו לידי אהבה. השני, שבתחילתם היו רעים אהובים, כאהבת דוד ויהונתן, שאהבתם בלתי תלויה בדבר... והעוסק בתורה שלא לשמה דומה לרע האחד, והעוסק לשמה דומה אל השני, ולזה נקרא 'רע אהוב'.

ובכך הוא מבאר את מטבע הלשון ביחס לחתן וכלה "שמח תשמח רעים אהובים": "וזהו שכתוב 'שמח תשמח רעים אהובים', כי איש ואשתו לא קנו האהבה בהתמדת זמן, רק בפתע פתאום".

הוא ממשיך בהסבר נוסף על אותה הדרך: יש רעים שנראים כמחוברים זה לזה, אך חיבורם תלוי בתועלת הדדית, וברגע שבטלה תועלת זו או שנקלעים למצב קשה, ייפרדו. לעומת זאת "רעים אהובים" נקשרים באהבתם גם במצבים קשים. מי שלומד תורה לשם תועלת צדדית, אזי כאשר בטלה התועלת ייבטל מלימודו, אך מי שלומד לשמה, ילמד גם ללא התועלת, ולכן נקרא "רע אהוב". וכמו כן ביחס לחתן וכלה, הם נקראים "רעים אהובים" שכן "האשה הטובה, אף על פי שלא יהיה ביד בעלה למלאות צרכי הבית, תאהבנו ותכבדנו".

[ב"ליקוטים" שבאבות מהדורת מתיבתא מובא, ש"רע אהוב" נבדל מסתם רע: על רע סתם נאמר במשלי, כה, יז, "הוקר רגלך מבית רעך", דהיינו אל תהיה אצלו יותר מדי. וכל זה ברע רגיל, "אבל ברעים אהובים, כמו למשל איש ואשתו נקראו רעים אהובים, שכל זמן שהם יוֹתֵר ביחד יותר האהבה מתחזקת ביניהם". וכך הוא גם בעוסק בתורה לשמה, שככל שהוגה יותר, גדולה האהבה יותר, ולכן נקרא "רע אהוב"].

אוהב את המקום, אוהב את הבריות – "אוהב את המקום, רוצה לומר את הקב"ה...
וגם אוהב את הבריות, מעשי ידיו ובריותיו של הקדוש ברוך הוא... ביוון שאין לו
מדת הקנאה הגורמת לשנאת הבריות" (מאירי).

משמח את המקום – "שבזמן שעוסקין בתורה, הוא עת רצון ושמחה לקב"ה"
(מאירי).

משמח את הבריות – "משמח את הבריות בדבריו הנעימים (מאירי באחד מהסבריו.
לפי הסבר אחר, הכוונה היא לכך שהקב"ה מיטיב לעולם בזכותו).

ומלבשתו ענווה ויראה – התורה מלבישה את האדם בענווה, ובעקבות כך מגיעה
גם יראת ה' (שאדם הנגוע בגאווה אינו מגיע אליה). ע"פ מאירי.

ומכשרתו – "רוצה לומר אש התורה מכשירה את נפש האדם ומסירה ממנו את
הרע (כדמיון ההכשר בכלי איסור)" (מאירי).

להיות צדיק, חסיד, ישר, נאמן – ישנם פירושים רבים באשר לארבעה תארים אלה
והיחס ביניהם. לפי התפארת ישראל, "צדיק" מתייחס לקיום חיובי האדם כלפי
בוראו, "חסיד" מתייחס ליחסי האדם מול הבריות, "ישר" מתייחס לעבודת האדם
העצמית (דהיינו מידותיו, הימנעות מעצלנות, רעבתנות וכו'), ו"נאמן" פירושו
שמתמיד בצדקותו תמיד ובכל מצב, וכלשון הפסוק בישעיה לג, טז, "מימיו
נאמנים", דהיינו מים שאינם פוסקים (כלשון תפארת ישראל: "כמו מימיו נאמנים",
רוצה לומר שאינן פוסקין, הכי נמי רוצה לומר, שתמיד יהיה זה הצדיק כמו שהוא
עכשיו, ולא תתקפהו המקרה או היצר".

לפי המאירי, "צדיק" מציין אי עשיית עוול ו"חסיד" מציין הליכה לפני משורת
הדין¹²). "ישר" פירושו "ישר בטבע, שלבו כבר חלל בקרבו מעצת היצר הרע"

12 לכאורה "חסיד" הוא יותר מ"צדיק". אך אין קושי בכך שהתנא מציין את שניהם, כי אין טעם בהיות האדם "חסיד", אם אינו גם
"צדיק". דהיינו רק לאחר שמתרחק האדם מן העוול, ניתן לנהוג ב"חסידות" ולפנים משורת הדין (וכעין דברי הבית הלוי, שנשמכה
פרשת משפטים לתרומה, כדי לרמוז, שקודם צריך האדם להתרחק מגזל ולהחזיק בממונו כמשפט, ורק אז יכול "לתרום"). ייתכן גם
שהתנא מציין עלייה מדרגה לדרגה, תחילה צדיק ואח"כ חסיד, וכלשון מדרש שמואל: "ואומר בתחילה צדיק ואח"כ חסיד, הרי זה
הסדר הנאות, כי בתחילה הוא צדיק והולך בתומו, אין בדרכיו עוול, ואח"כ נעשה חסיד, עושה לפניו מן השורה".
[ובאברבנאל מבואר, שיש לעתים שאדם צריך להיות "צדיק" ולעתים "חסיד", כי לא עם כל אחד ראוי לנהוג לפניו משורת הדין, כמו שכתוב (שמואל
ב, כב, כז) "עם חסיד תתחסד... ועם עיקש תיתפל". ועיין באריכות במס' אבות מהדורת מתיבתא].

(דהיינו, עבד על עצמו עד שטבעו כבר נוטה אל הטוב, ואינו צריך בכל פעם להתמודד עם יצרו). ולגבי נאמן מפרש "לשון קיום תמידי שיש לו יסוד נאמן".

לפי אחד הפירושים במדרש שמואל, המילים "חסיד ישר" הם תואר אחד: "חסיד ישר" ולא חסיד שוטה, וכדברי הגמ' במס' סוטה כא ע"ב, שחסיד שוטה רואה אשה טובעת במים ואינו מצילה מטעמי צניעות.

ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות – על ידי הלימוד לשמה, מגיע האדם להבנה כמה גדול חסרון החטא וכמה גדולה מעלת המצווה, ולכן מתרחק מן הרע ומתקרב אל עשיית המצוות (מאירי).

ונהנין ממנו עצה – "בני אדם נהנין ממנו להימלך בו ולהתייעץ אתו איך להתנהג במעשיהם הגשמיים" (מאירי).

ותושיה – "היא עצה היותר עמוקה, בעניינים רוחניים" (מאירי).

בינה – נהנים מתבוננתו ויכולתו להבין דבר מתוך דבר (נראה שזו כוונת המאירי).

וגבורה – "לומדים ממנו דרכים איך להתגבר על היצר הרע" (מאירי). פירוש אחר: שיכול לתת עצות כיצד להתגבר על אדם כדי להציל עשוק מיד עושקו (תפארת ישראל).

שנאמר: לי עצה ותושיה, אני בינה, לי גבורה – זהו פסוק במשלי ח, יד. בפסוק זה, התורה כביכול מעידה על עצמה שיש ביכולתה להעניק עצה ותושיה וכו'.

[ביחס לעצה, תושיה וגבורה נוקט הפסוק "לי" ואילו ביחס לבינה נוקט הכתוב "אני"? ראיתי בשם האברבנאל, שהעצה, התושיה והגבורה, אינם מעצם התורה אלא נובעים ונמשכים ממנה, ואילו הבינה היא חלק מעצמותה של התורה עצמה].

ונותנת לו מלכות וממשלה – "שעושים אותו למנהיג וחולקין לו כבוד מלכים" (מאירי). התפארת ישראל מפרש "מלכות – ההוד שעל פניו. וממשלה – היינו, הכוח לצוות לסביביו".

וחיקור דין – "רוצה לומר, רוב חכמה, איך לחקור ולברר את הדין לאמיתו" (מאירי).

רזי תורה – "סתרי תורה, שמגלין עיניו ורואה ומבין סודות התורה בענייני מעשי בראשית ומעשי מרכבה" (מאירי). ובתפארת ישראל פירש "הסודות הנשגבות שבמצוות".

ונעשה כמעייין המתגבר וכנהר שאינו פוסק – המפרשים עומדים על הכפילות של מעייין ונהר. המאירי מפרש: "הוא מתגבר במעייין בגדלות התורה, ומעמיד תלמידים רבים כנהר שמימיו נמשכים למרחוק". התפארת ישראל כותב באופן אחר: "מעייין, מימיו מתוקים, אבל מימיו אינן משופעים ורבים, ונר הוא להיפך. אבל בו (במי שלומד תורה לשמה) יהיה בהשפעתו ב' לטיבותא, שכל דבריו וענייניו יהיו כפולים, בנעימות ובחוזק".

והוי צנוע, וארך רוח, ומוחל על עלבונו – "שהוא צנוע בכל מעשיו, ואינו כועס, ומעביר על מידותיו" (מאירי).

וכפי שכותב הילקוט מעם לועז, "שככל שהאדם גדול יותר נוהג בצניעות מרובה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות י" ע"ב) על דברי השונמית, שאמרה (-על אלישע-) הנה איש קדוש עובר עלינו תמיד, ושאלו (-בגמ') 'מנא ידעה', מהיכן ידעה. משמע, שאיש קדוש אין אדם צריך לידע עליו".

ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים – כלומר למרות שהוא צנוע, ארך רוח ומוחל על עלבונו, אין הוא נעשה בזוי, אלא להיפך – התורה מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים, כלומר על הבריות (ראיתי בשם מרכבת המשנה). לפי המאירי, הכוונה היא שיש לו כוח לפעול למעלה מן הטבע, והטבע כפוף לו.

(משנה ב) בכל יום ויום וכו' – ביאור המשנה

אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב – הר חורב הוא הר סיני שעליו ניתנה תורה, ופירש המאירי "רוצה לומר, קול קטן, היוצא מקול הגדול שנשמע אז בשעת מתן תורה".

ואומרת אֹי לַהֵם לְבָרִיּוֹת מְעַלְבֹנָה שֶׁל תּוֹרָה – אוֹתָהּ בֵּת קוֹל מְקוֹנֶנֶת כְּבִיכּוֹל עַל עֵלְבוֹן הַתּוֹרָה, מִכֶּךָ שֶׁהַבְּרִיּוֹת אֵינָם עוֹסְקִים בָּהּ כְּרֵאֵי וְאֵינָם מְשַׁמְרִים מִצְוֹתֶיהָ כְּרֵאֵי. וּבִלְשׁוֹן הַמַּאִירִי "שֶׁמְעַלְבִּין אֶת הַתּוֹרָה, רוֹצֵה לֹמַר שְׂאִין עוֹסְקִין בָּהּ כְּרֵאֵי, וְגַם אֵין שׁוֹמְרִין אֶת מִצְוֹתֶיהָ כְּמַאֲמָרִים".

וּמוֹסִיף הַמַּאִירִי "וְאִף עַל גַּב שְׂאִין שׁוֹמְעִין אֶת הַבֵּת קוֹל, מִכֵּל מְקוֹם הִיא מוֹרְגֶשֶׁת וְעוֹשֶׂה רוֹשֵׁם בְּעוֹלָם, וּמִמֶּנָּה בָּאִים הַרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה וְהַתְּעוֹרְרוֹת לְמַעֲשֵׂים טוֹבִים".

וְהַתְּפָאֶרֶת יִשְׂרָאֵל כּוֹתֵב "אִמְרוּ הַטְּבַעִיִּים (=חֹקְרֵי הַטְּבַע) שְׁגַם עִכְשָׁיו סָבִיב לְהַרְסֵי סִינֵי נִשְׁמַע בְּאוֹוִיר שֶׁמִּמֶּעַל לְהַהֲרֵ תְּמִיד קוֹל הַבְּרָה כְּעִין קוֹל רַעַם דְּבָרִים, וְאֵין מִבֵּין, וְזֶה דְּבַר פְּלֵא. וְלִפִּי עֲנִיּוֹת דְּעַתִּי לְאֵלֶּה רִמְזוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, שֶׁהַקּוֹלוֹת הַנִּשְׁמָעִים שֶׁם יִתְּנוּ רִמְזוּ לְהָאָדָם לְהַזְכִּירוֹ מִתֵּן תּוֹרָה, וְכִי עִכְשָׁיו יִרְעַם עַל הַדּוֹר עַל שְׂאִינָן מְכַבְּדִין אוֹתָהּ כְּרֵאֵי לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתֶיהָ כְּרֵאֵי. וְזֶהוּ הַקּוֹל הַקָּטָן הַחוֹזֵר מִקּוֹל הַגְּדוֹל, שֶׁנִּשְׁמַע אִזּוֹ בְּיוֹם הַקְּהָל בְּעַת מִתֵּן תּוֹרָה, וְזֶהוּ בֵּת קוֹל דְּקָאֲמַר הַכֹּא, רוֹצֵה לֹמַר קוֹל שְׁנוֹלֵד מִקּוֹל אַחֵר".

שְׁכַל מִי שְׂאִינֵנו עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נְזוּף – "כִּלּוֹמַר שֶׁהוּא מְרוֹחֵק מִמֶּנּוּ יִתְּבַרֵךְ" (מַאִירִי).

שְׁנֵאֲמַר נְזוּם זֶהוּ בְּאִף חֲזִיר, אִשָּׁה יִפָּה וְסָרְתָּ טַעַם – "רוֹצֵה לֹמַר, כִּי נְזוּם שֶׁהוּא דְּבַר חֲשׁוֹב, מִכֵּל מְקוֹם אִם הוּא בְּאִף חֲזִיר הוּא מְגוֹנָה, מִצַּד הַנוֹשֵׂא שְׁנוֹבֵר בְּאִשְׁפָּה. וְכֵן אִשָּׁה יִפָּה וְחָסְרַת טַעַם, רוֹצֵה לֹמַר שֶׁהִיא חָסְרַת דְּעַת, כִּי אִזּוֹ לֹא לֵב שֶׁהִיּוֹפִי שֶׁלָּהּ אֵינֶנּוּ נִחְשָׁב לְמַעֲלָה, אֲלֵא לְהִיפֵךְ, הוּא חָסְרוֹן אֲצִלָּה, כִּי הִיא מְעוֹתֶדֶת אֶל הַחֲטָא כִּיּוּן שְׂאִין לָהּ דְּעַת לְהִישְׁמַר. כִּךָּ הוּא הָאָדָם שִׁישׁ לוֹ שְׁכַל וְאֵינֵנו עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְהוּא מְשַׁעֲבֵד שְׁכָלוֹ בְּעֲנִינֵי עוֹלָם הַזֶּה, מִתְּגַנֵּה הַשְׁכַּל הַחֲשׁוֹב בְּהַבְּלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה" (מַאִירִי).

וְהַמִּילָה "נְזוּף" הִיא גַם מְעִין קִיצוֹר שֶׁל "נְזוּם זֶהוּ בְּאִף חֲזִיר".

וְאֹמַר, וְהַלּוֹחֹת מַעֲשֵׂה אֱלוֹקִים הֵמָּה, וְהַמְּכַתֵּב מְכַתֵּב אֱלוֹקִים הוּא, חֲרוֹת עַל הַלּוֹחֹת, אֶל תְּקֵרָא 'חֲרוֹת' אֲלֵא 'חֲרוֹת', שְׂאִין לֶךְ בֶּן חוֹרִין אֲלֵא מִי שְׁעוֹסֵק

בתלמוד תורה – מי שנפשו אינה משועבדת לתאוות, זוהי החירות האמיתית (מאירי ועוד).

[התפארת ישראל דורש את כל הפסוק בדרך זו: שכלו של אדם הוא כלוח. כשהוא "כותב על הלוח" את "מכתב אלוקים", דהיינו שמשתמש בשכלו לתורה, אזי "מעשה אלוקים המה", זוהי התכלית. ובמצב זה, "חירות על הלוחות", דהיינו שבעל הלוח (בעל השכל) הוא גם בן חורין].

וכל מי שעוסק בתלמוד תורה, הרי זה מתעלה, שנאמר זממתנה נחליאל ומנחליאל במות' – התנא קיצר כאן, ודבריו מבוססים על דרשת חז"ל בעירובין דף נד. הפסוק אומר "וממדבר מתנה, וממתנה נחליאל, ומנחליאל במות". פסוק זה מתאר את מסעי בני ישראל (המילים מתנה, נחליאל ובמות הם שמות של מקומות), אך חז"ל דורשים פסוק זה כך: מי ששם עצמו כ"מדבר", דהיינו שאין בו גאווה, זוכה ל"מתנה", שהיא התורה. ומי שזוכה לתורה, זוכה ל"נחליאל", דהיינו לנחלת ה' (נחלי – א – ל). ומי שזוכה ל"נחליאל" זוכה ל"במות", דהיינו לגדולה (מאירי. ומוסיף, שמה שנאמר במשנה "הרי זה מתעלה", הכוונה היא שמתעלה מהבלי העולם הזה, וכן זוכה לגדולה).

(משנה ג) הלומד מחבירו וכו' –

1. ביאור המשנה

הלומד מחבירו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דיבור אחד, או אפילו אות אחת – פרק הוא מקבץ של הלכות (תפארת ישראל). לגבי "דיבור אחד" מפרש רש"י "דיבור אחד של טעם". נראה שכוונתו שלא לימדו דבר חדש, אלא נתן טעם בדבר כלשהו. לגבי "אות אחת" מפרש התפארת ישראל, כגון שלימדו מדוע במקום מסוים כתבה התורה אות הנראית כמיותרת, או לימדו שבמקום מסוים יש משמעות לוי"ו החיבור המחברת בין שתי פרשיות וכדומה ("וי"ו מוסיף על עניין ראשון"). וישנם עוד פירושים שונים לביטויים אלה (פרק אחד, אות אחת וכו', עיין במסכת כלה רבתי פרק ח').

המדרש שמואל מוסיף, שלשון "הלומד מחבירו" כוללת גם מקרים שהמלמד לא התכוון ללמד, אלא עשה דבר כלשהו ואדם אחר ראה ולמד מהנהגה זו.

או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד – מפרש רש"י (על פי מסכת כלה רבת) "לפי שמצאו אחיתופל לדוד שהיה יושב יחיד ועוסק בתורה, אמר לו, למה אתה לומד יחיד, והלא כבר נאמר (ירמיה נ') 'חרב אל הבדים ונואלו' ('הבדים' נדרש במובן של "בדד", והפסוק נדרש כך שמי שלומד בדד, ראוי להיענש ב"חרב" על "נואלותו" וטפשותו). שוב פעם אחת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה, אמר לו, והלא כבר נאמר 'ומקדשי תיראו', שצריך לו לאדם ליכנס לשם במורא, כדי שתהא אימת שמים עליו, וכן הוא אומר 'בבית אלוקים נהלך ברגש', לשון אימה ופחד".

קראו רבו, אלופו ומיודעו, שנאמר (תהלים נה, יד) 'זאתה אנוש כערכי, אלופי ומיודעי' – "אנוש כערכי", פירש רש"י שם בתהלים – איש חשוב כמוני (ובילקוט מעם לוז מפרש לפי זה גם את ההקשר של המשך הפסוק – אע"פ שאתה "כערכי", חשוב רק כמוני, מכל מקום אני קורא לך "אלופי ומיודעי", כי לימדתני. ועיין אברבנאל).

אלופי ומיודעי – אלופי הוא לשון גדולה, ויש מפרשים (עיין ילקוט מעם לועז) מלשון לימוד, כמו "לאסף חכמה". וכן "מיודעי" הוא לשון גדולה (רש"י שם בתהלים מבאר ש"מיודעי" הוא לשון גדולה, ומביא ראיה מהפסוק בשמות לג, "ואדעך בשם" שתרגומו הוא "ורביתך", הגדלתך).

בפסוק לא הוזכר שקראו גם "רבי", אך הדבר נכלל ב"אלופי" (רש"י בסנהדרין, סוף קו ע"ב).

ומניין שקראו כך משום שלמד ממנו שתי הלכות וכו'? פסוק זה, שבו מכנה דוד את אחיתופל בתארי כבוד, נאמר בסמוך לפסוק אחר, המלמד את שתי ההוראות של אחיתופל: "אשר יחדיו נמתיק סוד, בבית אלוקים נהלך ברגש". פסוק זה מלמד את מעלת ה"יחדיו" (וגם המילה "סוד" היא כינוי להתקבצות לשם עצה וכדומה,

כמו במשלי טו, כב, "הפר מחשבות באין סוד". יש מפרשים ש"סוד" נדרש כאן ככינוי לתורה, כמו שנאמר בתהלים כה, סוד ה' ליראיו. ו"אשר יחדיו נמתיק סוד", נדרש כך: על ידי "יחדיו", ניתן להשיג את ה"סוד", את התורה שנקראת סוד, וכן את חיוב היראה בבית אלוקים (על-פי רש"י כאן במשנה ומפרשים נוספים).

והלוא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומיודעו, הלומד מחבירו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דיבור אחד, או אפילו אות אחת, על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד – רש"י מפרש את הקל וחומר כך: אם דוד חלק כבוד כזה לאחיתופל, שהיה רשע, קל וחומר שאדם הלמד מחבירו שאינו רשע, צריך לחלוק לו כבוד.

ואין כבוד אלא תורה – מפרש המאירי "אין לך אדם שראוי לתת לו כבוד יותר ממי שהוא בעל תורה, וכל שכן מי שלימדו תורה".

שנאמר 'וכבוד חכמים ינחלו' ותמימים ינחלו טוב' (משלי ג, לה, ומשלי כח, י), ואין טוב אלא תורה, שנאמר (משלי ד, ב) 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו' – מנוסח המשנה ניתן לטעות, כאילו המילים "ותמימים ינחלו טוב" הן המשך הפסוק "וכבוד חכמים ינחלו". אך למעשה מדובר בשני פסוקים שונים (משלי ג, לה, ומשלי כח, י). נאמרו במפרשים פירושים וכיוונים שונים על "חיבור" זה של שני הפסוקים, אך ייתכן שכוונת התנא היא על דרך גזירה שווה (שני פסוקים שיש בהם מילה משותפת, ניתן "לחבר" אותם וללמוד מזה על זה), כי בשני הפסוקים מצויה המילה "ינחלו".

2. הערות במשנה

מהו ה"כבוד" שצריך לנהוג – הפרקי משה (הרב משה אלמושנינו) מדגיש שאין הכוונה לנהוג בו כבוד ממש כדיני הכבוד לרבו. אך מכל מקום קשה להסיק מהמפרשים מהם בדיוק גדרי הכבוד שיש לנהוג באדם שלימדו אפילו אות אחת וכו'. ועייין באבות מהדורת מתיבתא, חלק ילקוט ביאורים עמ' מו, שהביא מספר שיטות.

ביאור ה"קל וחומר" – המפרשים מקשים על ה"קל וחומר" שבמשנה, הרי דוד למד מאחיתופל שני דברים, וכיצד ניתן ללמוד מכאן "קל וחומר" למקרה של אדם שלמד מחבירו רק "הלכה אחת" או "אות אחת" כאמור במשנה?

המאירי כותב, שהואיל ועיקר החידוש במשנה הוא שאדם צריך לכבד לא רק את רבו המובהק (העיקרי), אם כן זאת באמת ניתן ללמוד מדוד, שנהג כבוד גם במי שאינו רבו המובהק (אלא לימדו רק שני דברים). והואיל וכך, אין מקום להקשות, אולי דווקא שני דברים וכו', כי מה לי שני דברים ומה לי פחות.

אך עדיין, מדוע זהו "קל וחומר"? ממשיך המאירי ומפרש שהקל וחומר הוא כך: אם דוד מלך ישראל, שהכול חייבים בכבודו, נהג כבוד באחיתופל, אזי אנו שאיננו מלכים, קל וחומר שעלינו לנהוג כבוד במי שלימד אותנו דבר כלשהו.

ובדרך דומה אך מעט שונה מפרש התפארת ישראל: דוד המלך היה גדול בתורה וראש הסנהדרין, והלכה כמותו בכל מקום (סנהדרין צג ע"ב), ואף על פי כן כיבד את אחיתופל על שלימדו שתי הלכות, על אחת כמה וכמה אנו.

פירוש נוסף במאירי: לימוד של אות אחת מאדם שאינו רשע, ערכו רב יותר מלימוד של כמה דברים מאדם רשע (כאחיתופל, שהיה רשע, עיין להלן), ומכאן הקל וחומר. ובלשונו: "ויש מפרשים הקל וחומר באופן אחר, שהלומד מחבירו אפילו אות אחת בתורה, כאילו למד התורה כולה, כי אות אחת כולל הכול, וזהו דווקא בלומד מחבירו הקשור בקב"ה ובתורתו, אבל אחיתופל, שאין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין דף צ' ע"א), ונכרת מהקב"ה ומהתורה לגמרי, ולכך אצלו, השני דברים שאמר המה רק שני דברים בלבד, ולא בכללות התורה, וזהו הקל וחומר מאחיתופל ללומד מחבירו אפילו אות אחת".

[נראה בכוונת דבריו, שלהבנה אפילו של אות אחת יש מעין "אור" מיוחד המביא להבנה עמוקה יותר של שאר החלקים, אך "אור" זה נשלל כאשר המלמד הוא רשע].

ורש"י שהבאנו לעיל מפרש, שהקל וחומר הוא כך: אחיתופל היה רשע, ובכל זאת נהג בו דוד כבוד הואיל ולימדו תורה. קל וחומר לאדם הלומד ממי שאינו רשע.

אחיתופל היה חכם מופלג הן בעניינים מדיניים (שמואל ב, טז, כג: "ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם, כאשר ישאל איש בדבר האלוקים, כן כל עצת אחיתופל, גם לדוד גם לאבשלום"); וכשהיו יוצאים למלחמה, היו נועצים תחילה באחיתופל, ועיין גמ' ברכות דף ג' ע"ב), והן בלימוד התורה (סנהדרין דף קו ע"ב). אך מאידך גיסא מגדירה אותו הגמ' (שם בסנהדרין) כבעל מידות מקולקלות ("איש דמים ומרמה"), ולכן בלימודו לא זכה לכוון להלכה, שנאמר "סוד ה' ליראיו" (תהלים כה, יד), התורה תלויה גם ביראה ולא רק בחכמה. לבסוף בגד בדוד, כמתואר בספר שמואל. במשנה במס' סנהדרין דף צ' ע"א נמנה אחיתופל עם אלה שאין להם חלק לעולם הבא.

המהר"ל בדרך חיים מפרש, ששני הדברים שלמד דוד מאחיתופל אינם ממש דברי תורה אלא הנהגות טובות. ולכן מובן היטב הקל וחומר: אם על הנהגות טובות בלבד נהג בו דוד כבוד, על אחת כמה וכמה כשלמד אות אחת וכו' של דברי תורה ממש.

(משנה ד) כך דרכה של תורה וכו' – ביאור המשנה

כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל – "במשורה" פירושו במידה, בצמצום (עייין רש"י ותפארת ישראל).

רש"י מדגיש: "לא על העשיר הוא אומר, שיעמוד בחיי צער כדי ללמוד תורה, אלא הכי קאמר, אפילו אין לאדם אלא פת במלח וכו', ואין לו כר וכסת לישן אלא על הארץ, אל ימנע מלעסוק בה, דסופו ללמוד אותה מעושר".

אך יש מפרשים שדברי התנא נאמרו גם לעשיר, וזו לשון המדרש שמואל: "אפשר שעיקר אזהרה זו היא גם לעשיר, אשר יש סיפוק בידו להתענג בתענוגי העולם, שלא ירגיל עצמו בהם, כי לא יוכל ללמוד כפי הראוי מהתענג ומרוך. ועוד שנית, שאם ירגיל עצמו בהם, יוכרח לבטל עצמו מהלימוד כדי להרוויח ממון לצורך הוצאתו, כי רבה היא. על כן הזהיר בדרך כלל, לעשירים ולדלים, ואמר 'פת במלח תאכל'".

פירוש אחר המובא במדרש שמואל (בשם "החסיד"): הדרך הרצויה הרגילה היא הדרך האמצעית, לא דרך סיגוף יתר ולא מותרות יתר. אך מכיוון שטבע האדם נוטה יותר אל המותרות ולא אל האמצע, לכן בתחילת הדרך יראה האדם לשבור טבע זה על ידי נטייה על הסיגוף, אבל אח"כ ישוב לדרך האמצעית, הרגילה, שאינה מותרות ואינה סיגופים.

אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא – מדוע "אשריך בעולם הזה"? יש מפרשים על פי הכלל לעיל פרק ד' משנה ט', כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר (כך משמע מלשון רש"י). ובמאירו פירש, "לפי שהוא שמח בחלקו ולא יכלה ימיו בבקשת המותרות וכבוד המדומה, המוציאים את האדם מן העולם מרוב עמל ודאגות". דהיינו, אדם המרגיל עצמו להסתפק במועט, אשריו בעולם הזה, כאמור בתחילת פרק ד', איזהו עשיר – השמח בחלקו.

(משנה ה) אל תבקש גדולה לעצמך וכו' – ביאור המשנה

אל תבקש גדולה לעצמך – מכאן ואילך מורה התנא מספר הוראות להולך בדרך התורה. "אל תבקש גדולה לעצמך", דהיינו שעל אף שבואר לעיל שהתורה נותנת לאדם מלכות וממשלה וכו', אל ללומד התורה להתרכז בכך אלא בתורה עצמה (על פי רוח חיים ומפרשים נוספים).

יותר מלימודך עשה – רבו כאן הגירסאות. יש שאינם גורסים פסקה זו כלל. ויש שגורסים רק את המילים "יותר מלימודך", בלי המילה "עשה". ולפי גירסה זו, המילים "יותר מלימודך" הן המשך של המשפט הקודם: "אל תבקש גדולה לעצמך יותר מלימודך". המילה "לימודך" פירושה "הרגלך", והתנא מורה לאדם, אל תחתור לעלות במעלות הכבוד, לחפש כבוד יותר ממה שהורגלת (אך אינו צריך לרדת מהכבוד שהורגל בו, כי "כיוון שעלה לא ירד") [מדרש שמואל¹³].

אך רבים גורסים את המילים "יותר מלימודך עשה". ולפי גירסה זו, זוהי הרואה נוספת להולך בדרך התורה. יש מפרשים הרואה זו, שיהיה האדם בגדר "מעשיו

13 הסבר נוסף שם על פי גירסה זו: אם מכבדים אדם כבוד גדול, יותר מכפי הראוי לתלמיד חכם, רק אז ידחה את הכבוד, אך אם מכבדים אותו כפי הראוי לת"ח, אין לו לדחות כבוד זה, כי ראוי לכבד תלמידי חכמים. זוהי ההדגשה "יותר מלימודך".

מרובים מחכמתו" כמבואר לעיל פרק ג משנה ט (רש"י). ויש מפרשים, ש"לימודך" הוא מלשון "הרגלך", ופירוש ההוראה הוא שישתדל בכל יום להתאמץ יותר ממה שרגיל וכפי שמפרש הרוח חיים: "רוצה לומר יותר ממה שהורגלת מקודם, כי בכל יום תוסיף עוד אומץ בשלמות ממה שאתה למוד ורגיל עד עתה".

ואל תתאווה לשולחנם של מלכים – כלולות כאן שתי הוראות: א) אל תתפתה להתקרב לשולחן המלך אם מציעים לך שררה. ב) אל תבוא לפקפק במעלת התורה, כשתראה אחרים מצליחים ושרויים בגדולה (מחזור ויטרי).

ששולחנך גדול משולחנם, וכדרך גדול מכתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך – בסופו של חשבון, שכרו של ההולך בדרך התורה עולה על הכול, ונאמן הקב"ה על כך (ע"פ מחזור ויטרי ועוד).

(משנה ו) גדולה תורה יותר מן הכהונה וכו' – ביאור המשנה

גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלושים מעלות והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים – המשנה אינה מבארת מהן שלושים מעלות המלכות ועשרים וארבע מעלות הכהונה. המפרשים מבארים שהכוונה היא לדברים שמלך מתייחד בהם, המפורשים בתורה ובמסכת סנהדרין פרק שני, ואילו עשרים וארבע מעלות הכהונה הן עשרים וארבעה דברים שהכהן מתייחד בהם – קדושה, איסור טומאה למת, מתנות כהונה וכו'. ויש מפרשים שהכוונה לעשרים וארבע מתנות כהונה (עיין רש"י, מחזור ויטרי, אברבנאל, גר"א ועוד).

ומכל מקום המשנה לכאורה אינה מובנת, כיצד ניתן לומר שהמלכות "נקנית" בשלושים מעלות, או שהכהונה "נקנית" בעשרים וארבע, הרי שלושים מעלות המלכות או עשרים וארבע מעלות הכהונה, אינן מציינות מעלות הדרושות כדי לזכות בכהונה או מלכות, אלא זכויות של המלך או הכהן אחרי שכבר נהיו מלך וכהן, ומדוע הלשון היא "המלכות נקנית בשלושים מעלות"? ובאמת יש גורסים "שהמלכות היא בשלושים מעלות" ולא שהמלכות "נקנית" בשלושים מעלות. אך לגירסה שלפנינו קשה.

ובן קשה על עצם השוואת התנא בין מעלות הכהונה והמלכות לבין דברים שהתורה נקנית וכו', הרי אין הדברים מקבילים כלל: מעלות הכהונה והמלכות מציינות כאמור זכויות של מלך וכהן (לאחר שהם כבר מלך וכהן), ואילו ארבעים ושמונה הדברים שהתורה נקנית בהם, מציינים צעדים ושלבים שיש לנקוט בהם כדי לזכות בתורה.

ואולי כוונת התנא היא להשוות כך: מלך איננו מלך שלם (הממצה את מלוא מלכותו), עד שיהיו לו כל שלושים המעלות (כי אם חסרות חלק, כגון שמסיבה כלשהי הוא אינו זוכה מן העם לחלק מן השלושים, אין הוא מלך שלם). וכן כהן איננו ממצה את מלוא כהונתו אם מסיבה כלשהי נשללת ממנו אחת מעשרים וארע זכויותיו. וכך גם ביחס לחכם לומד התורה, אין הוא "חכם שלם", עד שיהיו בו כל ארבעים ושמונה הדברים המנויים בהמשך.

בתלמוד – "כלומר בהיותו לומד לעולם, כי איזהו חכם הלמד מכל האדם, ולעולם מחשיב את עצמו שהוא חסר וחושק לעולם ללמוד יותר, זה ישיג מעלת התורה לפי שלעולם הוא צמא למים" (מדרש שמואל, ועייין שם פירושים נוספים).

יש מפרשים "בתלמוד" על פי האמור במס' עבודה זרה דף יט ע"א, "לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה", דהיינו, ראשית צריך להשיג בקיאות והיקף, ורק אח"כ ניתן להגות בעיון. וגם כאן, המילה "בתלמוד" מכוונת לכך שתחילה יש "ללמוד" ורק אח"כ "להגות", כדברי הגמ' הנ"ל (עייין אבות מהדורת מתיבתא בשם נכד הרמב"ם).

בשמיעת האוזן – כי חוש השמיעה, מה שהוא שומע מאדם, תפעול יותר ממה שהוא רואה בספרים" (רוח חיים, ועייין שם פירוש נוסף).

בעריכת שפתים – שמבטא את הדברים בפיו, ולא רק מהרהר אותם בלבן (מפרשים רבים, ע"פ הגמ' בעירובין דף נג). וכתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (ג, יב), כל המשמיע קולו בשעת תלמודו, תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח.

והאם כתיבה מועילה גם היא לזיכרון? במהרש"א בכבא בתרא דף י" ע"ב, על דברי הגמ' "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", כוב המהרש"א "כי עיקר הלימוד ושנשה בה רושם, הוא הלימוד הבא מכתיבת יד, אשר על כן, נקראו החכמים סופרים". ראיתי בשם לב האריה (ספרו של רבי יהודה אריה ממודינא לחינוך הזיכרון) שכותב שהכתיבה איננה מועילה לזיכרון אלא להיפך, כי בוטח על קולמוסו ומחליש זכרונו, ומי שאינו יודע לכתוב זוכר טוב יותר מן הכותב].

עניין נוסף – לא נאמר כאן "אמירת שפתים", אלא "עריכת שפתים": אדם צריך להוציא הדברים בצורה ערוכה ומסודרת (מדרש שמואל, באחד מפירושו – "יערוך ויסדר כל חלקיו כל חלוקה וחלוקה במקומה וסדרה, וכל דבר דבור על אפניו, וזה לשון עריכה, כשולחן ערוך לפניו").

עריכת השפתים מועילה לא רק לעניין הזיכרון אלא גם לעניין ההבנה. מי שעמל על הוצאת הדברים בשפתיו בצורה מובנת ומסודרת, מביא את עצמו להבנה טובה יותר [אבות מהדורת מתיבתא בשם מספר מפרשים (מילי דאבות ועוד)]. וכך נאמר במשלי, טז, כג: "לב חכם ישכיל פיהו, ועל שפתיו יוסיף לקח". ומפרש המצודת דוד: "(–לב חכם) ילמד את פיו להמתיק אמרים, וכאשר יהיו שגורים על שפתיו יוסיף עוד למוד להבין תוכיות הדבר, א"כ באה ההשכלה מן הלב אל הפה וחוזרות לבוא מן הפה אל הלב עד אין תכלית".

בבנת הלב – "להתבונן בדברים ששמע, ולהוציא מהם דבר מתוך דבר" (תפארת ישראל). בפירוש מחזור ויטרי מפרש כך: "שמסתכל להקשות, וחוזר ומסתכל לתרין, ולהעמיד דבר על בוריו, ושם את הטעמים, ורואה ושוקל בלבו".

לפי הרוח חיים, התנא מדגיש שלא יסתפק בעריכת שפתים, אלא ידגיש גם את עומק הבנת הלב (וכך ראיתי גם במדרש שמואל, "כי עריכת שפתים בלא כוונת הלב איננה שווה לו"). ואפילו כשחוזר פעמים רבות, לא יגיע למצב שמשנן בשפתיו מבלי להבין בלבו, כפי ששכיח שקורה.

באימה, ביראה – "אימת שמים, שמכוון שלא יטעה, ומוראת הרב, שאינו נוהג קלות ראש לפניו (מחזור ויטרי).

בענווה – הקשר בין ענווה לקניין התורה חוזר על עצמו בחז"ל פעמים רבות (תענית דף ז' – דברי תורה הם כמים, שמניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך. עירובין דף יג, הלכה כבית הלל שנוחים ועלובים היו ומקדימים דברי בית שמאי לדבריהם, וכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכו'. וכן שם בדף נד, השם עצמו כמדבר זוכה שתינתן לו תורה במתנה וכו'. וכבר כתבו המפרשים, שהקשר בין ענווה לתורה נוצר הן בדרך של שכר ועונש (שהקב"ה משכין תורה אצל מי שיש בו ענווה ולא אצל בעל גאווה) והן בדרך טבעית (העניו אינו בוש לשאול, וכן אינו בוש להודות בטעותו וללמוד דרכים חדשות וכו').

בשמחה – "שעל ידי זה שילמד בשמחה יתפסו הדברים היטב בלבו" (תפארת ישראל). רש"י כותב "לפי שאין השכינה שורה מתוך צער, אלא מתוך שמחה". ואכן, אמרו חז"ל במספר מקומות (כגון פסחים קיז ע"א) "שאינן השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצווה". וממשיכה שם הגמ' "אמר רב יהודה אמר רב, וכן לדבר הלכה".

בטהרה – טהרת עצמו ממחשבות רעות, שאינן נותנות מקום לקדושת התורה (מדרש שמואל).

בשימוש חכמים – "שעל ידי זה שיהיה תמיד סביב להם כשישמש להם, ילמד ממעשיהם הרבה מהלכה למעשה, וכאמרם ז"ל (ברכות ז' ע"ב), גדולה שימושך של תורה יותר מלימודה" (תפארת ישראל).

(אמנם, במספר מקומות מבאר רש"י ש"שימוש חכמים" פירושו לא להסתפק בשינון דברי המשנה אלא בלימודם בסברה ובטעם, עיין רש"י ברכות מז ע"ב ד"ה שלא שימש).

בדקדוק חברים – שישמע מן הרב יחד עם חבריו ולא לבדו, כי לעתים חברו יעמיד אותו על דקדוק מסוים בדברי הרב שלא עלה על דעתו שלו (ע"פ תפארת ישראל).

בפלפול התלמידים – "שעל ידי השאלות והתשובות שביניהן, ממילא רוחא שמעתתא (הסוגיה "מדווחת"), דגם על ידי זה יתעורר לכמה דברים חדשים" (תפארת ישראל). כלומר לפי התפארת ישראל הכוונה היא לפלפול של התלמיד עם חבריו, שע"י כך מתבררת לו הסוגיה יותר.

אמנם רש"י מפרש (בסוף המשנה), שהכוונה היא לרב, שע"י הפלפול עם התלמידים, מחכים אף הוא, כמאמר חז"ל (מכות דף י' ע"א ועוד) "ומתלמידי יותר מכולם".

ואכן, לפי רש"י יוצא, שסדר התנא כאן הוא כסדר האמור שם במסכת מכות. שהרי כך נאמר שם "הרבה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם". וזהו בדיוק סדר התנא כאן – שימוש חכמים, דקדוק חברים ופלפול התלמידים. וכך מבואר במדרש שמואל.

בישוב – כאשר נשאל שאלה, ישיב לאחר עיון, כמו שנאמר בפרק א' "הו מתונים בדין" (מדרש שמואל). התפארת ישראל כותב "שיהיה מיושב בדעתו ולא מפוהל בדבריו. ויש אומרים שיהיה בקי בישובו של עולם, הן בדרך ארץ והן בחכמות טבעיות ולימודיות, שעל ידי זה יכולים אלה להיות לו לרקחות ולטבחות לתורה הקדושה, דהיינו שיהיו אלו משרתיה להבינה על ידן היטב, דכולן כלולים בה. גם, על ידי זה יהיה נחמד ונעים בעיני הבריות" (תפארת ישראל). ועיין פירוש נוסף ברש"י ובמדרש שמואל.

במקרא, במשנה – "שיהיה בקי בהן" (תפארת ישראל).

במיעוט סחורה – שלא ירבה בעסקיו, וכדברי חכמים בעירובין דף נה ע"א, לא תמצא תורה לא בסחרנין ולא בתגריין" (רש"י).

במיעוט דרך ארץ – "שלא יהא מצוי עם בני אדם בשוק" (רש"י). דהיינו שאמנם צריך שלא להתנזר מבני אדם, אך מצד שני לא ירבה להתרועע עמם.

ישנם פירושים נוספים לביטוי "מיעוט דרך ארץ", אך רש"י פירש כאמור. ה"מחזור ויטרי" אינו גורס "במיעוט דרך ארץ", אלא "בדרך ארץ", וכוונת התנא היא כמאמרו לעיל בפרק ב' משנה ב', כל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וכו'.

במיעוט תענוג – תנא דבי אליהו רבה, כו: עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוכו, יתפלל שלא יכנסו מעדני עולם לתוך מעיו. ובמס' סנהדרין קיא ע"א דרשו חז"ל על הפסוק באיוב "לא תמצא בארץ חיים" (איוב כח, יג), לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה. וישנן בחז"ל דרשות נוספות מעין אלו. ועיין המעשה במס' שבת דף קמז ע"ב ברבי נהוראי, שנמשך אחרי תענוגות ושכח לימודו.

במיעוט שנה – יש להמעיט בשינה ולא להרבות בה, אך מצד שני אין לישון פחות מכדי הצורך, וכלשון תפארת ישראל "דעל ידי ריבוי שינה, לא לבד שיפסיד הזמן, אלא גם יתיישן שכלו ויאבד חריצותו. אמנם גם פחות מהראוי גם כן מזיק לגוף ולנפש, ואמרו בשם הרמב"ם שהוא ישן שמונה שעות כל לילה, וסימנך יישנתי אז ינוח ל"י (איוב ג, יג) [המילה "אז" בגימטריא שמונה]. אולם זה רק קודם הגיעו לחמישים שנה, אבל אחר כך, שאין השחיקה שביסודות הגוף כל כך גדול כבימי נעוריו, ואין צריך אחר כך מנוח כל כך רב, כתבו הטבעיים ובעיקר הופלאנד, דדי לו שישן בכל לילה חמש או שש שעות".

במיעוט שיחה – "שיחה" פירושה דברים של מה בכך, דברים בטלים (עיין מאירי לעיל בעניין "אל תרבה שיחה עם האשה"). התנא אינו אומר "בהיעדר" אלא "במיעוט", כי לעתים זקוק האדם גם לשיחה מסוג זה, וכדברי תפארת ישראל "במיעוט שיחה – דברים של מה בכך, ומיעוטו יפה לתורה, כדי שתנוח הנפש קצת על ידי זה".

במיעוט שחוק – ולא נאמר "בהיעדר שחוק", וכמבואר בתפארת ישראל "מילתא דבדיחותא גם כן מיעוט יפה, כדי לשמח הנפש ולהבריקה בחריצות וזיכרון". וכך כתב המדרש שמואל "כי מיעוטו הוא טוב ועל ריבוי נאמר שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה".

בארך אפים – "כי גם הכעס מחליש החריצות והזיכרון, ומלבד ששני אלה מחלישים גם הגוף" (תפארת ישראל). ועיין פסחים סו ע"ב, כל הכועס חכמתו מסתלקת וכו'.

בלב טוב – "שיהא טבעו רך, מלא חן וחסד להיטיב בשמחה לבריות" (תפארת ישראל).

באמונת חכמים – שלא יהא כצדוקים והבייתוסים שכפרו בדברי חכמים ובתשבע"פ (על פי מחזור ויטרי).

בקבלת היסורין – "מקבל היסורין באהבה" (רש"י). "שאינו מהרהר אחרי דרכי ה', ושומר מצוותיו דרך תומו" (תפארת ישראל). ועיין מס' ברכות דף ה' ע"א "ואם מקבלם (=את היסורים), מה שכרו? יראה זרע יאריך ימים, ולא עוד, אלא שתלמודו מתקיים בידו".

ה"מחזור ויטרי" כותב: "שאם ייסורים באים עליו יקבלם מאהבה, ולא יבעט בהם, ולא יאמר בלבו מלבטל את התורה ולקרוא תגר ולאמר, לרוח ((=לשוא) הוא עמל, מאחר שאינה מגינה עליו מן היסורים. דשכר מצווה בהאי עלמא ליכא (=אין שכר המצוות בעולם הזה)". המדרש שמואל כותב: "כלומר האדם אשר כל כך חשקה נפשו בתורה, עד שאפילו שיהיה נגוע ביסורין מוכה אלוקים ומעונה, לא יטרדוהו היסורין מללמוד בתורה מרוב אהבתו אותה, זה האיש אשר יקנה קניין תורה".

המכיר את מקומו – "כי האדם כאשר יהיה בין החכמים לא יאמר סברתו בפני מי שגדול ממנו בחכמה, רק יכיר את מקומו, וזו היא אחת מהז' דברים אשר בחכם וחילופיהן בגולם" (מדרש שמואל). פירוש נוסף, שם: "שלעולם יכיר האדם את מקומו האמיתי, כי בזה העולם אין זה מקומו, כי הוא גר בארץ כגר תושב על גב אדמה...וצריך לאדם שיזכיר תמיד יום המיתה ולאן הוא הולך".

ויש מפרשים, שכל אדם צריך לדעת את מקומו ותכליתו (במה הוא טוב ולמה הוא נועד), כעין דברי הנצי"ב שהבאנו לעיל על "תפארת לו מן האדם".

והשמח בחלקו – "שעל ידי זה שיהיה לבו שמח תמיד, יבין וגם יזכור על ידי זה תלמודו טפי (=יותר). וגם, על ידי מידת ההסתפקות שבו, יהיה זריז תמיד בשקידת לימודו, כי אין דבר שמזיק לחריצות ולזיכרון ולשקידה כמו העצבות והדאגות" (תפארת ישראל).

והעושה סייג לדבריו – יש מפרשים שדואג שלא יכשל בחטאים (תפארת ישראל). ויש מפרשים ש"לדבריו" פירושו "לדיבורו", ששומר פיו ולשונו ומדבר רק לצורך.

ואינו מחזיק טובה לעצמו – "שאינו נושא חן בלבו על עצמו על שהרבה תורה, שהרי לכך נוצר" (רש"י).

אהוב – מתנהג בצורה כזו שגורמת לבריות שיאהבוהו (ע"פ תפארת ישראל).

אוהב את המקום, אוהב את הבריות – כפשוטו.

אוהב את הצדקות אוהב את המישרים – נראה לפרש – מצד אחד אוהב להיטיב וליתן צדקה, אך מצד שני אין הנתינה והויתור פוגמים פוגם בחוש הצדק שלו כשיש בו צורך.

אוהב את התוכחות – מקבל ביקורת באהבה.

ומתרחק מן הכבוד – כפשוטו.

ולא מגיס לבו בתלמודו – מרש"י עולה, שהכוונה היא שאינו מתגאה בפני הבריות עקב תלמודו. והתפארת ישראל מפרש כך: פעמים רבות "גס" משמש בלשון התלמוד במובן של "רגיל". לעתים אדם למד הרבה תורה ועקב כך הוא מאבד את יראת הכבוד שהייתה לו בתחילה, ונגד כך מזהיר התנא, שלא יהיה לבו "גס" בתלמודו, שלא יגיע למצב זה.

ואינו שמח בהוראה – אדם המורה הלכה, צריך שיכיר באחריות הגדולה הכרוכה בכך ועליו להרגיש יותר דאגה מאשר שמחה (על פי תפארת ישראל).

יש מפרשים שהכוונה היא לדיין. דיין חורץ גורלות, ולכן עליו לחוש פחד ואת מלוא כובד האחריות (סנהדרין דף ז' – "כאילו גיהנום פתוחה תחתיו וכו'") [מדרש שמואל].

נושא בעול עם חברו – כשחברו נושא בעול מסוים, כגון שהמלך הטיל עליו דבר כלשהו, יתנדב לשאת בדבר יחד עמו (על פי מחזור ויטרי). התפארת ישראל מפרש: "הן בטרחת הגוף, והן בהוצאות ממון, והן בצער נפשו על מה שקרה לו לחבירו, והן כשחסר שכל לחבירו בעניינים זמניים או נצחיים, לא יחוש מלהטריח את עצמו לייעצו, ללמדו לטובתו בעולם הזה ובעולם הבא".

והמכריעו לכף זכות – כפשוטו, ועיין להלן.

מעמידו על האמת, מעמידו על השלום – מצד אחד, דון את חברך לכף זכות ואל תעביר בלבך ביקורת עליו, אך מצד שני העמידהו על האמת כשלדעתך הוא טועה. וכשלעתים אמת זו, ללא תוספת כלשהי, תביא למחלוקת, ידאג גם להעמידו על השלום.

מתיישב לבו בתלמודו – רבים מפרשים, שכוונת התנא היא שאינו לומד במרוצה ובעראי. לפי התפארת ישראל התנא מתייחס כאן למלמד, שלפני שמלמד לאחרים יהיו הדברים מסודרים היטב בלבו ובמוחו, כיצד ללמדם.

שואל ומשיב – מעורר לבו מה ניתן לשאול על מה שלמד, ואז להשיב, וכך מתברר הדבר היטב (אבות מהדורת מתיבתא בשם מילי דאבות).

שומע ומוסיף – מי ששומע את רבו "שמיעה פסיבית", עלול לשכוח. מי ששומע את הדברים ומרחיב את הרעיון, ומוסיף לדברים נופך והבנות משלו, "קונה" את הדברים אצל עצמו והם נקלטים בו טוב יותר (ע"פ אחד ההסברים במדרש שמואל).

לפי התפארת ישראל התנא מתייחס כאן למלמד: כשהמלמד ישמע את תלמידו שואל, והשאלה מראה על חוסר הבנה, לא יתעלם אלא ישכיל להבין מה לא הסביר היטב, ואז יוסיף בהסברו.

לומד על מנת ללמד, לומד על מנת לעשות – שתי תכליות אלה תורמות לתלמיד חכם ומגדלות אותו בתורה: לימוד כדי ללמד, ולימוד כדי לעשות. לגבי הלומד כדי ללמד כותב המדרש שמואל "כי ידוע כי המתפלל על חבירו הוא נענה תחילה, ועל כן, מי שכל תכלית לימודו הוא כדי ללמד לאחרים, הוא נענה תחילה ומלמדין אותו מן השמים, ושערי תורה נפתחין לפניו. ואפשר עוד, כי כאשר האדם לומד על מנת ללמד, תתקיים בו תורתו ולא ישכחנה, כלומר בהיותו חוזר ומלמדה לאחרים, בכל עת שלמדה זוכרה, ותלמודו מתקיים בידו".

המחכים את רבו – כלומר שמחזיק את רבו לחכם (תפארת ישראל ומדרש שמואל. ומוסיף המדרש שמואל "שהתלמיד, כדי שלעולם יהיה חושק ללמוד מרבו, צריך שיחזיק את רבו לחכם ויודע, ואז יהיה חושק ללמוד מחכמתו".

אחרים מפרשים, שכוונת התנא היא שירבה להקשות על רבו, וכך יצטרך רבו לעיין יותר בתלמודו ולדקדק בו יותר, וזהו המחכים את רבו, שיהיה אופן לימודו כך שרבו יחכים ממנו ע"י שאלותיו וכו' (עיין מדרש שמואל ואבות מהדורה מתיבתא בשם מילי דאבות).

והמכוון את שמועתו – גם כאן מפרש התפארת ישראל, שהכוונה היא שכשרואה שדברי רבו לכאורה סותרים זה לזה, לא יזלזל בהם אלא ינסה ליישבם. פירוש אחר – אדם צריך לזכור את מה ששמע בצורה קרובה ככל הניתן למקור, וכן כשמעביר הלאה מה ששמע, יעביר את הדברים כפי ששמע ולא בסטיות מהם (עיין מחזור ויטרי). המדרש שמואל מפרש, שלא יחזור על דברי רבו כחזרה בעלמא ללא הבנה, אלא יירד לעומק הדברים.

והאומר דבר בשם אומרו – שלא יאמר סתם "שמעתי" אלא יקפיד לציין את מקור הדברים.

הא למדת, שכל האומר דבר בשם אומרו, מביא גאולה לעולם, שנאמר "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" – פסוק זה נאמר באסתר ב, כב, שם מספרת המגילה על אסתר, שאמרה לאחשורוש, בשם מרדכי, שבגתן ותרש עומדים לפגוע בו. וכתוצאה מכך באה גאולה לעולם.

המילים "הא למדת", פירושו שגם במקום אחר כבר למדת כמה טוב יוצא מאמירת דבר בשם אומרו וכו'. שאילו הייתה אסתר מייחסת את ההצלה לעצמה (שהייתה מספרת לאחשורוש על בגתן ותרש אך לא בשם מרדכי) לא הייתה מתגלגלת הגאולה כפי שהתגלגלה (ע"י שביקש אחשורוש להחזיר טובה למרדכי, ונישא אותו לגדולה וכך הושפל המן וכו') [ע"פ מחזור ויטרי ועוד].

האם סכום הדברים כאן אכן עולה לארבעים ושמונה – התנא הקדים, שהתורה נקנית ב"ארבעים ושמונה" דברים, ורבו השיטות במפרשים כיצד לסדר את הדברים במשנה באופן שיגיע למניין של ארבעים ושמונה, ולכל מפרש שיטה משלו בעניין זה.

(משנה ז) גדולה תורה וכו' – ביאור המשנה

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה – למקיימיה, להולכים בדרכיה (כך לפי פשוטו, וישנם פירושים שונים).

בעולם הזה ובעולם הבא – ה"חיים" שלהם זוכה האדם בזכות קיום התורה, הם חיים בעולם הבא אך גם בעולם הזה.

שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם למוצאייהם, ולכל בשרו מרפא – זהו פסוק במשלי, ומפרש המצודת דוד "המוצא חכמות התורה, המה לו לחיים ומרפא לכל בשר" (נראה ש"מוצא" פירושו – מי שחיפש ומצא את דרך התורה).

ואומר (משלי ג, ח) רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך – בפסוק זה נמשלת התורה לרפואה המגיע הן למרכז האדם (שרך = טבורך, מרכז האדם) והן לעצמות (עיין תפארת ישראל).

ואומר (משלי ג, יח) עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר – על המילים "עץ חיים היא למחזיקים בה" מפרש המצודת דוד "להאוחזים בה, היא להם לעץ חיים, כי בעבורה ישיג החיים". וכך עולה מרש"י שם. על "ותומכיה" מפרש המצודת דוד "התומך אותה בגדרים וסייגים". ורש"י שם פירש "המתקרבים לה, וכן כל לשון תמיכה שבספר זה (=משלי), שהוא אוחו בה". על המילה "מאושר" כותב המצודות, שפירושה "משובח", כמו "אשרי האיש", משובח האיש.

ואומר (משלי א, ט) כי לזוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך – דברי התורה נמשלים בפסוק זה לתכשטי ראש וצוואר – גם דברי התורה מעניקים לאדם "נוי".

ואומר (משלי ד, ט) תתן לראשך לוית חן, עטרת תפארת תמגנך – התורה נותנת לאדם חן ו"עטרת תפארת". "תמגנך" פירושו "תמסור לך", כמו "מגן צריך בידריך" בבראשית יד, שפירושו – מסר צריך בידריך (מצודות).

ואומר (משלי ט, יא) כי בי ירבו ימיד, ויוסיפו לך שנות חיים. ואומר (שם ג, ט) אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד – ע"פ הגמ' במסכת שבת דף סג ע"א, "ימינה" מסמל את הלימוד העיקרי, לימוד לשמה, ו"שמאלה" מסמל לימוד ממניעים צדדיים. ומבטיח הפסוק, שגם לימוד כזה זוכה לשכר, אם כי לא בדרגה שווה.

ואומר (משלי ג, ב) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יסיפו לך. ואומר (שם ג, יז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום – על "דרכיה דרכי נועם" מפרשים הפרשנים, שהלימוד מביא לאדם נועם ושלום (עיין מצודות ועוד). [אמנם בחז"ל נדרש פסוק זה כאמירה כללית וכהוראה, שדרך התורה צריכה להיות דרך נועם, עיין גיטין נט ע"ב וסוכה דף לב ע"ב].

(משנה ח) רבי שמעון בן מנסיא וכו' – ביאור המשנה

ר"ש בן מנסיא אומר משום רשב"י, הנוי והכוח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם – מעלות אלה, כשהן מצויות בצדיקים, הן מועילות להן ומועילות לעולם (ולהיפך כשהן ברשעים, שמשמשות להם ככלי להרע). נוי הוא חן, שמאפשר לצדיקים להתקבל ולהשפיע, כח מאפשר להם להציל עשוק, עושר מאפשר להם לתמוך בעניים, הכבוד גורם שדבריהם יישמעו. לגבי "זקנה ושיבה", נראה שהשיבה היא עצם אריכות הימים, וה"זקנה" היא חכמת החיים והניסיון הבאים לאדם עקב כך. ה"בנים" פירושו העמדת דור המשך, שאף בכך יש כמובן תועלת לצדיקים ותועלת לעולם (ע"פ תפארת ישראל ועוד).

יש מפרשים ש"נאה להם ונאה לעולם" הוא אזהרה: מצד אחד תכונות אלה טובות להם, כאמור, אך מצד שני התכונות הללו "נאות לעולם", עלולות להביא את הצדיק לשקוע בענייני העולם, ומכך עליו להיזהר (מדרש שמואל).

ומכאן והלאה מובאים פסוקים כראיות לדברים האמורים, אך הראיות מתייחסות לכאורה רק לחלק מהתכונות ולא לכולן.

שנאמר (משלי טז, לא) עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תימצא – כלומר הזקנה היא בגדר "עטרת תפארת", כאשר היא מצויה אצל מי שהולך בדרך צדקה. כך נראה לפי פשוטו.

ואומר (משלי כ, כט) תפארת בחורים כוחם, והדר זקנים שיבה – פסוק זה מפאר כוח ומפאר שיבה.

ואומר (משלי יד, כד) עטרת חכמים עושרם – פסוק זה מלמד על מעלת העושר.

ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם – פסוק זה (תחילתו) מלמד על מעלת הבנים, הצאצאים. ועיין במצודות שם.

ואומר (ישעיה כד, כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה, כי מלך ה' צבא-ות בהר ציון ובירושלים, ונגד זקניו כבוד – פסוק זה מציין לשבח את העובדה שהזקנים יזכו לכבוד, ומכאן שהכבוד מעלה היא אצל צדיקים (זקן בלשון התורה וחז"ל מסמל בדרך כלל צדיק).

רבי שמעון בן מנסיא אומר, אלו שבע מידות שמנו חכמים לצדיקים, כולם נתקיימו ברבי ובבניו – כפשוטו.

(משנה ט) אמר רבי יוסי בן קיסמא וכו' – ביאור המשנה

אמר רבי יוסי בן קיסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי (=פגש אותי) אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום – פרט זה של החלפת השלום נראה לכאורה כמיותר. התפארת ישראל מיישב, שפרט זה מודגש כדי שלא תאמר, שמה שסירב רבי יוסי (בהמשך) ללכת עמו, הוא משום שאותו אדם היה זעפן וכו', אלא אדרבה, היה "נעים בדבריו ואוהב את החכמים ודורש בשלומם". וכן מציינת המשנה שר' יוסי החזיר לו שלום, ולא נקלעו למריבה כלשהי, כך שלא זו הייתה סיבת הסירוב.

ולענ"ד נראה לפרש, שתוך כדי החלפות השלום היו גם חילופי דברים ביניהם ומדבריו של ר' יוסי הכיר אותו אדם כי חכם גדול הוא, ולכן מנקודה זו ואילך

הפציר בו לבוא עמו לעירו. אם לא נאמר כן, תמוה מה ראה אותו אדם שהפציר בו כל כך לבוא לעירו עד שהבטיח לו כסף וזהב וכו'. וקשה לומר שהכירו קודם לכן, שהרי שאל אותו "מאיזו עיר אתה?".

אמר לי, רבי, מאיזו עיר אתה, אמרתי לו, מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני – המפרשים דנים מה פשר תשובה זו, ומדוע לא אמר לו את שם עירו. לפי מפרשים רבים, השאלה "מאיזו עיר אתה" לא נשאלה כשאלה בעלמא, אלא אותו אדם הכיר בר' יוסי שהוא גדול בתורה, ושאל אותו בהתפעלות "מאיזו עיר אתה", היכן צמח אדם כמוך. ועל כך ענה לו ר' יוסי, שמקורו בעיר גדולה של חכמים וכו' וכך הגיע למעלתו.

אמר לי, רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות? אמרתי לו, בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה – [המפרשים מקשים, הרי רש"י על התורה בפרשת בלק כותב שבלעם היה בעל "נפש רחבה", דהיינו רודף כסף, וראיה לכך מדברי בלעם "אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב", משמע שבסתר לבו חמד בכך. והלוא זו גם לשונו של ר' יוסי כאן, "אם אתה נותן לי כל כסף וזהב וכו'". התורה תמימה מיישב, שלגבי בלעם, בלק לא הציע לו כלל כסף וזהב, ובלעם הוא שהתחיל לדבר על כסף וזהב, כי מכוח חמדנותו אהב לדבר על כך. מה שאין כן ר' יוסי, שבסך הכול חזר על לשונו של האיש, שהוא זה שהתחיל בהצעת הכסף והזהב].

לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד, שנאמר (משלי ו, כב) בהתהלכך תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, בקבר. והקיצות היא תשיחך לעולם הבא – לכאורה, "בקבר" פירושו כל זמן שהאדם מת ונפשו בעולם הנשמות. "לעולם הבא" פירושו לאחר יקיצת האדם בתחיית המתים (עיין רש"י על פסוק זה במשלי). על "תשיחך" פירש רש"י במשלי "תליץ בעדך".

וכן כתוב בספר תהלים ע"י דוד מלך ישראל (קלט, עב) טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. ואומר (חגי ב, ח) לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צב-אות - "לי הכסף ולי הזהב" פירושו שהכסף והזהב משמשים את האדם כדי לעבוד את הקב"ה (עיין רש"י כאן), ולכן אין טעם בכסף וזהב אם הם מביאים את ההיפך [אחרים מפרשים, שהכסף והזהב אינם שייכים לאדם בקניין אמיתי, כי הכול של הקב"ה].

(משנה י) חמישה קניינים וכו' - ביאור המשנה

חמישה קניינים קנה לו הקב"ה בעולמו וכו' - המשנה מונה דברים שהם כביכול "קרובים לליבו" של הקב"ה, דהיינו, הם הכלים העיקריים להשגת המטרה והתכלית של בריאת העולם, שהיא העלאתו ע"י הכרה בקב"ה וקיום רצונו וציוויו (עיין עקידת יצחק שער יח, ד"ה האמונה שאם, ותפארת ישראל כאן ועוד. ועיין במשנה הבאה).

זו כוונת הדברים באופן כללי, אלא שקשה להבין את הראיות מפסוקים שמביא התנא (למשל, כיצד הפסוק "ברוך אברם וכו'" מהווה ראיה לכך ש"אברהם קניין אחד", הרי המילה "קונה" בפסוק זה מוסבת לא על אברהם אלא על שמים וארץ). המפרשים עמלים ליישב את הדברים בדוחק, אלא שבגמ' בפסחים מובאים הדברים בנוסח דומה אך שונה, ומפרשים רבים כותבים שכך יש לגרוס גם כאן, וכך נאמר בפסחים (פז ע"ב): "... מארבעה קניינים שקניתי בעולמי. תורה קניין אחד, דכתיב (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו. שמים וארץ קניין אחד, דכתיב (בראשית יד) קונה שמים וארץ. בית המקדש קניין אחד, דכתיב (תהלים עח) הר זה קנתה ימינו. ישראל קניין אחד, דכתיב (שמות טו) עם זו קנית".

לפי גרסה זו, מספר הקניינים הוא ארבעה ולא חמישה (אברהם איננו בכלל הקניינים), וכמו כן, כל הקטע במשנה מהמילים "כה אמר ה'" עד "קונה שמים וארץ" נמחק. וכך כותב רש"י בסוף המשנה, "וכמה גמגום יש בדבר (כלומר במשנה כפי שהיא לפנינו), ולפי העניין נראה בעיני שהברייתא לא נכתב כתקנה, שהרי במסכת פסחים וכו' (כאן מביא רש"י את הגירסה כפי שהיא בפסחים)". וכן הגר"א מעתיק את הגירסה כפי שהיא בפסחים, ומוסיף "כל זה נמחק (כלומר יש

למחוק את הקטע העודף במשנה, שאינו נמצא בגירסה בפסחים) וכל הישובים שכתבו המפרשים, הן דחוקים גדולים, והאמת יורה דרכו".

תורה קניין אחד וכו' – כמבואר.

שמים וארץ קניין אחד, שנאמר (לפי גירסת הגר"א הנ"ל) קונה שמים וארץ – הטבע וחוקיו, בשמים ובארץ, הם כלים להשגת אמונה ודבקות בקב"ה (כפי שכותב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה, ב, ב: "והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד [תהילים מב, ג] צמאה נפשי לאלהים לאל חי". וביאר בעל יד המלך על הרמב"ם: "כשיתבונן האדם במעשי ה' וברואיו הנפלאים והנוראים, ובכח ההבנה הזו אשר אין להנפש הבהמי שום חלק ונחלה בו, אזי יעורר [את] נפשו המשכלת לעלות בעליונים ותתלהב ותשתוקק ותדבק בהשם ב"ה ותאהב את מקור חוצבה"). , ולכן הם כביכול "חביבים" עליו – הם מהווים כלי עיקרי לקידום מטרת הבריאה (עיינן עקידת יצחק, שער יח, שם).

ישראל קניין אחד וכו' – שהרי זהו העם שקיבל את התורה (הקניין הראשון) ומצווה על קיומה.

שנאמר עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית וכו' – בגמ' בפסחים הנ"ל מובא רק הפסוק "עד יעבור עמך ה' וגו'", ואילו כאן במשנה מובא גם פסוק נוסף (בתהלים טז), לקדושים אשר בארץ המה וגו', ומפרש כאן רש"י בכוונת הפסוק, שהעולם קיים בזכות הקדושים וכו', וזוהי ראייה נוספת לכך שישראל הם התכלית, שהעולם קיים בזכותם (על אף שעם ישראל לא נזכר במפורש בפסוק זה).

בית המקדש קניין אחד – בהיותו המקום להתגלות ולהשראת השכינה. מניין, דכתיב (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידיך, ואומר ויביאם אל גבול קודשו, הר זה קנתה ימינו – הפסוק הראשון לכאורה אינו מהווה ראייה שבית המקדש הוא קניין ובאמת בגמ' בפסחים מובא רק הפסוק השני, "הר זה קנתה ימינו". ומשמע מרש"י (במסקנת דבריו, לאחר שמנסה לבאר את הגירסה כפי שהיא לפנינו), שכך יש לגרוס גם כאן.

(משנה יא) כל מה שברא וכו' – ביאור המשנה

כל מה שבדא הקב"ה בעולמו, לא בראו אלא לכבודו – כלומר מטרת בריאת העולם היא השראת כבוד ה' ואורו בעולם, לטובת ברוותיו, ואין דבר בעולם שאינו משמש לשם כך, בכל דרך שהיא (תפארת ישראל, מפרשים). (ועיין בבאר הגולה, חושן משפט סימן צ', "שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להיטיב לנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וכו' וליתן להם שכר טוב בעמלם").

שנאמר (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו – כל הבריאה משמשת להשראת שמי וכבודי, וכל דבר הקיים בבריאה "בראתיו", כלומר יצרתיו אותו יש מאין, "יצרתיו", הוספתי לו "צורה" (תכונות, מאפיינים וצורה) וכן "עשיתיו", השלמתי אותו לפרטי פרטיו (על פי רד"ק, בראשית א, א).
ואומר ה' ימלוך לעולם ועד – כלומר על אף שבהווה לא ניתן לדעת למה משמשת כל בריה ובריה, לעתיד לבוא תתגלה מלכות ה' בצורה שלמה, וייוודעו הדברים. ובלשון תפארת ישראל: "רצונו לומר שנעלם מבני עולם תכליתן של כל אחד ואחד מהבריות, ולהכי קאמר קרא (=ולכן אומר הפסוק) אימתי ה' ימלוך, רצונו לומר אימתי יפתחו כל העיניים להציץ קצת ממחשבות ה', לעולם ועד, דהיינו באחרית הימים, שיתטהרו הלבבות כולם לעבדו שכם אחד, דאז יערה עליהם רוח ממרום, לידע קצת מהתכלית הגדול הנעלם, הוא החוט החורז את כל הברואים כולם יחד, כי נורא וקדוש הוא".

רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות – מימרא זו מטרתה לעורר את הלב, שלא יראה האדם את התורה והמצוות כמעמסה, אלא ככלי לעילוי האדם וזיכויו (מדרש שמואל).

המימרא מצויה גם בסוף מסכת מכות (ועיין בפירוש הרמב"ם ובפירוש הריב"ן שם (פירוש נדפס במס' מכות במקום פירוש רש"י)), ועיין ברש"י כאן ובהערות על דברי רש"י אלה באבות מהדורת מתיבתא.

5.4 . חג השבועות

הוא החג השני מבין שלוש הרגלים שבתורה. הוא חל בסיום ספירת העומר בת שבעת השבועות.

מועד החג

לפי ההלכה חל החג ביום החמישים לספירת העומר (יום החמישים מהיום שאחרי יום טוב הראשון של פסח), ובזמן שהיו מקדשים את החודש על פי ראיית הלבנה היה החג יכול לחול בימים ה', ו' או ז' בסיוון (תלוי במספר הימים של ניסן ואייר באותה שנה). בלוח הנהוג כיום ניסן הנו תמיד בן 30 יום ואייר הנו תמיד בן 29 יום, כך שחג השבועות חל תמיד בו' בסיוון. לפי הלוח העברי הקיים היום לעולם יחול חג השבועות בארץ ישראל באחד מהימים הללו: ראשון, שני, רביעי או שישי, ואילו בחוץ לארץ, יום זה יהיה היום הראשון לחג, ולאחריו יחול יום טוב שני של גלויות. חג השבועות הוא החג היחיד מבין שלושת הרגלים שאין לו חול המועד. יש שהסבירו עובדה זו בכך שחג השבועות חל בתקופה בה יש עומס חקלאי רב, בקצירת התבואה ועיבודה.

על פי הקראים, מאחר שנכתב בפסוק לגבי מועד תחילת ספירת העומר "ממחרת השבת" והם מפרשים זאת כ"שבת בראשית", דהיינו יום שבת בשבוע, ולא "יום טוב", דהיינו יום טוב הראשון של פסח, ולכן תמיד הם יחלו את ספירת העומר ביום ראשון בשבוע, ושבועות יחול גם כן ביום ראשון.

שמות החג

לחג ישנם מספר שמות:

שבועות על שם שבעת השבועות שסופרים מיום הנפת העומר עד חג זה. שם זה מופיע בתורה מספר פעמים.

חג הקציר, משום שבתקופה הסמוכה לחג זה היה מתבצע קציר החיטים שהיה מובא ל-ה' בתור מנחה. שם זה מופיע בשמות כ"ג: "וחג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע בשדה".

חג הביכורים מפני שהיו מתחילים להעלות בטקס צבעוני ורב רושם את ביכורי האדמה לירושלים לבית המקדש. שם זה מוזכר בספר במדבר ב"ח, כ"ו: "וביום הבכורים, בהקריבכם מנחה חדשה לה'--בשבעתיכם". הבאת הביכורים מתוארת בספר דברים פרק כ"ו א' - ד' ובמסכת ביכורים.

עצרת - בתלמוד, בלשון חז"ל (משנה ראש השנה א, ב).

חג מתן תורה שם זה אינו מופיע בתורה, והוא ניתן בעקבות המסורת לפיה ביום זה נערך מעמד הר סיני, שבו אלוהים התגלה אל ישראל סביב להר במעמד נבואי-היסטורי חד פעמי, והורה להם את עשרת הדברות שלאחר מכן נחקקו על לוחות הברית שהושמו במשכן.

יום הקהל - ביום מתן תורה הצטווה משה להקהיל את כל העם לפני הר סיני. השם מביע את אחדות העם.

יום החמישים - מבטא את תאריך החג, שבעה שבועות ועוד יום (שהם חמישים ימים) ממוצאי פסח ראשון. קיצורם של כלל השמות הוא "חקת שבעה" - חמישים, קציר, תורה, שבועות, ביכורים, עצרת, הקהל.

ממנהגי החג

קישוט הבית בירק

מנהג עתיק יומין הוא לקשט בירק את בתי הכנסת כסמל לביכורים ולחיטים ולהרמוניה עם הטבע, ובהקשר לאגדה המספרת שהר סיני לבלב במהלך מתן תורה. היהודים באירופה נהגו להציב עצים בחג השבועות, אלא שבגלל עץ חג המולד הנוצרי, החליטו כמה רבנים (ביניהם הגר"א) לבטל את המנהג. עדות אחת מני רבות מובאת במשנה ברורה סימן תצ"ד סעיף קטן י: "נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים, זכר שבעצרת [כלומר, בחג השבועות] נידונו על פירות האילן; והגר"א ביטל מנהג זה משום שעכשיו הוא חק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם."

לימוד תורה כל הלילה

בליל החג נוהגים להישאר ערים וללמוד תורה במה שקרוי תיקון ליל שבועות. על פי המסורת, בני ישראל האריכו בשינה ולא התעוררו בזמן למתן תורה, ומשה היה צריך לעבור ולעוררם, וכתיקון התקבל המנהג ללמוד כל הלילה ולהיות ערים בבוקר ומוכנים ל"מתן התורה".

קריאת הפיוט אקדמות לפני קריאת התורה.

בתפילת שחרית נוהגים האשכנזים לומר את הפיוט אקדמות לפני קריאת התורה.

קריאת הפיוט "הכתובה" לפני קריאת התורה.

חלק מהספרדים נוהגים לומר לפני קריאת התורה את הפיוט המכונה "הכתובה" (חובר על ידי רבי ישראל נג'ארה). פיוט זה מתאר את ה"כתובה" כביכול, בין הקב"ה (החתן) לבין עם ישראל (הכלה).

קריאת התורה וההפטרה לחג

קריאת התורה היא בפרשת יתרו, שבה מתואר מעמד הר סיני. המפטיר הוא בפרשת פינחס, והוא עוסק בחג הביכורים ובקורבנותיו. ההפטרה היא בתחילת ספר יחזקאל. (מעשה מרכבה)

קריאת הפיוט "אזהרות"

לפני תפילת מנחה אומרים הספרדים והתימנים את הפיוט "אזהרות" (חובר על ידי רבי שלמה אבן גבירול) שתוכנו מניית כל תרי"ג מצוות התורה (ראו: ספר המצוות לרמב"ם). בקהילות יהודי גאורגיה נוהגים שאחרי קריאתן קוראים את "עשרת הדברות". בחו"ל קוראים ביום הראשון את מצוות עשה וביום השני את מצוות לא תעשה. בחלק מקהילות צפון אפריקה קוראים פיוט אזהרות דומה שחיבר רבי יצחק בן ראובן אלברגלוני, ובקהילות מרוקו נוהגים לקרוא את שני סוגי ה"אזהרות".

אכילת מאכלי חלב

נוהגים לאכול בשבועות מאכלי חלב (בין השאר, עוגת גבינה) ויש כמה סיבות בעניין. אפשר גם לקשור את עניין הצמחונות לכאן. לפי המסורת אחרי שישראל מתעלים למדרגה רוחנית-מוסרית גבוהה, והסתלקה זוהמתם וחזרו לשעה קלה למדרגה של אדם הראשון קודם חטא עץ הדעת ולהרמוניה עם הבריאה, חוזר איסור אכילת בשר שהיה תקף עד ימי נח, וגם קשה להם לפגוע בבעלי חיים, שהקשיבו קשב רב למתן תורה כפי המתואר באגדה. יש הטוענים כי כאשר קיבלו תורה וקיבלו את האיסור של עירוב בשר בחלב, הכלים כולם הוטרפו ולכן לא יכלו לבשל ולאכול בשר, כי היו צריכים להכשיר את הכלים, או כי לא היו בקיאים בהלכות שחיטה.

עריכת טקס ביכורים

החל מראשית ההתיישבות החדשה בארץ ישראל נוהגים לערוך טקסי הבאת ביכורים, שבהם חוגגים גם את סוף הקציר, בעיקר ביישובים החקלאיים (מושבים, קיבוצים וכפרים). בטקסים אלו נוהגים להעלות מופע חגיגי עם שירים, ריקודים, תהלוכה של כלים חקלאיים מקושטים ועוד. טקסים אלה מבוססים על המסורת היהודית על פיה זמן העלאת פירות הביכורים לירושלים אל הכוהנים שבבית המקדש היה בחג השבועות.

קריאת מגילת רות

נהוג לקרוא במגילת רות, העוסקת ברות, גיורת מואבייה שהצטרפה לעם ישראל וממנה נולד דוד המלך. הסיבה הפשוטה היא שעיקר סיפור המגילה התרחש בתקופה זו של השנה, בימי קציר חיטים. כמו כן, יש הנוהגים לקשור את מלכות בית דוד שיצאה מרות אל מתן תורה, שבה הצטוו ישראל להיות "ממלכת כוהנים וגוי קדוש". כמו כן, קריאתה דווקא בחג זה של קבלת תורה מדגישה את האוניברסאליות של התורה, שכל הרוצה לקבל את התורה יוכל לעשות כן, גם אם הוא ממואב, עם שהיה אויב מר וקשה לעם ישראל באותה תקופה. בחו"ל, שם חוגגים את חג השבועות במשך יומיים, נהוג בקהילות הספרדיות לקרוא את חצי

המגילה ביום הראשון ואת היתר ביום השני, ויש שאף נוהגים לתרגם אותה ללא דינו. האשכנזים קוראים את המגילה כולה ביום הראשון, ללא תרגום.

המגילה מספרת על משפחה עשירה מאזור בית לחם אשר בזמן רעב שהיה בארץ החליטה לרדת מהארץ ולעבור לגור בארץ מואב שם התחתנו שני הבנים עם נשים נכריות שם האחת ערפה ושם השניה רות. לאחר תקופה מתו הגברים במשפחה והאימא (נעמי) וכלותיה החלו לחזור לארץ, נעמי הצליחה לשכנע את ערפה שאין לה מה לחפש בארץ ואילו רות החליטה להשאר עם נעמי, "כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי, וּבְאִשֶׁר תִּלְיִי אֵלַי עִמָּךְ עַמִּי, וְאֵלֶיךָ אֵלֶיךָ". (רות היתה בפועל הגיורת הראשונה שעברה גיור כהלכה) בהמשך מסופר על יצירת הקשר בין רות לבין בעז שהיה מעשירי המקום ואשר מזרעם יצא דוד המלך (דוד בן ישי בן עובד בן בעז ורות)

מה מיוחד במגילת רות שחז"ל החליטו לכלול אותה בתנ"ך?

כשאנו קוראים את מגילת רות קשה לנו למצוא משהו מיוחד מעבר לסיפור מה שנקרא "אחלה" סיפור שיש בו רומנטיקה, אחריות ונאמנות, טקטיקה להשגת המטרה, גמילות חסדים ועוד ועוד. כנאמר במדרש "אמר ר' זעירא המגילה הזאת אין בה לא טומאה ולא טהרה, לא איסור ולא היתר, ולא נכתבה אלא ללמדך כמה מתן שכר טוב לגומלי חסדים"

אם כך מדוע הוכנסה המגילה לתנ"ך?

אם נאמר שזהו סיפור יפה עם מסר בצידו הרי שלא חסרים סיפורים גם בספרים חיצוניים אחרים ודי אם נזכיר את ספר יהודית שבפועלה הצליחה להציל את ירושלים משר צבא אשור או ספר שושן המספר על אשה יפה ששני "קזנבות" / אשמאים זקנים שהתאוו אליה שמעבר לסיפור היפה הרי שגם בה ללמד קצת על דיני עדים זוממים. והשאלה מדוע קבעו חכמינו בתקופת הגאונים לקרוא את המגילה דווקא בחג השבועות, חג מתן-תורה? .

התשובות הידועות הם:

1. הסיפור במגילת רות מתרחש בתקופת הקציר, כמו שמסופר בפתחת מגילת רות "וזהמה (רות ונעמי) באו בית לחם בתחילת קציר שעורים" בנוסף, מרבית האירועים במגילה קורים בשדה או בגורן: רות מלקטת בשדה, בועז פוגש את רות בשדה, רות באה אל הגורן של בועז. וכן הרקע החקלאי של הסיפור במגילת רות הולם את האופי החקלאי של חג השבועות – חג הקציר

2. מעמד קבלת התורה בהר סיני שהיה בתג השבועות נחשב מעין גיור של בני ישראל, שעד לאותו מעמד היו עבדים, ובמעמד הר סיני קיבלו את התורה והתחייבו לקיים אותה כפי שכתוב "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית, וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם; וַיֹּאמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" ובעצם ביצעו דה-פקטו תהליך של גיור ובמגילה אנו קוראים על רות שבעצם היתה הגיורת הראשונה "עַמֶּךָ עַמִּי, וְאֵלֶיךָ אֵלֶיךָ. גַּם עַל דֶּרֶךְ הַגִּימְטְרִיּוֹת נִיתֵן לְרֵאוֹת שְׂרוֹת בְּגִימְטְרִיָּה = 606 תוסיף לכך את שבע מצוות בני נח והרי לנו תרי"ג מצוות.

3. וסיבה שלישית לפי המסורת דוד המלך (נינם של בועז ורות) נולד ונפטר בחג השבועות.

אבל השאלה היותר מעניינת מי כתב את מגילת רות? ובאיזה תקופה נכתבה? הדעה המקובלת טוענת ששמואל כתב את המגילה מופיעה בגמרא במסכת בבא בתרא: "שמואל כתב ספרו, ושופטים ורות".

יש לזכור מה שאומרים חז"ל, שאם הנביא כתב את הדברים, סימן שלדעתו נצרכו הדברים לדורות. ויש לנו מה ללמוד מן המגילה לימינו. ואם נשים לב לכל פרט בתיאור הסיפור, נראה לי שהדגש העיקרי הוא נושא גמילות החסדים. נעמי אומרת "יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי" גם בעז זוכה לשבח דומה מפי נעמי: "ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים" והוא שב ומברך את רות בזכות חסדה "ברוכה את לה' בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר" אנו ראויה הרבה השקעה של רות בחמותה ואנו גם רואים את בועז הרוצה לקיים את משפחת אלימלך

יוסף בן מתתיהו בספרו "קדמוניות היהודים" שבהגדרה הוא ספר היסטורי מוסיף פרשנות וכך הוא כותב "הוכרתי לספר מעשה רות זה, כי ברצוני להראות את כוח (גבורתו) של אלהים, שיכול להביא גם אנשים פשוטים לידי גדולה מפוארת, כזו שהעלה אליה את דוד שמוצאו מאנשים כאלה" כל זה מחזק את הדעה ששמואל הנביא הוא זה שכתב את המגילה. ואולם יש גם דעה אחרת

כידוע, בעקבות הצהרת כורש אשר נתן רשות ליהודים הגולים בבבל לחזור לארץ ולבנות את בית המקדש עלו לארץ עזרא ונחמיה (קודם עזרא ולאחר מכן נחמיה) עזרא הגיע לירושלים עם כתב מינוי מהמלך שבו קיבל ייפוי כח להנהיג את יושבי הארץ ולמנות שופטים ודיינים. הסיבה שעזרא קיבל עליו את המשימה היתה היותו והאמין שבכוחו להשליט בחזרה בעם ישראל את חוקי התורה "כִּי עֲזָרָא הֵכִין לְבָבוֹ, לְדַרְשׁ אֶת תּוֹרַת ה' וְלַעֲשׂוֹת, וְלִלְמַד בְּיִשְׂרָאֵל, חֻק וּמִשְׁפָּט" (ספר עזרא: פרק ז', פסוק י')

ואכן, אם הגיעו לארץ ישראל חידש עזרא "אמנה" בין עם ישראל לבין הקב"ה על בסיס כל הבריתות שנכרתו בעבר. אמנה זו היתה בעצם קבלת "החוקה" – חוקת התורה על חיי היומיום של בני ישראל. עזרא גם תיקן מספר תקנות כמו קריאת התורה בימי שני וחמישי, הלכות צניעות ועוד. ואולם הנושא העיקרי שעזרא התעסק בו היה נושא איסור נישואי תערובת, איסור על לקיחת נשים נוכריות. הסיבה (כאז, כך היום) היתה למנוע התבוללות וליצור רצף חיים יהודי על תורת ישראל אשר אוסרת על נישואי תערובת.

בנוסף עזרא גם חשש מהתחזקות השומרונים ועל ידי איסורי הנישואים שמר בעצם על יחודו של עם ישראל. נראה היה שלעזרא היה קשה בהתחלה לשכנע את העם שגם באו בתמיהה שהרי רבים ונכבדים מראשי העם נשאו להם נשים נוכריות ואף הזכירו את שלמה המלך. נראה שעזרא לא כל כך הצליח במשימתו זו ורק לאחר שנחמיה חבר אליו וגם הוא תקף את העם "וְאָרִיב עִמָּם וְאֶקְלָלֵם, וְאֶפְהַם אֲנָשִׁים וְאֶמְרָטִים; וְאֲשַׁבְּעֵם בְּאֱלֹהִים, אֲם תִּתְּנוּ בְנֵיכֶם לְבָנֵיהֶם, וְאֲם תִּשְׂאוּ מִבְּנֵי יָהּ, לְבָנֵיכֶם וְלָכֶם." אבל עזרא ונחמיה לא ויתרו ובסופו של מאבק מגיעים כל העם וראשיו לירושלים ונשבעים ללכת בדרכי ה' ולא לשאת נשים נוכריות.

ולכן, ישנה סברה הגיונית ביותר שספר זה נכתב באותה תקופה בין על ידי המתנגדים לעזרא ונחמיה שרצו להוכיח שאין פסול בנשים נוכריות (העובדה – דוד המלך), ובין אלו שמשכו לסוג של פשרה שניתן להתחתן ובתנאי שהתגיירו.

סקירה כללית על המגילה

"אני לא מבין איך אדם מכובד כמוהו יכול להתנהג בצורה כזאת? לקחת את עצמו, עם אשתו ושני בנים, לממש את הנכסים ולברוח! וכל זה דווקא בזמן של רעב גדול!" התלונן ראובן.

ידידו שמעון, ניסה ללמד זכות על אלימלך. "כולנו יודעים שאלימלך הוא תלמיד חכם (מלומד בתורה) ושהוא גם נדיב ידוע. ב'כינוסים השנתיים' עבור כל עניין בעל ערך, הוא תמיד התחייב לתרומות נכבדות. תאר לעצמך באיזה מצב הוא היה, כל העניים לא הפסיקו להפריע לו, הוא לא יכול היה למצוא אפילו רגע אחד של מנוחה – נראה לי שזה מה שגרם לו לעזוב. מבוקר עד ערב, בבית ובבית המדרש,

הם התחננו לתמיכה, עד שהוא לא יכול היה לסבול את זה יותר. האם אתה באמת יכול להאשים אותו?"

"אבל משפחות גוועות ברעב, ענה לו ראובן, "איזו אפשרות אחרת הייתה להם חוץ מלהפציר בטוב שבאחיהם?"

שמעון ענה: "ההלכה קובעת, שמצווה שיכולה להיעשות על ידי אחרים אינה פוטרת מחובת לימוד התורה. אלימלך רצה ללמוד תורה בלי הפרעות, אז הוא ברח לשדות מואב, הרחק מההשפעה הרעה של הערים הגדולות והשאיר את מצוות הצדקה לאחרים. ה' יסלח לו!"

הקדמה

מגילת רות נקראת בחג השבועות, יום השנה ללידתו (ולפטירתו) של דוד המלך. המגילה פורשת את סיפורה של גויה חשובה, שהצטרפה אל העם היהודי ושמצאצאיה יצא דוד המלך.

קשר נוסף בין חג השבועות לבין סיפורה של רות, הוא "קבלת התורה" – האופן בו קבלה רות את התורה, על כל פרטיה ודקדוקיה ובהתמסרות מוחלטת. בשבועות אנחנו חוזרים וחווים מחדש את מעמד הר סיני, אשר בו קבל עם ישראל כולו את התורה.

ובנוסף, הרקע לסיפור מתנהל בימי הקציר, בדיוק הזמן בו מתקיים חג השבועות.

פרק ראשון – ימי שפוט השופטים

"ויהי בימי שפוט השופטים" (רות א', א'). משמעותו הפשוטה של הפסוק היא, "כאשר שפטו השופטים". אולם, חז"ל פרשו את כפל הלשון כ"הימים בהם שפטו את השופטים!"

תקופת השופטים בישראל, אשר נמשכה למעלה מ-300 שנים (לפני תקופת המלכים), הייתה מיוחדת בהיסטוריה האנושית. השופט מונה על פי הסכמה כללית (לא בבחירות) והוא זה שהחליט בעניינים אישיים וציבוריים וקבע את המדיניות הלאומית.

למרות זאת, לא היו לשופט אמצעים לכפות את החלטותיו. לא עמדו לרשותו כוחות משטרה או צבא (אשר נבנה באותם ימים על בסיס התנדבותי לחלוטין, כאשר נוצר צורך בגיוסו לשם מלחמה). האומה כולה פעלה בשיטה של אמון הדדי, במשך למעלה מ-300 שנה!

שני אירועים בתוך למעלה מ-300 שנה, הם הישג לא רע בכלל.

אף על פי כן, אנחנו מוצאים בספר השופטים, שני משברים לאומיים המיוחסים לעובדה, שבאותה תקופה "אין מלך בישראל". מה שרומז על כך, שאילו הייתה מונרכיה בעלת סמכות ועוצמה, היו אירועים אלה עשויים להימנע. ובכל זאת, שני אירועים בתוך למעלה מ-300 שנה, הם הישג לא רע בכלל. מה יקרה בתל-אביב של ימינו, אם לא תפעל בה משטרה ליום אחד בלבד? ומה קורה בה יחד עם כל הפעילות המשטרית...? (ע"פ דבריו של רבי אביגדור מילר)

תחילת סיפור מגילת רות, מתרחש בתקופה שבין השופטים, בזמן שלא הייתה בו סמכות. העניים היוו איום על העשירים, שחששו להתרושש ולא היה מי שימנע זאת. ייתכן שזו הייתה הסיבה, שגרמה לאלימלך להיבהל ולעזוב את הארץ.

הרעב

"ויהי רעב בארץ, וילך איש מבית לחם יהודה (מרכז החיים היהודי לפני ירושלים) לגור (באופן זמני) בשדי מואב (שקט ושלווה), הוא ואשתו ושני בניו." (רות א', א'). הוא היה המחליט ואשתו ובניו קבלו את החלטתו בלית ברירה.

"ושם האיש אלימלך (המשפחה המיוחסת של יהודה) "ושם אשתו נעמי (מלשון נועם, הייתה מפורסמת במעשי החסד שלה) ושם שני בניו מחלון (כמו חולי) וכליון (סוף וכליה)", שמות המסמלים את מה שקרה להם בסופו של דבר...

"...ויבואו שדי מואב ויהיו שם" (א', ב'). קל מאוד לעזוב את ארץ ישראל לטובת הגולה – עולים על המטוס ומגיעים. לחזור אחר כך, הרבה יותר קשה!

מותו של אלימלך

אף על פי שלאלימלך היו הרבה תירוצים לעזיבתו את ארץ-ישראל, בעיני ה' הוא היה אשם בכך, שנטש את העם בזמן של צורך ומכיוון שהתנהגותו גרמה ל"חילול שמו של הקב"ה" (ככה מתנהג תלמיד חכם!?!), הוא נענש במיתה מוקדמת.

נישואי תערובת

עם מותו של אלימלך, הייתה צריכה נעמי האלמנה לחזור מייד לישראל. אבל היא נשארה "כתירת" במשך 10 שנים נוספות! ללא ידו המכוונת והמשגיחה של אביהם ומתוך היעדר נשים יהודיות בסביבתם, נשאו הבנים נשים מקומיות – ערפה ורות, בנותיו של עגלון מלך מואב. גם נישואין אלה נחשבו כעלבון לעם היהודי ושני האחים "זכו לטיפול" מן האלוקים.

שאלה: האם ערפה ורות התגיירו כראוי או לא? אם לא, הרי הן מעולם לא היו נשואות על פי הדין, אם כן מדוע מתייחסים אל רות כאלמנתו של מחלון וכיורשת שדותיו בהמשך המגילה? ואם הן התגיירו כהלכה, מדוע משכנעת אותן נעמי לשוב אל עמן עובד האלילים?

תשובה: על פי המפרשים, שתי הנשים אכן עברו גיור כראוי, אולם תוקפו של הגיור תלוי במידת כנותו של המתגייר. אם הן היו חוזרות הביתה (כפי שאכן עשתה ערפה), היה מתגלה, שהן מעולם לא קבלו באמת את הדת היהודית ואילו הן היו נשארות (כפי שבחרה לעשות רות), המעשה היה מוכיח, שהגיור אכן נעשה בלב שלם ושהן אכן אלמנות לבעליהן על פי הדין.

קודם הולך הכסף

הקב"ה שולח הודעות אזהרה בתחילה. אלימלך ובניו איבדו את כל עושרם, על מנת לעורר אותם להתחרט, אבל, כמה חבל, ללא הצלחה! "וימת אלימלך איש נעמי" (א', ג'). היא כבר לא הייתה אשתו של המיליונר החשוב, אלא הוא היה מוכר כ"בעלה של נעמי", שהייתה מפורסמת במעשיה הטובים (מלבי"ם). כשמתו שני בניה, לא היה אפילו כסף לתכריכים עבור קבורתם והנסיכות ערפה ורות, היו

צריכות לשלם עבור הוצאות הקבורה של בעליהן! מפלה כלכלית זו הייתה התוצאה הישירה, לסטייה מהזרם המרכזי של היהדות (מדרש).

נעמי דוחה את כלותיה

רקע: דרך שקטה בשדות מואב, שלוש נשים בוכות, ההיסטוריה היהודית בהתהוותה...

נעמי נמצאת בדרכה חזרה אל ארץ ישראל, מלווה בשתי כלותיה. נעמי ציפתה שהן ישובו למואב והופתעה לגלות, שהן ממשיכות יחד איתה. היא מנסה לשכנע אותן לחזור לבתיהן: "ותאמר נעמי לשתי כלותיה – לכנה שובנה אישה לבית אימה. יעשה ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי. יתן ה' לכם ומצאן מנוחה אישה בית אישה..." (א', ח'–ט').

נעמי אומרת לכלותיה לחזור אל אימותיהן ובו בזמן מייעצת להן, שאם הן באמת רוצות במנוחה, עליהן לשוב למואב ולהינשא בשנית.

שאלה: האם אין בבית האם מנוחה רבה יותר מאשר בבית מלא בילדים ובכל מה שבית כזה דורש?

תשובה: נעמי לא התכוונה למנוחה גשמית, שאותה הרבה יותר קל למצוא בבית האם, אלא היא מתייחסת למנוחת הנפש – לשלווה הפנימית, שאישה חווה באופן מלא יותר כאשר יש לה משפחה.

מכיוון שבשלב זה אין להן מניעים נוספים, כל בית דין יהודי היה מקבל אותן כגרות אמיתיות.

"ותאמרנה לה – כי איתך נשוב לעמך" (א', י'). ניסיונה הראשון של נעמי נדחה, רות וערפה רוצות בכנות להישאר עם העם היהודי. מכיוון שבשלב זה אין להן מניעים נוספים, כל בית דין יהודי היה מקבל אותן כגרות אמיתיות ללא כל ניסיון נוסף להניא אותן מהחלטתן. בכל אופן "הרבנית" נעמי עדיין לא מוותרת. "שובנה בנותי! לכן כי זקנתי מהיות לאיש, כי אמרתי יש לי תקווה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים. הלהן תשברנה עד אשר יגדלו? הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש? אל בנותי, כי מר לי מאוד מכם כי יצאה בי יד ה'." (א', י"ב–י"ג).

נעמי מייעצת להן: מטרתכן היא להינשא מחדש ולמצוא מנוחה עם בעל. איתי, אין לכן כל תקווה. גם אם אני אנשא מחדש כבר היום ואלד בנים נוספים – הסיכוי של אלמנה מבוגרת להינשא הם 1 ל 1,000; להינשא כבר הלילה, 1 ל 10,000; וללדת – אין מספר כזה במחשב! ואפילו אם כל זה יתרחש, אתן לא תוכלו לחכות להם עד שהם יגדלו. לכן אני מציעה לכן לחזור למשפחה הלא יהודית שלכן (ע"פ דברי הרב שלמה בראוודה).

ערפה עוזבת, רות נשארת

ערפה מגיבה: "כן, את אמנם המורה הרוחנית שלי, שלימדה אותי חוכמה, אולם מכיוון שהמטרה שלי, להינשא בשנית ואתך אין לי שום סיכוי (בפרט שאני גיורת), אני מוכרחת לעזוב." היא נשקה לחמותה ועזבה לדרכה.

רות לעומתה ממשיכה לדבוק בנעמי. "איך אני יכולה לעזוב אותך? מה זה משנה אם אני אתחתן שוב או לא? אני רוצה בתורה ובדרכה יותר מכל!"

שנים רבות מאוחר יותר, נערך קרב בין אחד מצאצאיה של רות – דוד – לזה של ערפה – גולית. חז"ל מעירים, שהיה זה מן הראוי שדוד – צאצאה של זו שדבקה בדרך – ינצח את צאצאה של זו, שנשקה ועזבה. להחלטותינו עשויה להיות השפעה במשך דורות לאחר מכן!

בנקודה זו, רצונה של רות גלוי וברור ובכל זאת ה"רבנית" נעמי עדיין מנסה לדחות אותה: "שובי אחר יבמתך" (א', ט"ו), היא תובעת.

רות עונה: "אל תפגעני (תפצירי) בי לעזבך לשוב מאחריך. כי אל אשר תלכי – אלך, ובאשר תליני – אלין, עמך – עמי, ואלוקיך – אלוקי... כי המוות יפריד ביני ובינך!" (א', ט"ז–י"ז). בהצהרת אמונה זו, רות מקבלת את עול התורה בשלמותו.

מכאן למדו חז"ל, שיש להסביר לגר המיועד מצוות ספציפיות, קלות וקשות (ואפילו מסיקים מה היו המצוות שבהן יידעה נעמי את רות). רות מודיעה לנעמי על כוונתה להישאר יהודיה בכל מקרה, אפילו אם נעמי תעזוב אותה, אבל היא מעדיפה מאוד להישאר עם נעמי.

בנקודה זו נעמי מוכנה לקבל אותה, אבל עדיין נשאר מבחן אחד נוסף: "ותרא כי מתאמצת היא ללכת איתה, ותחדל לדבר אליה" (א', י"ח). נעמי הלכה כאישה מבוגרת יותר, לאט, תוך שהיא מתפללת בהליכתה. רות צעדה כמו כל אישה צעירה, אולם כעת היא ניסתה ככל יכולתה לחקות את קצב הליכתה של נעמי ואת אופיו, מה שדרש ממנה מאמץ רב. עכשיו אפילו נעמי משוכנעת לחלוטין בכנותה ובנאמנותה של רות (הרב בראוודה).

הכניסה לבית לחם

החזרה לישראל מחוץ לארץ הייתה קשה מאוד. "ותצא מן המקום אשר הייתה שמה ... בדרך לשוב אל ארץ יהודה" (א', ז'). "ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ויהי כבואנה בית לחם" (א', י"ט) "ותשב נעמי ורות המואביה ... משדי מואב, והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים" (א', כ"ב).

עבור רות היה זה בהחלט מבלבל לשמוע את חמותה – ומורתה הרוחנית – מתלוננת כך בציבור!

פסוקים אלה מספרים, שהן יצאו על מנת לחזור והלכו והגיעו והגיעו (שוב) וישבו והגיעו! אין זה פשוט לחזור לארץ ישראל, משום שמדובר כאן ביותר מצעד גשמי פשוט – מדובר בהתעלות רוחנית. (הרב בראוודה).

"ויהי כבואנה בית לחם ותהום כל העיר עליהן, ותאמרנה: הזאת נעמי! (א', י"ט) ונעמי עונה: "אל תקראנה לי נעמי (מלשון נועם), קראנה לי מרה (מלשון מרירות), כי המר שד-י לי מאוד... וה' ענה בי ושד-י הרע לי" (א', כ'–כ"א). עבור רות היה זה בהחלט מבלבל לשמוע את חמותה – ומורתה הרוחנית – מתלוננת כך בציבור!

שאלה: מדוע כל העיר שמה לב וצפתה בכניסתן לעיר? איך היה להם לב להביך אלמנה בציבור ולשאול בקול: "הזאת נעמי?"

תשובה: ביום שבו קבלה רות את התורה, אשתו של בועז השופט נפטרה וביום שלמחרת נערכה ההלוויה בנוכחות הציבור כולו. זה היה הרגע, שבו נכנסו שתי הנשים לעיר. התושבים זכרו את נעמי כאישה צעירה, נאה ועשירה. אישה שתמיד

עוזרת לאחיהם ולפתע עומדת מולם אלמנה זקנה ושבורה, שנראית להם מוכרת באופן מוזר. מתוך תדהמה הם קוראים: "האם ייתכן שזאת נעמי?!" (הרב בראוודה)

פרק שני – הקדמה

1) בחברה החקלאית היהודית מועברים גרעיני הדגן לעניים בשלושה אופנים (ר' ויקרא י"ט, ט').

א. פאה – מיעדים פינה בשדה עבור העניים, בה יוכלו העניים לחלק את הדגן באופן שווה, או לקצור כל אחד כפי יכולתו.

ב. לקט – במהלך הקציר, אם נופלים על הקרקע גבעול או שניים של דגן, משאירים אותם עבור העניים.

ג. שכחה – כאשר אוספים את אלומות הדגן, אם נשכחו אלומה או שתיים, משאירים אותן לעניים. בזמן הקציר, העניים היו הולכים בעקבות הקוצרים, ללקט כפי יכולתם.

2) הנחלה שקיבל כל אחד מבני ישראל בארץ, לא הייתה נמכרת, אלא במקרה של צורך גדול. לקרוביו של המוכר הייתה חובה לנסות לשחרר את הקרקע, כאשר המוכר עצמו לא היה מסוגל לעשות זאת. אם אלמנה ירשה את בעלה, היה נהוג ש'גואל' הנחלה היה נושא אותה לאישה, כך ששמו של הבעלים האמיתיים יונצח על הקרקע ("את רואה את גברת צוקר בשדה, בעלה הקודם – אדון גולד, היה בעליו של השדה הזה").

3) התורה אוסרת על היהודים להינשא למואבים – אפילו אם הם מתגיירים! המסורת בעל-פה מסבירה, שהאיסור חל רק על גברים מואביים, אבל אינו אוסר נישואין לגיורת מואבית. מסורת זו לא הייתה מוכרת ומפורסמת באותו זמן, משום שמספר הגרות המואביות שהיו מעוניינות להינשא ליהודים היה אפסי – ובעצם, רק רות!

השופט הנוכחי של ישראל היה בועז, אחיינו של אלימלך, חכם מבוגר ומכובד שזה עתה התאלמן. נעמי נמנעה מלבקש את עזרתו וחיכתה שהוא יבצע את הצעד הראשון. בינתיים, נעמי ורות רעבו ממש ללחם. הן הגיעו לעיר בזמן הקציר ושדהו של אלימלך לא היה זרוע. נעמי יכלה למכור את שדותיה, אולם אז היה בועז חייב לפדותם בתור קרוב משפחתה. רות הציעה ללקוט תבואה יחד עם העניים. היא ידעה, שאותה איש לא יכיר ולא יבייש, כפי שייקרה אם תצא נעמי, העשירה לשעבר, בעצמה. נעמי

הסכימה לכך (אחרת, הספר היה מסתיים בשלב זה, בשתי לוויות נוספות...)

רות מלקטת בשדה בועז

”ותלך ותבוא ... ויקר מקרה חלקת השדה לבועז אשר ממשפחת אלימלך.” (ב',ג').

שאלה: מדוע רות גם הלכה וגם באה?

תשובה 1: היא רצתה לוודא שהיא מכירה את הדרך חזרה הביתה ולכן הכינה לה סימנים לאורך הדרך וחזרה על מנת להיות בטוחה בדרכה.

תשובה 2: היא עזבה מספר פעמים, אבל המתינה עד שמצאה קבוצת מלקטים שאיתם הרגישה בנוח.

תשובה 3: במקום ללקט בכיוון שירחיק אותה מן הבית, היא הלכה לסוף השדה וחזרה והתקדמה לכיוון ביתה, על מנת שלא תצטרך לשאת את משא השיבולים הכבד (הגאון מוילנא). היא הייתה אמנם "ירוקה" בעסק, אבל כבר הכירה את כל הפטנטים!

משמים היא הגיעה דווקא לשדה של בועז וליקטה שם כל הבוקר.

בועז מצטרף לעלילה

כשהגיעה שעת הצהריים, הגיע בעל הבית לשדותיו ומייד הבחין ברות. "ויאמר בועז לנערו הניצב על הקוצרים – למי הנערה הזאת?" (ב',ה'). שואלים חז"ל, מדוע

בירר בוועז חווקא על האישה הזאת? והתשובה: הוא שם לב להתנהגותה הצנועה של רות ולזהירותה והקפדתה על דיני הלקט.

שאלה: האם בוועז הבחינ בכל נערה צנועה ודתייה בשדה?

תשובה: על מנת להימנע מהתמקחות עם העניים האחרים על הפאה (אשר חולקה בין העניים), או עם הקוצרים על האלומות בעלות הערך (שכחה), רות לקטה רק שיבולים בודדות (לקט). מכיוון שהיא הייתה היחידה שנהגה כך, היא יכלה לאסוף כמות ניכרת של תבואה וכך בוועז, שראה שהיא האישה היחידה בשדה, שעמוסה בשיבולים, סבר שודאי היא קשורה לאחד מן הקוצרים, שמשליך אליה בכוונה שיבולים. לכן הוא תהה בקול "למי היא שייכת?" (ע"פ המלבי"ם).

רק אישה אחת כרעה בצניעות במקום להתכופף והקפידה על מספר השיבולים שמותר לקחת.

היבט נוסף: היה זה הקציר הראשון לאחר שנים של בצורת. הנשים שליקטו את התבואה היו נואשות ונחושות להאכיל את ילדיהן הרעבים. הן התכופפו בחוסר צניעות על כל גבעול שיכלו להניח עליו את ידיהן. רק אישה אחת כרעה בצניעות במקום להתכופף והקפידה על מספר השיבולים שמותר לקחת. ברור שיש לה מורה רוחני שלימד אותה את העקרונות החשובים האלה. "למי הנערה?" הוא קרא. "מי לימד אותה את כל זה?" התשובה הייתה, שהיא הכלה של נעמי, שחינכה אותה על פי כללי הצניעות. (הרב בראוודה).

בוועז נוהג בנדיבות

בוועז מזמין את רות לאכול עמו ומסביר לה, עד כמה התרשם מכך, שהיא לוותה את חמותה. רות אכלה כפי צרכה ואת היתר שמרה עבור נעמי. בוועז הציע לה להישאר עם הקוצרים מטעמו ולשתות מחבית המים, כשתחוש בצמא. הוא הזהיר את אנשיו, שלא להפריע לה והיא המשיכה ללקוט בשדהו עד לערב.

כאשר היא סיימה, היא חבטה את הדגן ונותרה בידה "איפה" של שעורים (מידת נפח של כ - 20 ליטר). רות הביאה את הדגן לבית נעמי, יחד עם שאריות סעודתה. נעמי התרשמה מאוד וחקרה מיהו בעל השדה, אשר הרשה לה לקחת כל

כך הרבה דגן? כאשר שמעה את השם בועז, הסבירה לרות את קרבתו אליהן ורות המשיכה ללקוט בשדותיו עד לתום העונה.

פרק שלישי – הקדמה

1) לגיורת (כמו לאלמנה), אסור להינשא, בטרם חלפו שלושה חודשים מעת גיורה, על מנת לבדוק אם הייתה מעוברת קודם לכן וכך לדעת מיהו אבי התינוק. לאחר שלושה חודשים כבר ניתן להבחין אם היא מעוברת או לא.

2) התורה מצווה על גבר לשאת את אשתו של אחיו המנוח, אם הוא לא הותיר אחריו בנים, על מנת לשמר את זכרו (מצווה זו של ייבום אינה נוהגת בימינו). כמו כן, 'גואל' הקרקע אמור לשאת את האלמנה, על מנת שהשדה ייזכר כקשור לבעליו המקוריים.

נעמי השדכנית

לאחר תקופה של שלושה חודשים (מעת גיורה), נעמי אומרת לרות, שהגיע הזמן שלה להינשא.

ה'בחור' בר המזל אינו אחר מבוועז השופט. נעמי נתנה לרות הוראות מדויקות: בועז יעסוק בזריית הדגן (הפרדת הגרגרים מהמוץ בעזרת הרוח) ויבלה את הלילה בגורן, על מנת להשגיח על היבול. על רות להתלבש יפה, לבוא אל הגורן כשבועז ישן ולשכב למרגלותיו.

רות ובוועז

אף על פי שרות לא ראתה זאת כהתנהגות צנועה במיוחד, היא מלאה אחר הוראות חמותה. היא הלכה אל הגורן ושם החליפה את בגדיה (שלא למשוך תשומת לב מיותרת). באמצע הלילה בועז התעורר ומצא אישה למרגלותיו. לשאלותיו הנבוכות היא עונה: "אנוכי רות אמתך, ופרשת כנפך על אמתך כי גואל אתה." (ג', ט') – אתה צריך להינשא לי, כי אתה הגואל שלי!

בועז הופתע לטובה מכך שרות מוכנה להינשא לחכם זקן ולא לחפש בחור צעיר שיימשך בקסמיה. הוא הבטיח לה לבדוק את העניינים בבוקר ושלט בתאוותו

לילה שלם. לפני עלות השחר הוא שלח אותה לביתה. (למנוע רכילות ושמעות), אבל לפני כן שקל לתוך מטפחתה "שש שעורים" מידה המספיקה לארוחה אחת עבור נעמי ורות ובזה גילה, שעד לערב עניין יבומה של רות יוסדר והן לא תזדקנה יותר לארוחת ערב כזו. (מלבי"ם)

חז"ל אומרים, שבועז רמז במעשהו, שהצאצא שלהם יגאל את ישראל. הנביא ישעיה מונה שש תכונות במשיח: "רוח חכמה ובינה, רוח עיצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'" (ישעיה י"א, ב' – ע"פ רש"י).

רות חזרה אל בית נעמי, כשעדיין שררה בחוץ חשכה והיא לא הכירה אותה בתחילה. לאחר ששמעה את דבריה של רות, היא הבטיחה לה, שבועז אכן לא ינוח עד שיסדר את העניינים.

פרק רביעי – הקדמה

התורה אוסרת נישואין עם גרים, ממוצא מואבי ועמוני, משום ש"לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כ"ג, ה'). התורה שבעל-פה, שנמסרה בהר סיני, מבדילה בין הזכרים שהיו צריכים להביא את האוכל, לבין הנשים שלא היו אשמות. עובדה זו לא הייתה מוכרת ואפילו מעמדו של דוד הועמד בספק, בשל מוצאו מרות, עד שהנושא הוברר בסופו של דבר.

בועז מכנס בית דין

בועז היה אחיינו של אלימלך, אך לאלימלך היה אח שהיה עדיין בחיים ואשר לו הייתה זכות ראשונים לגאול את שדהו. מן השמים, בועז פגש מייד ב"פלוני אלמוני". יש אומרים, שלא היה זה שמו האמיתי, אלא שהתורה משתמשת בשם "בדוי", על מנת שלא להביך אותו על מעשיו – ושמו האמיתי היה כנראה "טוב". בועז מכנס בית דין של עשרה (על מנת לפרסם את ההליך), מסביר לפלוני על מצבה של נעמי ופלוני מסכים מייד לגאול את שדותיהם של אלימלך, מחלון וכיליון.

"אולם", מוסיף בועז, "נעמי ורות, יורשות השדות, יסכמו לגאולת השדות, רק בתנאי שהגואל ייקח את רות לאישה – על מנת לקיים את שם מחלון על נחלתו". בנקודה זו פלוני נסוג.

"לשאת מואבייה ולפגום בשושלת שלי? – תעשה את זה בעצמך!"

בועז מסכים מייד לפדות את האדמות. הוא עשה "קניין" (פעולה של רכישה) ע"י הסרת נעלו (כל אביזר אחר, כגון מטפחת, יכול להתאים לפעולה זו) ונתן לפלוני להגביה אותה. כך רכש בועז את הנחלה ולאחר טקס החתונה הראוי, רות הפכה לאשתו. הנוכחים ברכו את רות, שתזכה להיות כמו האמהות רחל ולאה (על אף שהיה זה שבט יהודה המיוחס ללאה, כולם ידעו, שאשתו החשובה של יעקב הייתה רחל והזכירו את שמה תחילה). וכן ברכו אותם האנשים, שנישואיהם יעלו כמו נשואי יהודה ותמר. (ד', י"א)

בן נולד לנעמי

רות יולדת בן, שזוכה לשם עובד ונעמי הופכת לאומנתו. השכנות קוראות בהתפעלות: "יולד בן לנעמי!" (ד', י"ז) – בניגוד לנאמר בפרק הראשון, בו היא מסבירה, שלא תוכל להביא עוד צאצאים לעולם.

ומה היה מוצאו של מואב? לוט היה אחיין של אברהם ותלמידו החשוב.

מגילת רות המסתיימת בשושלתו של דוד המלך, מתחילה ברות ובבועז. שמואל הנביא, הוא זה שכתב את מגילת רות, כשהוא חושף את הרקע, ממנו צמח המלך האהוב ביותר ומי שעתיד להיות המשיח – מצאצאיו של אויבנו – מואב! רק נביא גדול יכול להסתדר עם דבר שכזה!

ומה היה מוצאו של מואב? לוט היה אחיין של אברהם ותלמידו החשוב. לאחר הפיכת סדום, גילו בנות לוט את ערוות אביהן (כי סברו בטעות, שהם בני האדם היחידים שנותרו בעולם) והבן הבכור שנולד ממעשה זה נקרא מואב – והכוונה מאב (ר' בראשית י"ט, ל"ז). המקובלים מסבירים, שניצוץ של קדושה מלוט, חזר אל העם היהודי דורות רבים לאחר מכן (כמו גן רצסיבי), בדמותה של רות. הניצוץ הוא ניצוץ של משיח, נסתר מהעין.

חז"ל אומרים, שביום לאחר נישואיהם של בועז ורות, נפטר בועז. רבים ייחסו זאת לכך, שעבר ונשא מואבית. האמת היא, שבועז היה זקן מאוד והקב"ה שמר על חייו, רק על מנת להביא לעולם את זרע בית דוד.

רות חייתה חיים ארוכים וזכתה אפילו לחזות בשלמה המלך. היא הייתה התגלמות והמחשה להצהרת עם ישראל בסיני, אשר מתחדשת מידי שנה בחג השבועות: "נעשה ונשמע" (שמות כ"ד, ע') ומסיבה זו נקראת מגילת רות בבתי הכנסת בחג השבועות. תחילה אנחנו מקבלים עלינו את מצוות הא-ל ואז מנסים בכל כוחותינו גם ללמדן ולהבינן.

למה אוכלים מאכלי חלב בשבועות ?

אמממ... טעם הבלינצ'ס ועוגת הגבינה. אכילת ארוחה חלבית בשבועות הפכה למסורת נפוצה. אבל מה המקור לכך? להלן ששה טעמים מעניינים.

הטעם הראשון

כשעם ישראל קיבל את התורה בהר סיני, היא כללה הנחיות מיוחדות כיצד לשחוט ולהכשיר את הבשר לאכילה. עד אז, לא נהגו בני ישראל על פי הלכות אלה, ולכן, כל הבשר שלהם – יחד עם סירי הבישול – הפך מרגע קבלת התורה ללא-כשר. האפשרות היחידה שנותרה להם הייתה לאכול מאכלי חלב, שאינם דורשים הכשרה מיוחדת.

מדוע לא שחטו בני ישראל בהמות חדשות, הכשירו את הסירים במים רותחים (הגעלה) ובישלו בשר טרי? התשובה היא שמעמד הר סיני חל בשבת, שבה אין לשחוט או לבשל.

מדהים להיווכח, שאותו יום בהר סיני היה הפעם הראשונה שבני ישראל אכלו מאכלי חלב. יש איסור כללי של "אכילת איבר מן החי" (חלק מחיה שלא מתה), שלכאורה כולל גם חלב, תוצר הנובע מבהמה חיה. 'איסור איבר מן החי' הוא

משבע מצוות בני נח, שאותן שמרו בני ישראל גם לפני מעמד הר סיני (ואשר חלות על כל בני האדם מאז ימי נח).

בכל אופן, עם קבלת התורה שתיארה את ארץ ישראל כ"ארץ זבת חלב ודבש" (שמות ג, יז), הותרה לבני ישראל אכילת מוצרי חלב. במלים אחרות, באותו יום שהבשר שלהם נאסר, החלב הותר. הם אכלו מאכלי חלב באותו חג שבועות ראשון, וגם אנחנו אוכלים זאת היום.

הטעם השני

התורה נמשלה לחלב, כפי שאומר הפסוק: "דבש וחלב תחת לשונך" (שיר השירים ד, יא). בדיוק כפי שהחלב יכול לסעוד ולקיים את הגוף האנושי (הנקת תינוק), כך גם התורה מספקת את התזונה הרוחנית הדרושה לנשמת האדם.

הטעם השלישי

הגימטרייה של המילה חלב היא 40. אנחנו אוכלים מאכלי חלב בשבועות לזכר 40 הימים שבהם שהה משה על הר סיני ולמד את התורה כולה (משה שהה 40 יום נוספים על הר סיני בתפילה למחילה על חטא העגל, ואז בפעם השלישית 40 יום עד ששב עם הלוחות השניים).

לערכו המספרי של חלב, 40, יש משמעות נוספת והיא 40 הדורות שחלפו ממושה שהעלה את התורה על הכתב, עד לדורו של רבינא ורב אשי שכתבו את המהדורה הסופית של התורה שבעל פה, התלמוד.

בנוסף לכך, התלמוד נפתח באות מ' – גימטרייה 40 – ומסתיים באות מ'.

הטעם הרביעי

על פי הזוהר, כל אחד מ-365 הימים בשנה מקביל לאחת משס"ה (365) מצוות לא תעשה שבתורה. איזו מצווה מקבילה לשבועות?

התורה אומרת: "ראשית בפורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך; לא-תבשל גדי
בחלב אמו". מכיוון שהיום הראשון להבאת הביכורים הוא שבועות (התורה קוראת
לשבועות "חג הביכורים"), חציו השני של

הפסוק – הימנעות מאכילת בשר בחלב – הוא מצוות ה'לא תעשה' המקבילה לחג
השבועות. כך, בשבועות אנחנו אוכלים שתי סעודות, האחת חלבית והשנייה
בשרית, ונוהרים שלא לערבב בין השניים, ובכך מקיימים את המצווה הזו.

נקודה נוספת: אנחנו מצויים לא להשתמש באותה כיכר לחם בארוחה בשרית
ואחר כך בארוחה חלבית, שמא דבק בה משהו מהבשר. בכך שאנחנו אוכלים שתי
סעודות, בשרית וחלבית – אנחנו משתמשים ממילא בשתי כיכרות. זאת, במקביל
לקרבן "שתי הלחם" המיוחד שהוקרב במקדש בשבועות.

הטעם החמישי

הר סיני נקרא גם "הר גבנונים" מלשון גיבנות – פסגות. הר של שיאים נעלים.
"גבינה" מזכירה לנו את הר סיני.

מלבד זאת. גימטריית המילה גבינה היא 70, והיא מזכירה את 70 הפנים של
התורה.

הטעם השישי

משה נולד ביום השביעי בחודש אדר, ונשאר בבית במשך שלושה חודשים עם בני
משפחתו, לפני שהונח בתיבה על הנילוס ביום השישי בחודש סיוון.

משה ניצל על ידי בת פרעה, שאימצה אותו ולקחה אותו לבית פרעה. אבל תיכף
ומייד התעוררה בעיה: במה להאכיל את התינוק? באותם ימים לא היו תחליפי
חלב לתינוקות, אז כשהאם היולדת לא הייתה בנמצא או שלא יכלה להניק, היו
שוכרים לו מינקת. במקרה של משה, הוא סירב לינוק מהנשים המצריות. התלמוד
מסביר שפיו היה חייב להישאר טהור, מכיוון שהוא עתיד לדבר עם השכינה.
לבסוף מצאה בתו של פרעה אישה אחת שממנה הוא הסכים לינוק – יוכבד, אמו
הביולוגית!

שימו לב ל'צחוק הגורל': גזרתו הרצחנית של פרעה נגד התינוקות העבריים נועדה במיוחד כדי למנוע הקמת דור חדש של הנהגה לישראל. ומה קורה בסוף? משה, המנהיג העברי הבא ומושיעם הגדול של ישראל, גדל, מתחנך ולומד – ממש מתחת לאף של פרעה, בביתו של פרעה, על חשבון פרעה! ואמו יוכבד עוד מקבלת משכורת...

אכילת מאכלי חלב בשבועות מנציחה את התופעה המופלאה הזאת בחייו של משה, שהחלה בשישי בסיוון, היום שבו חל חג השבועות.

חג השבועות – נעים להכיר

חג השבועות מנציח את המאורע החשוב ביותר לעם היהודי – קבלת התורה במעמד הר סיני – אירוע היותנו לעם. העובדה, שדווקא חג חשוב זה, הוא אחד מהפחות מוכרים, די מוזרה ובהחלט מעוררת מחשבה.

שבעת השבועות של "ספירת העומר", שתחילתם בפסח, מגיעים לפסגתם בחג השבועות. גם שמו של החג ניתן לו על שם של אותם שבעה שבועות, שקדמו למעמד הר סיני.

לפני כ-3,300 שנה, לאחר שעם ישראל יצא בליל פסח ממצרים, הוא פתח במסעו אל עבר מדבר סיני. שם, בלב המדבר, זכתה האומה הישראלית כולה – כשלושה מליון גברים, נשים וטף – לחזות במו עיניהם במהפכה האלוקית האדירה:

"וידבר ה' אליכם מתוך האש, קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול. ויגד לכם את בריתו אשר ציוה אתכם לעשות עשרת הדברים, ויכתבם על שני לוחות אבנים." (דברים ד', י"ב-י"ג)

מתן התורה היה אירוע יוצא דופן ורב רושם, שהטביע חותם בל יימחה על האומה היהודית – חותם של אמונה ותכליתיות בחיים. ומאז, גם לאחר שלושת אלפים ושלוש מאות שנים, מהווים יסודותיה של התורה (אמונה בא-ל אחד, צדק, אחריות אישית וכן הלאה), את בסיסו המוסרי של העולם המערבי כולו.

כיצד חוגגים?

יתכן ואחת הסיבות לאלמוניותו היחסית של חג השבועות, היא העובדה, שאין לו סממנים אופייניים כמו לדוגמא: השופר, הסוכה או החנוכייה. דווקא בגלל חשיבותו הפנימית העמוקה של החג, אין בו סמלים 'חיצוניים', העלולים להסיט אותנו מהציר המרכזי, סביבו סובבים חייו של עמנו – התורה.

אם כך, כיצד בכל זאת מנציחים את חג השבועות?

מנהג נפוץ הוא להישאר ערים כל הלילה וללמוד תורה. בהיות התורה, הדרך שניתנה לנו מבורא העולם, על מנת להגיע לשלמות אישית, נקרא לימוד לילי זה בשם: "תיקון ליל שבועות" – בהתייחס לתיקון העצמי שנעשה בלילה זה.

התורה רומזת, שנשמותיהם של גרי כל התקופות, עמדו אף הן במעמד הר סיני.

בנוסף לכך, בבוקר החג נוהגים לקרוא בבתי הכנסת את "מגילת רות". מדוע? רות הייתה אישה מואבייה, שאהבתה לקב"ה ולתורתו הובילה אותה להתגייר. התורה רומזת, שנשמותיהם של גרי כל התקופות, עמדו אף הן במעמד הר סיני (דברים כ"ט, י"ג):

"ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת. כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלוקינו, ואת אשר איננו פה עמנו היום."

קשר נוסף בין רות לבין חג השבועות הוא – דוד המלך, מצאצאיה של רות, שנולד ונפטר ביום זה.

מנהג נוסף הוא קישוט בתי הכנסת בענפים ובפרחים, לזכר מרבד הירק והפריחה, שעטף את הר סיני לכבוד מתן התורה. רבים נוהגים לקשט באופן דומה גם את בתיהם ויש להיזהר, שלא להשתמש בצמחיה הציבורית או בצמחים מגינות פרטיות ללא קבלת רשות מפורשת.

התנ"ך מקשר את שבועות גם עם ימי הקציר ואסיף הפירות הראשונים ומציין את הבאת ביכורי הפרי לבית המקדש, כביטוי הודיה לקב"ה (ר' שמות כ"ג, ט"ז; ל"ד, כ"ב ובמדבר כ"ח, כ"ו).

מאכלי חלב

המנהג היהודי המוכר ביותר, הוא אכילת מאכלי חלב (ודבש) בחג השבועות. המחלבות הגדולות בארץ הפכו את חג השבועות לחג "שלהן" – הן מפיצות חוברות מתכונים, עורכות מבצעים ומגבירות את מסעות הפרסום לקראתו – אך לנו אסור לשכוח, שאכילת החלב אינה מטרה בפני עצמה, כי אם אמצעי, שבא להזכיר לנו את הנקודות הבאות:

1. הספר "שיר השירים" (ד', י"א) מתייחס לטעמה הערב והמזין של התורה במלים: "נופת תיטופנה שפתותיך... דבש וחלב תחת לשונך".
2. הפסוק בשמות (כ"ג, י"ט) מתייחס לחג השבועות, בסמיכות לאיסור אכילת בשר עם חלב. לכן בשבועות אנחנו נוהגים לאכול סעודות נפרדות, אך סמוכות – האחת של חלב והשנייה של בשר.
3. מייד עם קבלת התורה בהר סיני, התחייבו בני ישראל למצוות השחיטה היהודית. אך מכיוון שלא היה להם זמן להכין סעודה בשרית לחג (כל הבשר שהיה ברשותם לא נשחט כהלכה), הם אכלו בחג זה מאכלי חלב.
עליה לרגל לכותל המערבי

מלחמת ששת הימים הסתיימה בשנת 1967, ימים ספורים לפני חג השבועות. הכותל המערבי שוחרר ובפעם הראשונה, לאחר 20 שנות כיבוש, יכלו היהודים להגיע אל המקום המקודש להם ביותר. בשבועות עצמו, נפתח הכותל המערבי למבקרים. באותו יום בלתי נשכח, צעדו ברגל אל הכותל למעלה מ- 200,000 יהודים...

בשנים שלאחר מכן, "מסע רגלי של עולי רגל" הפך נחילים נחילים של צועדים, הולכים ומצטרפים יחד לנהר אדיר.

למנהג קבוע. לפנות בוקר – לאחר לילה של לימוד תורה – מתמלאים רחובות ירושלים בעשרות אלפי יהודים, הצועדים לעבר הכותל המערבי. המראה מדהים ביופיו – נחילים נחילים של צועדים, הולכים ומצטרפים יחד לנהר אדיר, הזורם ומתנקז לנקודה אחת – שריד בית המקדש – הכותל המערבי.

גם מנהג זה מקורו בתנ"ך – שבועות הוא אחד משלושת הרגלים, בהם היה עם ישראל עולה לירושלים, אל בית המקדש ומתכנס יחד לחגוג וללמוד.

חג השבועות – חג מתן תורה

בחג השבועות אנו מציינים את מעמד הר סיני ואת נתינת התורה לעם ישראל. בורא עולם הופיע על הר סיני כדי למסור את התורה לעיני שש מאות אלף גברים, מלבד טף, נשים ואנשי הערב רב. המעמד התקיים בשישי לחודש סיוון, הוא היום שבו אנו חוגגים את חג השבועות.

למרבה הפלא, לא מוזכר בתורה שבכתב הקשר בין חג השבועות למעמד הר סיני. מסורת התורה שבעל פה – אותו חלק של התורה שנמסר למשה רבנו בהר סיני והועבר לדורות הבאים מפה לפה – היא המיידעת אותנו שחג השבועות הוא חג מתן תורה. שתיקה זו בתורה שבכתב מעידה כאלף עדים על הקשר הפנימי וההדוק הקיים בין שני חלקי התורה, בין זה שבכתב לזה שבעל פה. התורה שבעל פה מבארת ומוסיפה פרטים חיוניים על אודות המובא בתורה שבכתב. אולם עדיין מן הראוי להתבונן ולהבין מדוע לא הוזכר מעמד הר סיני בהקשר לחג השבועות בתורה שבכתב עצמה.

זאת ועוד, לכל אחד מחגי ישראל שמורים סמלים ייחודיים. חג הפסח מתאפיין במצה ובכל מה שקשור לליל הסדר ולהגדה של פסח. בראש השנה תוקעים בשופר, ביום הביפורים צמים, בחג הסוכות יושבים בסוכה ונוטלים ארבעה מינים, בחנוכה מדליקים נרות ובפורים קוראים את המגילה, שולחים משלוח מנות ועוד. קיים חג אחד שהוא נטול סמלים, חג השבועות. הוא גם הקצר ביותר מבין "שלושת הרגלים" – החגים שבהם עלו לרגל לירושלים – אין בחג זה אלא יום אחד בלבד.

התורה לא העניקה לחג זה מצווה סמלית מתוך מטרה להמחיש את האירוע החשוב ביותר שאירע בתולדות עם ישראל, את מתן תורה!

התורה היא גילוי החכמה האלוקית. היא אינה פרי מחשבתו של אדם. תורת ישראל ירדה מן השמים

ומעולם לא השתנתה. אותן מצוות שנצטוו בהן ישראל במדבר סיני, אנו מקיימים כיום לאחר אלפי שנים, ונמשיך לקיימן לעד. בהתאם לכך, היא אינה מתאימה את עצמה לרוח הזמן; להפך, אנו מתאימים את אורחות חיינו לקו שאותו מתווה התורה.

התורה ניתנה לעם ישראל תקופה קצרה לאחר שהם השתחררו מבית עבדים. למרות זאת, התורה

נקלטה בלבם של ישראל, משום שהיא הרימה את העם לפסגת האנושות בכל תחום שהוא. זוהי התכונה האלוקית של התורה.

לאירועים שהתרחשו בעולם המוחשי, כדוגמת יציאת מצרים, ניתן להציב זיכרון באמצעות סמלים הלקוחים מהעולם המוחשי: אכילת מצה, ישיבה בסוכה ועוד. לעומת זאת, לתורה אין אפשרות לתת סמל, היא מרוממת מעולמנו.

התורה מזהירה חזור וזהרר, שלא ניצור סמל מוחשי לאלוקים כדרך שעושים עובדי העבודה זרה. אחד מעיקרי האמונה הוא שאין לאלוקים גוף, "ולא ישיגוהו משיגי הגוף". גם את התורה, שהיא חכמה אלוקית, לא ניתן לצמצם למושגי עולמנו בעזרת סמלים.

עתה גם נבין את הטעם מדוע חג השבועות נמשך יום אחד בלבד?

את חג הפסח ואת חג הסוכות אנו חוגגים במשך שבועה ימים, כדי שנוכל לחזור בימי החג אל העבר ולחיות שוב את חוויות יציאת מצרים. למתן תורה, אין צורך לחזור. בכל יום ויום אנו יכולים לקבל את התורה מחדש על ידי לימודה והתמסרות לה. היא חיה וקיימת, בזכותה אנו נצחיים, כי אנו עם אלוקי, עם התורה!

6.1 . מבט לחיים

סבלנות מיותרת/ הרב אבי בן אבנר

קהל רב התאסף בכיכר העיר, לחזות בהוצאתו להורג של השודד המפורסם והערמומי שנתפס סוף סוף. במשך שנים רבות הטיל השודד את אימתו על תושבי הממלכה. הוא ארב בדרכים וביערות, שדד מאנשים את כספם, ואף הרג רבים מהם. לאחר מרדף ממושך תפסו חייליו של המלך את השודד האכזר ושמו אותו בבית הסוהר. המלך בכבודו ובעצמו ישב על כס המשפט, ולאחר דיון קצר גזר את דינו של השודד - לתלייה.

על במת האבן בכיכר העיר הוכן עמוד תלייה, והתליין כבר התכונן להוצאה להורג. הפעם אפילו המלך החליט להגיע להוצאה להורג, כדי לראות במו עינוי שהשודד המרושע, שלא חס על חייהם של אנשים תמימים, מסולק אחת ולתמיד מהעולם הזה, וכבר לא יחריד את שלוותם של אזרחי ממלכתו.

לקול מצהלות ההמונים, הוכנס השודד לכיכר כשהוא קשור היטב בידיו וברגליו, והועמד ליד הגרדום. התליין ניגש אליו והקריא בפניו את גזר דינו, כפי שדורש חוק הממלכה, ואז הודיע לו כי הוא רשאי לבקש שלוש בקשות אחרונות לפני שיוצא להורג: הבקשה הראשונה היא מה הוא מבקש לאכול, הבקשה השנייה היא מה הוא מבקש לשתות, והשלישית היא היכן הוא מבקש להיקבר לאחר שיוֹרד מעמוד התלייה.

חיוך ערמומי ומלא זדון עלה על פניו המרושעות של השודד. 'הבקשה הראשונה שלי היא לאכול אבטיח', אמר בקול רם.

'אין עכשיו אבטיח', אמר התליין. 'עכשיו חורף.'

'אבל אני רוצה אבטיח', התעקש השודד. 'ואם אין עכשיו, לא אכפת לי לחכות עד שיהיה. יש לי סבלנות.'

בקרב המלך ופמלייתו ניכרה מבוכה רבה, והיועצים החלו להתלחש ולהסתודד זה עם זה. עד מהרה הובא לכיכר ספר החוקים העבה של הממלכה, והמלך החל לעיין בו. למראה פניו הבינו הכול שהשודד המתוחכם הצליח להערים עליהם. החוק אכן קובע שבקשותיו של המוצא להורג חייבות להתבצע, ובלי זה אי אפשר להעלותו על עמוד התלייה.

'אם כך – נמתין לחורף', הודיע המלך, והסוהרים החזירו את השודד המחייך בעליזות לתא הכלא.

חצי שנה עברה, ושוב התאספו כל אנשי הממלכה בכיכר העיר. שוב הוקם עמוד התלייה, ושוב ישב המלך על כסאו לחזות בהוצאה להורג. השודד הובא למקום קשור היטב באזיקים עבים, ולפניו הונחה צלחת ובה פלחי אבטיחים גדולים, אדומים ועסיסיים. השודד אכל ברעבתנות וקינח את פיו מהמיץ המתוק.

זעכשיו יש לך עוד בקשה: מה תרצה לשתות? שאל התליין.

'אני רוצה לשתות כוס של מי שלג', השיב השודד.

'מי שלג? מאיפה נביא לך עכשיו מי שלג? שאל התליין. 'עכשיו עיצומו של הקיץ. שלג יהיה רק בחורף'.

'אין שום בעיה', הודיע השודד בחיוך נינוח, 'אני מוכן לחכות ככל שיידרש. יש לי מספיק סבלנות'.

הפעם לא היה צורך להביא את ספר החוקים לכיכר העיר. יועציו של המלך כבר הבינו שהפושע הערמומי מנצל את חוקי הממלכה כדי לעכב את עשיית החוק ולדחות את הוצאתו להורג, אך אי אפשר היה לעשות שום דבר נגד זה.

השודד הוחזר לתאו לחצי שנה נוספת, עד שהחורף הגיע והשלג כיסה את הארץ, ואז הוא הובא שוב לכיכר העיר. עתה קיוו הכול כי סוף סוף יוכלו לעשות צדק ולהעניש אותו על כל פשעיו ומעשיו הרעים.

התליין הגיש לנידון למוות כוס מים שהומסו משלג צח, והוא לגם אותם לרוויה.
לפני שתקבל את עונשך, אמר התליין, זכותך לבקש עוד בקשה אחת: איפה
אתה רוצה להיקבר?

ז'בכך, זו תהיה בקשה פשוטה ביותר, אמר השודד בחיך, אני מעוניין להיקבר ליד
קברו של מלכנו האהוב והנערץ, והצביע על המלך שישב על הבמה.

אבל המלך עדיין חי, קמו במחאה יועצי המלך. אנו מקווים שיחלפו עוד שנים
רבות עד שהוא ימות ויובא לקבורה.

זה בסדר גמור, הרגיע אותם השודד בחיך מלא ערמומיות, אני לא לחוץ. אני
מוכן לחכות. יש לי כמה סבלנות שרק צריך...

*

הסבלנות היא ללא ספק מידה טובה, ומי שניחן בסבלנות נחשב לאדם חיובי. אבל
כמו כל מידה ותכונה – אפשר לנצל אותה לטובה, או חלילה לרעה. לעיתים
הסבלנות הגדולה שאנו מגלים, מקורה דווקא מהיצר הרע. אדם רוצה למשל
להתקדם בתורה וביראת שמים, אבל פתאום קול קטן בתוכו לוחש: 'מה אתה רץ?
לאן אתה ממחר? סבלנות, סבלנות...' אין ספק כי בפעמים רבות זהו קולו של
היצר הרע, שבצורה כזו מסית את האדם להישאר 'תקוע' במקומו ובמצבו, ולא
לתת לו להתקדם ולהתפתח. במקרה כזה, ההמלצה החמה היא להיות חסר
סבלנות

6.2. סיפור לשבת

מחירה של נסיעה / איתמר מאיר

השעה הייתה אחת אחר חצות, כשהטלפון צלצל ללא הפסקה בחדר המלון. אנריקו ולוצ'י התהפך במיטתו. הוא היה עייף מאד לאחר הטיסה המפרכת מארגנטינה לסיק, ומהנסיעה הארוכה משדה התעופה בבירה בייג'ין עד למחוז סיצ'ואן שבו היה מפעל השעונים שבבעלותו. הוא תהה מי זה יכול לצלצל בשעה כה מאוחרת, והרים את השפופרת בחטף. 'כן', אמר תוך כדי פיהוק ארוך. 'מי זה?'

'שלום אדוני, מדבר הו צ'אן, פקיד הקבלה של המלון. בגלל מזג האוויר הסוער והתרעות על סופת הוריקן, החליטה הנהלת המלון לפנות את שוכני החדרים הגבוהים אל הקומות הנמוכות ליתר ביטחון. אני מתנצל על אי הנעימות.'

'אני כבר יורד', ענה איש העסקים הארגנטינאי לפקיד הקבלה. עכשיו נזכר שכשנסע למלון, שרר בחוץ ערפל סמיך, וגשם שוטף מלווה בברקים ורעמים ירד כל הדרך.

אנריקו ולוצ'י קם ולבש את בגדיו, שטף את פניו בזריזות ויצא מהחדר תוך שהוא גורר את מזוודותיו, ועוקב דרך חלונות הזכוכית אחרי הסערה המתחוללת בחוץ.

כשהגיע ללובי, ביקש הפקיד לתת לו מפתחות לחדר בקומה נמוכה יותר, אך אנריקו התקשר קודם למנהל המפעל שלו, שהתגורר בסיצ'ואן, כדי להתייעץ האם כדאי בכלל להישאר במחוז, או שעדיף לחזור לארגנטינה. 'סופה כזו נמשכת כאן, בסיצ'ואן, לפחות שבוע ימים', השיב לו המנהל הסיני. 'אם אתה יכול, עדיף לך לחזור לארצך ולחזור הנה רק בעוד שבוע.'

איש העסקים הארגנטינאי ניגש לדלפק הקבלה של המלון. 'אני עוזב את המלון וחוזר לבייג'ין, הודיע לפקיד. 'תזמין לי מונית בבקשה'.

הפקיד הרים את הטלפון ודיבר מספר מילים בסינית מהירה, ומיד חזר לאנגלית: 'בבקשה אדוני, המונית שלך תחכה בחוץ בעוד חמש דקות.'

עד מהרה נשמעו צפירות המונית מחוץ למלון. אנריקו לבש את מעילו וכיסה את האשו כשיצא אל הגשם השוטף. הנהג יצא מהמונית, סייע לו להעמיס את המזוודות בתא המטען, ופתח עבור הנוסע המכובד את דלת המושב האחורי. 'כמה עולה הנסיעה?' שאל אנריקו. כבעל מפעל מקומי, הוא נסע כבר פעמים רבות את הדרך ממחוז סיצ'ואן עד לבירה בייג'ין. הוא תיאר לעצמו שהפעם המחיר יהיה גבוה מהרגיל עקב הסערה, אך לא תיאר לעצמו עד כמה. 'חמישים דולר', ענה הנהג.

'מה???' פרצה השאלה מגרונו של אנריקו ההמום. זה היה פי עשרה מהמחיר הרגיל. 'אני לא מוכן לשלם יותר מעשרה דולר – וגם זה הרבה מאד!'

'זה המחיר', התעקש הנהג הסיני. 'אם אתה לא מעוניין, אתה יכול לרדת מהמונית'. אנריקו חשב במהירות. מזג האוויר הפך גרוע מרגע לרגע ואין שום טעם לחזור לבית המלון. עליו לנהוג בחכמה.

'טוב, יש לי ברירה?!...' נאנח הארגנטינאי והורה לנהג להמשיך בנסיעה.

נהג המונית חייך לעצמו בחשאי. כבר חודשים רבים שלא נפל לידי טרף קל כזה: איש עסקים זר ביום סופה וסערה. מתי עוד אפשר להרוויח משכורת חודשית בשעתיים-שלוש של עבודה!?

הדרך עברה בשתיקה, ולאחר שעתיים וחצי הגיעה המונית לשדה התעופה במרכז בייג'ין.

'בבקשה', הכריז הנהג באדיבות מזויפת והוציא את מזוודותיו של אנריקו אל המדרכה.

אנריקו שלף שטר של מאה דולר מארנקו. 'יש לך עודף?' שאל. הנהג חזר למושב, וחיטט בתיקו כדי להוציא את העודף.

'היי, רק רגע', אמר אנריקו לפתע, 'נפל לי הכסף. אתה יכול להדליק רגע אור מאחורה?' נהג המונית הדליק את האור הפנימי של המכונית, ואנריקו גלוצ'י התכופף במושב האחורי ובחן את רצפת המונית.

לאחר כמה דקות של חיפושים, התרומם אנריקו. 'אי אפשר לראות בד כלום', אמר לנהג. 'חכה לי פה רגע, אני ניגש לחנות הסמוכה לקנות פנס כדי למצוא את הכסף'.

איש העסקים הארגנטינאי יצא מהמונית, והלך לכיוון החנות הסמוכה. בזכות של חלון הראווה יכול היה לראות מה מתרחש מאחורי גבו, ומה שחשב שיקרה – אכן קרה: המונית עקרה ממקומה ויצאה בנסיעה מהירה מהמקום. אנריקו חייך לעצמו והסתובב לקחת את המזוודות שהמתינו לו על המדרכה. הנהג הסיני עשה בדיוק כפי שהוא צפה שיעשה: הוא יברח ויעצור בעוד כמה רחובות, כדי למצוא את השטר האבוד של מאה הדולר ליד המושב האחורי...

ואכן, שלוש דקות לאחר מכן, במרחק כמה רחובות, עצר נהג המונית הסיני והחל לחפש בלהיטות את השטר האבוד. בתחילה לא מצא כלום, אבל לאחר כמה דקות, מצא שטר מקופל של חמישה דולר, שאליו מוצמד פתק כתוב באנגלית. הוא מיהר למצוא מישהו שיודע לקרוא אנגלית, והלה תרגם לו את הכתוב: 'ידידי הנהג, אם אתה חושב שאתה חכם – אני יותר חכם ממך! קח לך חמישה דולר, שזו המחיר הרגיל של נסיעה, ותגיד תודה רבה, כי אם לא הייתי אדם ישר, לא הייתי משאיר לך אפילו את זה'.

*

בפרשתנו, פרשת נשא, אנו למדים שאדם יכול להיות נזיר. מהו נזיר? אדם שמקבל על עצמו להתרחק מהנאות שמותרות לכל אדם: שתיית יין, תספורת השיער כדי להיראות נאה וכדומה. הרעיון שבנזירות הוא ממש כמו התרגיל שעשה אנריקו ולוצ'י לנהג המונית הסיני. הנזיר אומר ליצר הרע: אתה מנסה לגרור אותי לתאוות ולהנאות אסורות? אני אראה לך שאני מסוגל להתאפק ולהתרחק אפילו מהנאות מותרות. אתה חושב שתעבוד עלי ותרמה אותי? אני אראה לך שאני יותר חכם ממך.

כי זו דרכו של היצר הרע: לנסות 'לגנוב' את דעת האדם בזמנים של חולשה ולהשיג לעצמו הישגים. ועל כן הדרך להילחם ביצר הרע היא בשיטותיו שלו: לעבוד עליו, לרמות אותו ולהעמיד אותו במקומו.

6.3 . פתגם שבועו

		בס"ד	
פתגמים וניבים מפרק ו' מסכת אבות			
בפרק ומשנה	הניבים / הפתגמים	מספר	מס'
אבות ו', ב'	אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה	54	1
אבות ו', ו'	כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם	55	2

לאכול בריא גם בחג השבועות / קלר הופמן יקיר



חג השבועות זהו חג מתן-תורה בשילוב פן חקלאי, חג הביכורים. אחד המנהגים, בעקבות כך חג שבועות. "הוא מנהג אכילת מוצרי חלב, "ארץ זבת חלב ודבש מזמן ארוחות עשירות בסוגי גבינות שונים – גבינות עשירות סידן אך משמינות ועתירות שומן, אויבות לכל דיאטה ואנחנו יכולים למצוא את עצמינו עם כמה קילוגרמים עודפים מלווים במפח נפש בסיומו של החג. אז מה עושים? להלן מספר רעיונות:

זוהי העצה השכיחה ביותר בארוחות חג, ובכל: אל תגיעו לארוחת החג רעבים זאת, במציאות אנחנו שוכחים. אם תהיו רעבים מאוד, אתם עלולים לאבד שליטה שתיית מים, על כוס ולאכול מכל הבא ליד ללא שיקול דעת. העדיפו כמובן משקה רגיל שמגיע גם ל-200 קלוריות מומלץ לבחור בגבינות רזות עד כמה שאפשר, שמכילות סידן – גבינות רזות גבינות עד 5% שומן – להכנת המאכלים השונים בין אם אלו גבינות למריחה, גבינת ריקוטה, למשל, מכילה 5% שומן וכ- גבינות מלוחות או גבינות לאפייה 1000 מ"ג סידן לגביע של 200 גרם. הגבינה מתאימה מאד לאפייה וכך – גם נחסוך קלוריות וגם נרוויח סידן. אם במתכון מוסיפים שמנת לעוגה, החליפו זאת ביוגורט או בשמנת קלה.

אכילת יוגורט מהווה אספקה חיונית של חיידקים ידידותיים: יוגורט ללא סוכר וחשובים לבריאות המעיים, לכן רצוי לבחור בכזה ללא תוספת סוכר במקום לקנות גבינות מתובלות מוכנות ("בטעם שום: תיבול עצמי של גבינות שמיר" או "עם תוספת זיתים"), ניתן לקחת גבינות לבנות 5% בטעם טבעי ולתבל באופן עצמאי עם עשבי תיבול טריים כגון נענע, בזיליקום או שמיר ולהפוך אותם למטבלים מעניינים ובריאים

אל תאכלו פסטה ברוטב שמנת לשווא. שמנת מתוקה: הכנו רוטב האלטרנטיבי יקרה לגזרה אפילו יותר מקצפת, פשוט כי אין בה אפילו אוויר – רק 38% שומן. בחרו ברוטב אלטרנטיבי – עגבניות ושמן זית לפסטה ואפשר גם לעשות רוטב בשילוב גבינה בולגרית 5% שומן, שתי כפות פרמזן וכף חמאה מגבינת קוטג' או להשתמש בשמנת מופחתת שומן, ((לערבב על הכיריים עם הפסטה המוכנה החלק המשמין בעוגות הגבינה הוא הבעק הפריך שעשיר בשומן: ותרו על הבעק - חמאה או מרגרינה. אפשר לוותר עליו או להחליפו בביסקוויטים טבולים בסירופ או נס קפה או פשוט לבחור טורט גבינה ללא בעק, ויש עוגות נפלאות כאלה כתוספת למגוון גבינות עשיר, מומלץ להגיש ירקות חתוכים: ירקות לצד גבינות על מנת לתת תחושת מקלוני גזר, מלפפונים ופלפל, כגון כרובית, ברוקולי רעננות בפה ולהעניק לגוף את התכונות התזונתיות הטובות שבירקות וגם הם הולכים נפלא עם רוטב יוגורט

שבועות הוא חג הפירות והירקות. כוס סלט פירות? למי שלא יכולים בלי מתוק מכילה חמישית מהקלוריות שבפרוסת עוגת גבינה. אפשר להכין סלטי פירות המשלבים גבינות שונות שעשויים מגבינות לבנות עד 5% שומן, משאירים במסננת כמה שעות להוצאת נוזלים

בחג השבועות בפרט ובשאר ימות השנה בכלל, חשוב: חשיבות הסידן בגוף האדם לשים את הסידן בסדר עדיפות גבוה בצריכה היומית מכמה סיבות. הסיבה הידועה ביותר היא, כמובן, תרומתו האדירה של הסידן לבניית העצמות והשיניים, אך תרומתו של הסידן לגוף אינה נגמרת בכך.

מחקרים חדשים מראים כיסידן חשוב לתפקוד תקין של הלב, מסייע בשמירה על נמוך משפר את מצב השומנים בדם (ועל ידי כך מפחית את הסיכון לחץ דם למחלות לב עד 25%), מהווה את אחד הגורמים במניעה של סרטן המעי הגס.

מוצרי חלב רבים

המגביר את ספיגת הסיידן בגוף. D. מועשרים הן בסיידן והן בויטמין הרבו באכילת מזונות המכילים סיידן, ירקות, פירות ובעיקר עלים ירוקים, ברוקולי, נבטים, תאנים וחרובים סויה ומוצריה

קטניות ודגנים מלאים

שומשום ומוצריו (בעיקר טחינה

אגוזים ובמיוחד שקדים

הנספג באופן המכיל סיידן ציטרט מעל גיל 30 מומלץ ליטול תוסף תזונה מקסימאלי בגוף.

לעסוק בפעילות גופנית התורמת לשמירה על בריאות העצם בפרט ולבריאות הכללית בכלל

הכנת פשטידות על בסיס: מצוין למתכונים פשוטים ובריאים רעיונות נוספים ירקות וגבינות דלות שומן

ניתן להכין פשטידות מתערובת ירקות שונים כגון פטריות, בצל, כרישה, כרובית,

ברוקולי וירקות נוספים התורמים לגופנו שלל ויטמינים, מינרלים ונוגדי חימצון

המחזקים את המערכת החיסונית, נלחמים במחלות ומאטים את תהליך ההזדקנות.

להוסיף ביצים וגבינות עד 5% שומן. יש היום מבחר גבינות שמנת, צפתית,

בולגרית ועוד המכילים אחוזים נמוכים מאוד של שומן

כך אנו חוסכים כמות קלוריות גדולה ואחוזי שומן רווי רבים שהרי שומן זה אינו

בריא וגורם להתפתחות של מחלות לב וכלי דם

על חשבון אחוזי השומן הגבוהים של הגבינות, כדאי לשלב בסלטים אגוזי מלך,

שקדים ופקאנים המכילים חומצות שומן בלתי רוויות התורמות לתפקוד התקין של

הגוף וחיוניות לבריאות

לסיכום ניתן להכין ארוחת חג חגיגית וטעימה ועדיין דלת קלוריות ושומן

בברכת חג שבועות שמח

ה' סיון תרנ"ו 19.5.1896 נוסדה המושבה מטולה

המושבה מטולה הנמצאת בקצה "אצבע הגליל" הוקמה על אדמות שקנה הברון רוטשילד. ישוב זה קבע גם את גבולות הארץ בעת הקמת המדינה. מטולה נוסדה בתחילה בשנת תר"נ (1890) בכפר אומטולה. בזמן זה ישבו על האדמות כפריים דרוזים אשר סירבו בתחילה להעביר את האדמות לידי הקונים היהודים ואולם לאחר זמן סוכם על שיתוף פעולה בין היהודים לדרוזים אשר בשנת 1895 בעת המרד של הדרוזים בטורקים נטשו את הכפר. היות והיו חסרות ידיים עובדות הוקמה קבוצה של כ-60 חקלאים אשר עלו לקרקע ושונה שמה למטולה. ההגעה למטולה בשנותיה הראשונות היתה מורכבת ביותר. היו מפליגים באוניה מנמל יפו לנמל ביירות ומשם לצידון ומצידון על גבי פרדות (כ-8 שעות רכיבה)

על מנת לתמוך במושבה הצעירה שלח הברון רוטשילד אגרונום צעיר בשם אהרן אהרונסון (לימים מקים מחתרת נילי ואשר נהרג בנסיבות מסתוריות בהתרסקות מטוס) אשר תמך בחקלאים. בהדרכתו של אהרונסון למדו האיכרים שיטות חקלאיות מודרניות של טיפול וטיפוח גידולים מסוגים שונים. בנוסף הורה להרוס את בתי החימר ולבנות במקומם בתי אבן ובהם גם בית ספר, בית כנסת ומבני ציבור נוספים (שרובם השתמרו עד היום וכל מי שמטייל ברחובה הראשי של מטולה יכול לראותם).

דיחוקה של מטולה משאר היישובים גרם לבעיות בטחון רבות והמתיישבים סבלו מהתנכלויות וגניבות רבו שגרמו לחלק מהמתיישבים לעזוב את המושבה והנשארים הקימו כח מגן כנגד התוקפים. בין השנים 1918 ל-1924 ננטשה זמנית המושבה עקב אי היכולת של הצרפתים (ששלטו באיזור לפי ההסכם שבין הצרפתים לבריטים בסיום מלחמת העולם הראשונה) להגן על התושבים. בשנת 1924 הועברה השליטה למנדט הבריטי והתושבים חזרו אליה ובנוסף נקבעה מטולה כנקודת הגבול הצפונית של ארץ ישראל. בזמן תקופת העפלה הבלתי חוקית שימשה מטולה כנקודת הברחה של היהודים בדרכם מסוריה לארץ ישראל. ליד מטולה זורם נחל עיון ובו 4 מפלים. מפל עיון, מפל הטחנה (שלידו הופעלה טחנת קמח), מפל האשד ומפל התנור שעד למלחמת ששת הימים היה המפל הגבוה במדינה (לאחר המלחמה "זכה" בבכורה מפל גמלא שבגולן). כיום עיקר פרנסתה של מטולה מושבת על חקלאות ותיירות פנים.

ה' סיון תשמ"א 7.6.1981 מבצע "אופרה" להשמדת הכור העירקני

"מבצע אופרה" חיל אויר הישראלי השמיד את הכור האטומי בעירק, החלטה שהתקבלה על ידי ראש הממשלה מנחם בגין ז"ל היות והיה חשש שכור זה לאחר הפעלתו המבצעית ישמש לפיתוח פצצות אטום והיכולת להשמיד את הכור תהיה בלתי אפשרית עקב החשש לנשורת רדיואקטיבית אשר היתה משמידה רבבות עירקים חפים מפשע. בהתקפה השתתפו 8 מטוסי F-16 ובניהם הטייס-האסטרונאוט אילן רמון ז"ל. ההחלטה על תקיפת הכור התקבלה מספר חודשים קודם והשילוב של קליטת המטוסים החדשים על ידי חיל האויר עזר בקביעת התאריך. יום ההפצה נקבע ליום ראשון שבו טכנאי הגרעין הזרים אינם עובדים.

כח המשימה טס בגובה נמוך מאד 50-100 מטר על מנת להתחמק ממערכות המכ"ם של ירדן סעודיה ועירק. זמן התקיפה היה פחות מדקה ובו הטילו הטייסים 16 פצצות והשמידו את הכור. כשבוע לאחר התקיפה אמר ראש הממשלה בעת ביקור בבסיס חיל האויר "באתי לומר לכם בשם העם, יחד עם הממשלה שנבחרה על ידו באורח דמוקרטי תודה... כל מה שנאמר פה אולי יישכח, אבל מה שאתם עשיתם יזכר לדורות הבאים...". התגובות למבצע היו החל מתשבחות וכלה בגינוי חריף שהגיע ממדינות רבות כולל גינוי אמריקאי חמור "על פגיעה בסיכויי השלום במזרח התיכון". הממשל גם הקפיא למשך ארבעה חודשים יצוא נשק לישראל. גם בארץ היו קולות שגינו את המבצע ובראשם מפלגת העבודה בראשות שמעון פרס אשר טענו שהמבצע היה "תרגיל בחירות". לימים בעת מלחמת המפרץ הראשונה התברר שחשיבות גדולה היה להשמדת הכור העירקני. העיתונאי שלמה נקדימון כתב ספר בשם "תמוז בלהבות" המתאר את המבצע

ה' סיון תק"כ 7.6.1760 יום פטירתו של הבעל שם טוב – הבעש"ט

הבעש"ט (רבי ישראל בן אליעזר) היה בן למשפחה ענייה מאוקראינה והתייתם מהוריו בגיל צעיר. בנעוריו עבד למחייתו כמלמד תינוקות ב"חדר", כשוחט, כשומר בבתי מדרש וכמוכר טיט. בנוסף, עבר בעיירות ועסק בריפוי חולים בעזרת צמחים וקמעות. הוא התעמק בקבלה ובתורת הנסתר והפליא את ההמונים ביכולת הריפוי שלו ומכאן דבק בו שמו "בעל שם טוב". בימיו סבלה יהדות פולין, גליציה ואוקראינה ממשבר כלכלי חמור ומהידרדרות חברתית ומוסרית, וכך ממשבר רוחני כבד עקב תופעות "משיחי השקר", שבתאי צבי ויעקב פרנק.

לפי מסורת חסידות חב"ד נמנה הבעל שם טוב על עדת הצדיקים הנסתרים שראו את תפקידם לעודד את המוני העם, לחזק אותם באמונתם הפשוטה והתמימה ולקרב אותם

לעבודת האל. בני החבורה ובראשם הבעש"ט היו מסתובבים בכפרים ובישובים הנדחים ועוסקים בחיזוק האמונה של ההשגחה הפרטית של הקב"ה על האדם. המטרה היתה, כפי שנכתב משמו של הבעש"ט: "שכל אחד מבני אברהם יצחק ויעקב, נעלה הוא בעצם מהות מעלתו כמו גאון הגאונים, אם כי הוא חייב להעלות את עצמו על ידי עבודת ה', ובכלל זה, לימוד התורה, כל אחד ואחד לפי כוחו וידיעותיו".

עיקרי "תורתו" של הבעש"ט פנו אל היהודי הפשוט, שלא יכול להקדיש את זמנו ללימוד התורה ולעיתים אף לא ידע להתפלל כראוי ובוודאי שלא התעמק במשנה, בתלמוד ובספרות ההלכה. לכן, שם הבעש"ט דגש על הרגש, על הדבקות, על האמונה, על השמחה ועל קבלת כל אדם בסבר פנים יפות ובכך לאפשר ליהודי הפשוט לעבוד את הקב"ה בשמחה ולהרגיש "יהודי טוב וכשר". על בסיס יסודות אלו קמה תנועת החסידות ואנשים רבים הצטרפו אליה.

הצבת התפילה במרכז העבודה הדתית נעשתה כבר מראשית החסידות על ידי הבעש"ט. מרכזיותה של התפילה בראשית החסידות נקבעה על ידי דוגמא אישית של הבעש"ט. חסידי הבעש"ט לא התקרבו אליו בזכות חידושי תורה והגות שאמר אלא מכח הדוגמא האישית של תפילתו ומכוח ההשפעה הרוחנית שהייתה לה על חסידיו. אנו מוצאים מספר עדויות על תפילתו המיוחדת של הבעש"ט כצעקות, קפיצות, נענועי ידים ורגליים.

"וקודם נעילה התחיל לומר דברי כיבושים, ובכה. והיה מניח ראשו לאחוריו על התיבה וגנח וצעק. ואחר כך התחיל להתפלל שמונה עשרה בחשאי, ואחר התחיל השמונה עשרה של קול רם.... נשתתק, והתחיל לעשות תנועות נוראות, כששחה לאחוריו עד שבא ראשו סמוך לברכיו, ויראו העולם שלא יפול לארץ, והיו רוצים לאחוז ולסעוד אותו והיו יראים. ... והיו עיניו בולטות ובקולו היה עושה תנועות כשור שחוט, והיה כך לערך שתי שעות. ופתאום נתעורר ונתיישר על עומדו והתפלל במהירות גדולה וגמר התפילה".

לעומתם קמה תנועת "המתנגדים" בראשותו של הגאון מווילנא שהתבססה יותר על השכל, החוכמה והבנת המצוות ואשר פסלה לחלוטין את תופעת החסידות. עד היום אנו מוצאים שיש קשיי "שידוך" בין משפחות מתנגדים למשפחות חסידים. תנועת החסידות מונה כיום רבבות בכל העולם אשר משמרים את התפיסה החסידית של שמחה וקירוב לבבות.

ו' סיון תש"א 3.5.1941 פוגרום ביהודי בגדד – ה-"פרהוד"

לאחר סיום המנדט הבריטי בעירק החל השלטון לנטות לכיוון גרמניה הנאצית והנאצים הפכו להיות בני בית בעיראק. התעמולה הנאצית חדרה לכל שכבות השלטון ומשרדי

הממשלה, מורים עיראקים נשלחו לגרמניה ללמוד את תורת הגזע והשנאה ליהודים, הוקמו תנועות נוער שהפכו לחוד החנית לשנאה. הלאומנות העיראקית הלכה והתפשטה בקרב צעירים רבים, שהסיתו בגלוי נגד היהודים. בשנת 1936 הגיע לעירק המופתי חאג' אמין אל חוסיני והחל בתעמולה הפלסטינית נגד היהודים. כידוע, המופתי בפגישתו עם היטלר הציע להחיל את ה"פתרון הסופי" על יהודי ארצות ערב.

מאמרים מלאה שטנה החלו להופיע בעיתונות המקומית והחלה קריאה לבעלי עסקים שלא להעסיק יהודים. בתקופת המרד הערבי בארץ ישראל בשנת 1936 ובהשפעתו נרצחו 10 יהודים בבגדד ובסביבותיה והממשלה התעלמה מרצח אזרחים יהודים אלו ולא עשתה תחקיר לבדוק מי הרוצחים. באותה עת קם בעירק "ועד להצלת פלסטיין" שארגן עצרות המוניות במסגדים וכולם הופנו נגד היהודים.

ב-1941 התחוללה מהפיכת קצינים שהיו ברובם פרו נאצים והבריטים, שחששו שעיראק תהפוך לבסיס נאצי החלו לכבוש מחדש את עיראק. בפרק זמן שבין בריחת הכוחות הפרו-נאציים לכניסת הכוחות הבריטים לבגדד התרחש הטבח הנורא ביהודים הידוע בשם "פרהוד" – פרעות. יש הסוברים שהבריטים יכלו להיכנס לעיר ולמנוע זאת, אבל הם העדיפו להישאר בפאתי העיר ולהמתין. (לסברה זו יש על מה להסתמך, ראה התנהגות הבריטים לקראת סוף המנדט בארץ ישראל, "שיירת הדסה" כדוגמא)

בחג השבועות החל הטבח. אספסוף וקציני משטרה וצבא, אשר פשטו את מדיהם נטמעו בין הפורעים התנפלו על היהודים באשר הם, טבחו ושדדו אותם. הפורעים הורידו נוסעים מאוטובוסים ושחטו אותם, ישנן עדויות מצמררות על ביתור נשים בהריון והרג ולדיהן. מקרי אונס ושוד, קטיעת איברים ועוד מעשי זוועות. לגבי מספר הנרצחים יש עדויות שונות. לפי עדויות אחדות בפרעות נרצחו 135 איש, עדויות אחרות מדברות על 180 ויותר הרוגים. בפרעות נפצעו כ-2000 יהודים, אנשים וילדים, אלפי בתים נשרפו ורכוש עצום נשדד. במשך יומיים נערך טבח ולא היה מי שיעצור זאת. עיקר הטבח היה ביהודי בגדד.

הפרעות שימשו כגורם מאיץ לצמיחתה של המחתרת הציונית בעיראק ולתהליך שבסופו של דבר הביא לעליית יהודי עיראק לארץ במבצע עזרא ונחמיה

ח' סיון תרס"ח 7.6.1908 נוסדה חוות כנרת ("חצר כנרת")

חצר הקבוצה הוקמה בשנת 1908 והיתה מרכז לחלוצים רבים בני העלייה השנייה שקיבלו כאן את הכשרתם. היתה זו ההתיישבות הראשונה שבוצעה בחסותה של ההסתדרות הציונית על פי הצעתו של ד"ר רופין שכל מתיישב יעבור הכשרה של שלוש שנים לפני עלייתו להתיישבות קבע היות וסבר שנקודת החולשה של הציונות

היא הכשרת האנשים להתיישבות והכשרת הנשים לעבודה חקלאית. ייחודה של חצר כנרת בכך שהיתה אבן-פינה לכל ההתחלות. בחצר כנרת התגבשו רעיונות חדשים ובהם רעיון הקבוצה, המושב, ההגנה, תנובה, סולל בונה, המשביר המרכזי, קופת החולים ועוד.

בחצר כנרת פעלו אישים כמו זלמן שז"ר, א.ד. גורדון וברל כצנלסון שאף ארגן את שביתת הפועלים הראשונה כנגד מנהל החווה. בלב האדמות עמד חאן מהמאה ה-19, ומסביבו נבנתה חצר סגורה בחומה ובבניינים, שנקראה חצר כנרת. בחצר נבנה אסם גדול והוקמו מחסנים ואורות שנשענו על החומה. לידם הוקמה רפת קטנה, בנו שער, חדר אוכל ומטבח. מאוחר יותר בנו ליד האסם חדרים למגורי הפועלים. בשנת 1911 נבנה "בית חוות העלמות", שבעקבותיו הגיעה לכנרת רחל בלובשטיין, הידועה גם כרחל המשוררת. חצר כנרת מילאה תפקיד חשוב בחוויותיה וביזכרונותיה של רחל, והיא נתנה לכך ביטוי בשיריה.

בשנת 1912 הגיעה לחווה קבוצת תימנים שמנו 10 משפחות ונקראו "תימני כנרת" פרק זה של נסיון שילוב בין תרבויות לא צלח עקב חיכוכים עם אנשי כנרת. לאחר כ-19 שנה הועברו "תימני כנרת" ממקום מושבם וייסדו את מושב העובדים הראשון של בני העדה התימנית – מרמורק. (סיפור זה הוא כתם בעברה של תנועת העליה אשר באופן בוטה גילו גזענות ולכן נושא זה הוצנע בכל ספרי הלימוד). בחצר כנרת החלו את דרכם גרעיני ההתיישבות של קבוצת כנרת, דגניה א', דגניה ב', עין חרוד, נהלל, אפיקים, עין גב ומעגן.

מס'	המקור	מאת
1	שלום לעם – תורה ויהדות	דוד קליינר, יוסף רזניק, איתמר מאיר, אבי בן אבנר, אריה תומר
2	פרשת השבוע לשוטרי ישראל	דודו אלהרר, הרב אליהו מוגרבי, מני ישי, יוסי לוי
3	שבת שלום מקובי ביטר	קובי ביטר
4	בית מורשה	הרב יהודה ברנדס הרבנית מיכל טיקוצ'ינסקי
5	ניר אביעד	ניר אביעד
6	פרסומא – נקודה טובה	ר' משה רוט
7	הרב שמעון בוחניק שליט"א	הרב שמעון בוחניק
8	חמישה חומשי תורה ומפרשי המקרא	רש"י, ראב"ע, רד"ק, רס"ג, רמב"ן, חזקוני, ספורנו, רשב"ם
9	מסכת אבות	
10	אתרי יהדות באינטרנט	

תודה לכל בעלי המקורות שבזכותם יכולתי לערוך ולהפיץ פנינים אלו מהפרשה להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת שבת שלום ומבורך
שמעון תורג'מן

סדרת פרסומי "גמ"ח תורג'מן"

בנושא מעגל השנה ומעגל החיים של האדם היהודי:

1. פנינים לשבת גליון שבועי בפרשת השבוע וחגים בדוא"ל למנויים.
2. ברית מילה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים במשא הברית ו"ברית יצחק" כולל קריאת התיקון מחולק ל 10 קוראים.
3. פדיון בן חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירט הטקס בנושא הפדיון.
4. זבד הבת חוברת אישית מזכרת לתינוקת ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירט הטקס בנושא זבד הבת.
5. חלאקה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה מנהגים, תפילות, ברכות, פיוטים ופירט הטקס בנושא ה"חלאקה".
6. בר מצווה חוברת אישית מזכרת לבר המצווה ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירט הטקס בנושא "בר מצווה".
7. בת מצווה חוברת אישית מזכרת לבת המצווה ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירט הטקס בנושא "בת מצווה".
8. נישואין חוברת אישית ובה הדרכה לבני הזוג ובה תפילות וברכות, תוכנית לוגיסטית לאירגון החתונה כולל לוז מפורט כולל הנחיות לרישום ברבנות, טיפים לבחירת האולם, הקייטרינג, התזמורת הצלם ויתר בעלי המקצוע וכן תוכנית להכנת תקציב לאירוע וניהול ההזמנות והמחזמנים, מתנות ועוד. וכן טיפים שונים לניהול האירוע.
9. חנוכת בית חוברת אישית מזכרת למשפחה ובה מנהגים, הלימוד מחולק ל-10 קוראים תפילות, ברכות, פיוטים ופירט טקס "חנוכת הבית".
10. אזכרות: חוברת תפילה וזכרון לעילוי נשמת המנוח/ה כולל פרקי תהלים ומשניות המותאמים לשם הנפטר/ת וכן דברי זכרון, קווים לדמותו/ה ותמונתו/ה של המנוח/ה.



רחוב הגפן 22, ת"ד 1601, חשמונאים 73127

טלפון: 08-9761519, פקס: 08-9761010

נייד: 050-5333949

דוא"ל: h-tourjy@smile.net.il

